

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

**CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMININ TERSİNE GÖÇ
MEKANİZMASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: GAZİANTEP
ÖRNEĞİ**

Mehmet NEDİNÇ

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMININ TERSİNE GÖÇ MEKÂNİZMASI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Mehmet NEDİNÇ

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

TEŞEKKÜR

Cazibe Merkezleri Programlarının Tersine Göç Mekanizması Üzerindeki Etkisi adlı yüksek lisans çalışmamda Göç, Kentleşme ve Küreselleşme olguları üzerinde yoğunlaşmıştır. Küreselleşme politikalarına bağlı olarak Göç ve Kentleşme olgusunun nedenleri, çeşitleri ve yarattığı olumlu ve olumsuz toplumsal etkiler literatür taraması, nicel ve nitel teknikler kullanılarak araştırılmış özellikle göç alan metropol kentlerde ve göç veren kırsal mekânlardaki olumsuz sonuçlarına karşı kenten kıra (tersine) göç olgusunu hızlandırabilecek merkezi ve yerel yönetimlerin uygulayabileceği yöntemler önerilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde tüm dünyada yaşanan pandemiye rağmen geniş bilgi birikimini çalışmalarına aktarması, yöntem ve üslup konularında destek ve katkılarından dolayı danışman hocam Kapadokya Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Leila AKBARISHAHABI'ye çok teşekkür ederim.

Ayrıca derslerini dinlemekten büyük bir zevk ve onur duyduğum Prof.Dr. Ruşen KELEŞ hocama, Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler A.B.D Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Hikmet KURAN hocama, öğrencisi olmaktan onur duyduğum Kapadokya Üniversitesinin tüm çalışanlarına teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince bana desteğini esirgemeyen sivil toplum kuruluşu yetkililerine ve çalışma arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında yanımda duran desteklerini esirgemeyen eşim, kızım ve oğluma ayrıca teşekkür ederim.

19.01.2022

Mehmet NEDİNÇ

ÖZET

NEDİNÇ, Mehmet, *Cazibe Merkezleri Programlarının Tersine Göç Mekanizması Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2022.

İnsanlık tarihi ile özdeşleşmiş göç olgusu, toplumsal hayatımızın akışını etkileyerek ekonomik, siyasal ve kültürel dinamiklerimizde çeşitli sorunlar yaratırken, aynı zamanda yeni fırsatlarda yaratmaktadır. Kaotik ve çok bileşenli bir olgu olan göçün meydana geliş biçimleri ve etkilediği alanlar, toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Eğitim, sağlık ve ulaşım gibi temel hizmetlere erişim olarak tanımladığımız fırsat eşitliği, ne yazık ki kentlerde oluşan yüksek nüfus yoğunluğu sonucunda kent yoksulları için ve göç veren mekânlar için fırsat eşitsizliğine dönüşmüş durumdadır. Türkiye’de 1950’lerden itibaren çekim merkezleri haline gelen kentlerin etkisinde kalan kitleler, kırdan kentlere doğru göç etme eğilimindeyken, 2000’li yıllarla birlikte kentlere göçün hızı düşmüş hatta durma noktasına gelmiştir. Metropol kentlerde oluşan itici şartlar, kent mekânında yaşayan nüfus ile birlikte merkezi ve yerel yönetimlere çeşitli sorunlar oluştururken, kitleler de kentlerden kırsala dönüşün çarelerini aramaktadırlar. Bu kapsamda, merkezi yönetim tarafından kurgulanan Cazibe Merkezleri Programı ülke içindeki nüfusu daha dengeli dağıtmak, bölgesel kalkınmayı sağlamak, kademeli olarak göçü yönlendirmek için az gelişmiş ve göç veren yerleşim alanlarında, üretim, ihracat, istihdam, verimlilik ve teknoloji gibi bölgesel kapasiteyi geliştirmek amacıyla, 2018 yılından itibaren gündeme gelmiştir. Halen yürürlükte olan Cazibe Merkezleri Programının kırsalın çekici etkisini artırmamakta, mevcut bakış açısı ve sağladığı imkanlar ile Türkiye genelinde tersine göçe zemin hazırlamaktan yoksun olduğu düşüncesi ile çalışma probleminin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Çalışmada kentleşme, küreselleşme ve göç kavramları üzerinde literatür taraması yapılmış, göçten kaynaklı çeşitli sorunlar ile uğraşmak zorunda kalan, Türkiye’nin 6. büyük kenti Gaziantep’in hem iç göç hem de dış göç kaynaklı kentsel sorunları gözlem tekniğiyle irdelenmiştir. Ayrıca, 409 katılımcı ile anket ve Gaziantep’te faaliyet gösteren 5 hemşehrilik dernek başkanı ile yapılan görüşmeler

sonucunda, tersine göçün uygulanabilirliği ve kitleleri kırsala yönlendirmek için gerekli koşullar incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde bulunan önerilerin hayata geçirilmesi durumunda Türkiye Göç'e bağlı olarak yaşadığı birçok sorunu çözebilecektir. Çalışmada yapılan anket ve mülakat sonuçlarına göre, mevcut koşullarda tersine göç veya kentten kırsala nüfus hareketliliğinin pek mümkün olmadığı tespit edilmiş ancak, kırsalda oluşturulacak Güçlendirilmiş Cazibe Merkezleri Programları sayesinde sağlanan sosyokültürel ve sosyoekonomik gelişme, tarımda finansal kalkınma ve sürdürülebilir ekonomik gelir gibi etkenlerin Türkiye'de tersine göç akımına neden olabileceği ön görülmektedir.

Anahtar kelimeler:

Göç, Tersine Göç, Fırsat Eşitsizliği, Cazibe Merkezleri Programı, Gaziantep

ABSTRACT

NEDİNÇ, Mehmet, *The Effect of Attraction Centers Programs on Reverse Migration Mechanism: The Case of Gaziantep*, Master's Thesis, Nevşehir, 2022.

The phenomenon of migration, which is linked to the history of humanity, has an impact on how our social lives flow and causes a number of issues with our economic, political, and cultural dynamics while also opening up new opportunities. Immigration is a complex, disorderly phenomena that affects many different areas in different ways depending on the civilization. Due to the high population density in cities, equality of opportunity—which we define as access to essential amenities like education, health care, and transportation—has regrettably changed into an inequality of opportunity for the urban poor and for the destinations of migration. While the masses tended to migrate from the rural to the metropolis under the influence of the cities, which in Turkey became centers of attraction since the 1950s, the rate of migration to the cities reduced and even came to a standstill in the 2000s. While the deplorable circumstances in major cities cause many issues for the government, municipal, and local governments as well as the population living in urban areas, the majority of people are also looking for ways to leave the city and go to the rural. The Attraction Centers Program, created by the central government and implemented in 2018 with the goals of ensuring regional development, guiding migration gradually, and developing regional capacity such as production, export, employment, productivity, and technology in underdeveloped and migrant settlements, has since come to the forefront. The Attraction Centers Program, which is still in existence, was designed with the concept that it does not enhance the attractiveness of the rural and that it lacks the foundation for reverse migration across Turkey with its current opportunities and perspectives. In the study, the concepts of urbanization, globalization, and migration were

reviewed of the literature, and the urban issues in Gaziantep, Turkey's sixth-largest city, which had to deal with a number of issues brought on by migration, were analyzed using the observation technique. As a result of the questionnaire survey with 409 respondents and the interviews with the heads of 5 citizens' organisations operating in Gaziantep, it was also determined whether reverse migration was feasible and what conditions would be required to lead the masses to the rural. Turkey will be able to resolve many of the issues brought on by migration if the recommendations in the study's conclusion are put into practice. According to the results of the survey and interview conducted in the study, it has been determined that reverse migration or population mobility from the city to the rural is not possible in the current conditions, but it is predicted that the Strengthened Attraction Centers Programs in the rural areas that provided factors such as the socio-cultural and socio-economic development, financial development in agriculture and the sustainable economic income may cause reverse migration flow in Turkey.

Keywords:

Migration, Reverse Migration, Inequality of Opportunity, Attraction Centers Program, Gaziantep

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYAN.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KENTLEŞME, KÜRESELLEŞME VE GÖÇ.....	6
1.1. KENTLEŞME.....	6
1.2. KÜRESELLEŞME.....	10
1.2.1. Küreselleşme İdeolojileri.....	16
1.3. GÖÇ.....	19
1.3.1. Göç çeşitleri.....	27
1.3.1.1. İç göçler.....	28
1.3.1.2. Dış göçler.....	30
1.3.1.3. Sürekli göçler.....	31
1.3.1.4. Süreksiz göçler.....	32
1.3.1.5. Zorunlu göçler.....	33
1.3.1.6. Gönüllü göçler.....	34
1.3.2. Göçün nedenleri.....	37
1.3.3. Göçün sonuçları.....	40
1.3.4. Türkiye’de kentleşme ve göç.....	43
2. BÖLÜM: TERSİNE GÖÇ.....	46
2.1. TERSİNE GÖÇÜN NEDENLERİ	50
2.2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TERSİNE GÖÇ	52
2.3. TÜRKİYE’DE TERSİNE GÖÇ.....	53
2.4. CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMI	58

2.5.BÖLGESEL KALKINMA PROJELERİ	61
3. BÖLÜM: YÖNTEM.....	66
3.1. GAZİANTEP'İN TARİHÇESİ	66
3.2. GAZİANTEP'İN COĞRAFİ KONUMU	69
3.3. GAZİANTEP'İN SOSYO KÜLTÜREL YAPISI.....	70
3.4. GAZİANTEP'İN EKONOMİK VE ENDÜSTRİYEL YAPISI.....	75
3.5. GAZİANTEP'İN YAŞADIĞI GÖÇ SORUNLARI.....	77
3.6. ALAN ÇALIŞMASI.....	80
4. BÖLÜM: BULGULAR.....	81
4.1.ANKET SONUÇLARI	81
4.1.1. Demografik analizler.....	81
4.1.2. Kentsel ve kırsal alanlarda yaşama sebepleri	85
4.1.3.Cazibe Merkezleri Programları hakkında farkındalık ve beklentiler	91
4.2.GÖRÜŞME SONUÇLARI.....	95
ANKET DEĞERLENDİRMESİ	101
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA.....	108
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	124
EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU.....	125
EK 3. ANKET SORULARI.....	126

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dülük antik kenti.....	67
Şekil 2: Gaziantep'in coğrafi konumu ve ilçeleri.....	70
Şekil 3: Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi.....	72
Şekil 4: Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi.....	76
Şekil 5: Yıllara göre nüfus artışı.....	79
Şekil 6: Cinsiyet	81
Şekil 7: Yaş	82
Şekil 8: Eğitim	82
Şekil 9: Meslek.....	83
Şekil 10: Medeni durum	83
Şekil 11: Sosyal güvence durumu.....	84
Şekil 12: Gelir düzeyi	84
Şekil 13: İkamet süresi.....	85
Şekil 14: İş olanakları.....	86
Şekil 15: Eğitim ve sağlık kalitesi.....	86
Şekil 16: Sosyal alanların yeterliliği.....	87
Şekil 17. Sakinlik kırsalda yaşama sebebi.	87
Şekil 18. Temiz çevre koşulları.	88
Şekil 19: Suç oranı ve kentten uzaklaşma sebebi.....	88
Şekil 20: Doğal afet riski ve kentten uzaklaşma sebebi	89
Şekil 21. Devlet veya özel sektör yatırımı.	89
Şekil 22. Terk edilen mekanla ilişki	90
Şekil 23. Aidiyet hissi.....	90
Şekil 24: Sürdürülebilir tarım geliri ve kırsalda yaşama sebebi	91
Şekil 25 Ekolojik yaşam siteleri ve kırsalda yaşama sebebi.....	92
Şekil 26: Hizmetlere ulaşım kolaylığı ve kırsalda yaşama sebebi.	92
Şekil 27: Özel firma yatırımları ve kırsalda yaşama sebebi.	93
Şekil 28: Cazibe merkezleri hakkında farkındalık	93
Şekil 29. Güçlü devlet teşvikleri.	94
Şekil 30. Güçlü özel sektör yatırımları.....	95

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Göç tasnifleri.....	27
Tablo 2: Cazibe Merkezleri programına dahil olan iller.....	59
Tablo 3: İlçelere göre nüfus dağılımı.....	74
Tablo 5: Kentte yaşayan diğer hemşeri gruplarının nüfus oranı	74
Tablo 6: 1. Görüşme- ŞANLIDER	96
Tablo 7: 2. Görüşme- K.Maraşlılar.....	97
Tablo 8: 3. Görüşme- Vanlılar	98
Tablo 9: 4. Görüşme- Mardinliler	99
Tablo 10: 5. Görüşme- İslâhiyeler	100

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
CMP	: Cazibe Merkezleri Programı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Kalkınma Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
KARDEMİR	: Karabük Demir Çelik İşletmeleri
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TTK	: Türkiye Taşkömür İşletmeleri Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ZBK	: Zonguldak-Bartın-Karabük

GİRİŞ

Kişilerin yaşam alanlarından, ekonomik kaynaklarından, bulunmuş oldukları sosyo-kültürel yapılarından ve ait olduğu toplumun tüm kurumlarından ayrılarak kendi rızasıyla ya da zorla yeni mekanlarda hayatını devam ettirmesi göç demektir (Toroş, 2008: 9). Göç, binlerce yıllık insanlık tarihinde her zaman karşımıza çıkan, insanla birlikte var olan bir süreçtir. İnsanlık tarihi ile özdeşleşmiş olmasıyla birlikte, özellikle 19.yüzyılda başlayan ve günümüze kadar da etkisini ağırlıkla hissettiren endüstriyel devrim sonucunda, kentsel hayatı etkileyen bir olgu olmuştur. Göç çeşitlerini mesafesine göre sınıflandırabildiğimiz gibi, akım yönüne göre, göçün süresi ve göç eyleminin gönüllülük esasına göre sınıflandırmak mümkündür. Bahsettiğimiz bu ana sınıflandırmalar teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimler sebebiyle kendi içinde de alt bölümlere ayrılmıştır. Göç üzerine çalışmalar yapan bazı akademisyenler de literatüre kontrollü göç, ilkel göç, zorunlu göç, zorlama göç ve beyin göçü gibi sınıflandırmaları eklemiştir.

Her geçen gün büyük bir hızla artan insan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayan fabrikaların kentlerde bulunması, bu fabrikaların ihtiyaç duyduğu emek gücü, kırsalda tarımın makineleşmesi sonucu artan işsizlik, toprakların bölünerek küçülmesi, sosyal ve siyasal çatışmalar, insanların ihtiyaç duyduğu eğitim ve sağlık, ulaşım ve iletişim gibi temel hizmetlere ulaşmanın daha kolay ve erişilebilir olması kentleri bir ikbal merkezi haline dönüştürmüştü ve 1950'lerden günümüze kadar ülkemizde yaşanan göç olgusunun ana nedeni olmuştur.

Şüphesiz büyük bir nüfus hareketliliğine yol açan göç beraberinde olumlu ve olumsuz sonuçlara da sebep olmaktadır. Ülke içinde yaşanan iç göç sonucunda göçmenler daha kaliteli eğitim , çalışma şartları, sağlık ve güvenlik gibi hizmetlere kavuşabilirken geride bıraktıkları mekânlarda tarım topraklarının işlenmemesinden kaynaklı, toprakların verimsizleşmesi hayvancılık endüstrisinin gerilemesi, istihdam yaratabilecek kurumların kapanması, göç edilen mekânlarda nüfus artışına bağlı kaynakların dengesiz dağılımı, yetersiz altyapı sorunları, ulaşım problemleri ve hava kirliliği gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Göç olgusuna bağılı olarak gelişen çarpık kentleşmenin olumsuz etkileri gün geçtikçe artmaktadır. Bu olumsuz etkiler bir zamanlar çekim merkezi olan kentleri yavaş yavaş itici hale getirmekte ve insanlar bir sebeple kentlerden kopup tekrar kırsala dönmenin hayalini kurmatadırlar. Hızlı ve yoğun kentleşmeden kaynaklı, kentlerde oluşan itici sebepler kırsalı veya daha küçük kentleri çekici hale getirmektedir.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren gündeme gelen Tersine (Kentten Kırsala) Göç olgusu; Metropol kentlerin itici faktörlerinin kendini hissettirmesiyle birlikte, büyük nüfus kitlelerinin görece daha az gelişmiş ikincil yerleşim yerlerine (İl, ilçe, kasaba, köy) kesin dönüş yapmaları olarak tanımlanabilir. Tersine göç mekanizması merkezi yönetim tarafından yönetilen, göçlerden kaynaklı nüfus yığılması sonucunda büyük kentlerde ortaya çıkan trafik, hava kirliliği, dikey yapılaşmaya bağılı problemler, niteliksiz işgücü ve buna bağılı düşük ücret, sağılık ve eğitimde fırsat eşitsizliği gibi sorunlara yönelim çözüm arayışında olan bir sistemdir. Göç alan büyük kentlerdeki endüstriyel tesislerin seyreltilerek göç veren daha küçük kentlere kaydırılması, bir zamanlar göç veren kırsal kesimlerde etkili tarım ve hayvancılık politikaları ve çevreyle dost yeni tasarlanan ekolojik yatay yapılaşma örnekleri tersine göç mekanizmasının omurgasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın problemi:

Kentleşme sürecinde göç olgusu sadece kentlerin değil ülkelerin güncel ve önemli sorunları arasında yer almaktadır. Ancak, küreselleşme sürecinde ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağılı olarak, göç hareketleri her ülkede kendine özgü bir seyir göstermektedir. Bu bağlamda, her ülkenin göç stratejileri de kendi iç dinamiklerine göre farklılaşmaktadır. Ancak, kentlerde göçe neden olan çekici faktörler artarken, kırsal alanlarda itici faktörler artmakta ve bu durum, göçlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Kırsal alanların olabildiğince itici faktörlerini ortadan kaldırarak göç hareketlerini yavaşlatmaya yönelik yeterli stratejilerin gelişmediği görülmektedir.

Çalışmanın amacı:

Ülkelerin başlıca sorunlarından olan göç olgusunu tanımlamak, çeşitlerini ve göçe neden olan dinamikleri belirlemek, ülke, bölge, kent, aile ve birey ölçeğinde etkilerini araştırmak, nicel ve nitel veriler ışığında paradoks haline dönüşmüş, çarpık kentleşmeye de neden olan göçün olumsuz etkilerini azaltmak, önemli kentsel çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu amaçla, bu çalışmada, Cazibe Merkezleri Programı kapsamında, Tersine Göç mekanizması incelenmiştir. Cazibe Merkezleri Programları, merkezi yönetim tarafından doğru kurgulanıp uygulandığı takdirde, göçün neden olduğu birçok bölgesel, kentsel ve kırsal sorunun çözülmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın önemi:

Kentten kıra doğru (Tersine) göçün önemli oranlarda başarılı olması toplumsal anlamda pozitif etkileşimler yaratacaktır. Oluşan pozitif durumdan toplumsal aktör ve kurumlar olumlu anlamda etkilenecektir. Akım yönünün kırsalda yoğunlaşacağı ve düğümleneceği noktalar, terkedilen mekânları bekleyen sorunlar yeni hedef mekânlarda oluşabilecek sorunlar saptanmaya çalışılmış, özellikle hedef mekânların oluşabilecek bir kaos ortamında nefret mekânına dönüşmemesi için öneriler geliştirilmiştir. Tersine göç toplumsal hayatımıza yeni giren bir kavram olduğundan üzerinde yeterince kapsamlı bir araştırma yapılmadığından dolayı çalışma sorunun çözümüne katkıda bulunabilecektir.

Çalışmanın hipotezleri:

Bu çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

A- Merkezi ve yerel yönetimlerin başlıca uğraştıkları sorunlardan olan nüfus hareketliliği terkedilen mekân, ulaşılmak istenen yeni mekân ve göçmenler üzerinde çeşitli olumsuz etkiler bırakmaktadır.

B- Bireylerin talepleri doğrultusunda, doğru kurgulanıp uygulanan Cazibe Merkezleri Programı (CMP) projesi ve dolayısıyla tersine göç stratejileriyle, iç göçlerin sebep olduğu kentleşme sorunlarının azaltılması ve kırsal alanların potansiyellerinin değerlendirilmesi mümkündür.

C-Gaziantep ilinin yaşamış olduğu öncelikli sorunlar iç ve dış göç sorunuyla bağlantılıdır.

Çalışmanın yöntemi:

Çalışmada yöntem olarak; Literatür taraması ile Kentleşme, Göç, Cazibe Merkezleri Programı kavramları ve Gaziantep kentinin göçten kaynaklı sorunları araştırılmıştır. Problem tespiti sonucunda, alan çalışmasında alternatif çözüm yollarından birisi olan tersine göç mekanizmasının uygulanabilirliği, Türkiye'nin altıncı büyük endüstri kenti olan ve son yıllarda maruz kaldığı iç ve dış göç hareketlerinden kaynaklı çeşitli kentsel sorunları olan Gaziantep kenti araştırılmıştır. Gözlem tekniği ve mülakat yöntemi ile kentin göç kaynaklı yaşadığı sorunları araştırılmıştır. Anket kapsam olarak kentte bir yıldan fazla yaşayan 409 katılımcı ile gerçekleştirilmiş ve Ankette 40 adet 5'li Likert ölçeği kullanılarak Tersine Göç olgusunun uygulanabilirliği araştırılmıştır. Anket sonucunda elde edilen bulgular SPSS programı ile analiz edilip Cronbach alfa katsayısı ile güvenilirliği test edilmiştir. Anket çalışması göç olgusundan en fazla etkilenen 18-65 yaş aralığı ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı:

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kentleşme ve göç kavramının tanımlanması yapılmış, göçün çeşitleri, nedenleri ve sonuçları literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Çalışma kapsam olarak Türkiye'nin yaşamış olduğu kentleşme ve göç sorunları ile sınırlandırılmıştır. İkinci bölümde ise, göçün akım yönünü değiştirmek için Cazibe Merkezleri Programlarının amacı ve kapsamı araştırılmış, istenilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı ve Tersine Göç olarak adlandırdığımız olgu detaylandırılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Güneydoğu Anadolu bölgesinin en fazla göç alan ve Türkiye'nin

önde gelen sanayi ve ticaret kenti olan Gaziantep'te iç ve dış göç kaynaklı yaşanan çeşitli sorunlar gözlem, anket ve görüşme yöntemleriyle tespit edilmiş ve dördüncü bölümde, elde edilen bulgular analiz edilerek literatür taraması çerçevesinde yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise, kırsal alanları tahrip etmeden kalkınmalarını sağlamak, tersine göç olgusunu başarılı bir şekilde gerçekleştirmek ve dolayısıyla, kentsel sorunları azaltmak için öneri ve stratejiler geliştirilmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞME, KÜRESELLEŞME VE GÖÇ

1.1. KENTLEŞME

Kent, farklı toplumsal gruplardan oluşan nüfus anlamında yoğunlaşmış, çeşitli siyasal birimleri bulunan ve, tarımsal faaliyetlerin az olduğu, endüstriyel tesislerin ve hizmet üreten birimlerin daha fazla olduğu, toplumsal gelişmesi devam eden, çekirdek aile birimlerinden oluşan yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 67). Sosyolojik ölçütlere göre ise kent, toplumsal açıdan benzer olmayan (heterojen) insan topluluklarının geniş bir coğrafi mekanda, yüksek yoğunluklu ve sürekli olarak bir yerde yerleşik olarak bulunması biçiminde tanımlanabilir (Wirth, 2002: 85). Kent kavramı tarihsel olarak her dönemde değişik anlamlara sahip olmuş, değişken ve çok hareketli bir kavramdır. Arkeolojik verilere göre, M.Ö. 6000’li yıllarda tarih sahnesinde görünmeye başlayan kentler, başlangıçta köy ve kasabalardan ayırt edilemeyecek, küçük yerleşim mekanlarıydılar. İlk çağlarda kentlerin boyutlarının küçük olmasının temel nedeni, tarım dayalı üretim faaliyetlerinin az ve uzun mesafeli ulaşımın maliyetinin ise yüksek olmasıydı. Tarımda verimliliği artıran yenilikler ve demir madeninin bulunması, ulaşım maliyetinin düşürülmesi, kentlerde daha fazla nüfusun bir araya gelmesine olanak sağlamıştır. Bu durum daha çok ilk yerleşim yerlerini barındıran Mezopotamya ve Nil havzasında görülürken, Ege kıyılarında bulunan Yunan şehirlerinde tarıma elverişli arazilerin az olması nedeniyle denizcilik ve ticaret faaliyetleri insanları kentlere doğru çekerek nüfusun sürekli bir biçimde artışına sebep olmuş , insanlar uzak denizlere yapmış oldukları ticaret faaliyeti ile çok zenginleşmiş ve bölgede bulunan kaynaklar çok daha fazla insanı barındırma durumunda olmuştur. (Childe, 1983: 223).

Orta çağ dönemlerinde feodal toplum yapısına bağlı olarak kentlerin gelişimi yavaşlamıştır. Feodal üretim biçiminin daha çok toprağa bağlı olmasından dolayı, sosyal yapı yoğunlukla kırsal alanda örgütlenmiştir. 1000’li

yıllarla birlikte uzun mesafeli ticaret ve el işçiliğine bağlı zanaatın ilerleyip önem kazanması ile, kentler Avrupa, Akdeniz ve doğu dünyasında yeniden gelişmeye başlamışlardır. Kentlerin tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, Avrupa kıtasında meydana gelen Reform, Rönesans ve Aydınlanma süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Modernite kavramı, aynı zamanda günümüz modern kentin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Modernite ile birlikte 18.yy da insanlık tarihinin kilometre taşı olarak bilinen Endüstriyel Devrim aynı zamanda kentlerin gelişim tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur. Endüstriyel Devrim sonucunda, kırsalda bulunan iş gücü kentlere taşınmış , kentlerde tek geçim kaynağı kendi emeği olan ve çok zor şartlarda yaşamaya çalışan işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Üretim merkezleri olan fabrikalarda yüksek kapasiteli seri üretime bağlı olarak, iş bölümü ve uzmanlaşma daha fazla işçi ihtiyacına neden olmuştur. Emek gücü olarak kullanılmak üzere kente gelen insanların konut ihtiyacını karşılayacak alanlar yetmeyince, kentten uzakta dış mahalleler oluşmuştur. Yan yana, özensiz ve kalitesiz malzeme ile fabrikaların hemen yanında bulunan işçi konutları fabrikalarda çalışmak amacıyla kentlere gelen yoğun işgücünün konut ve barınma ihtiyacı için inşa edilmiştir. Konut arzı ,talebi karşılayamayınca, konutlar daha küçük bölümlere ayrılarak oda bazında kiralanmaya başlamış, bu durum kentlerde nüfusun artmasını ve sağlıksız yaşam koşullarını beraberinde getirmiştir (Uğurlu, 2010: 10-33 Modernleşme ve sanayileşmeyle birlikte hayat bulan kentleşme süreci, oluştuğu toplumda ekonomik, sosyal ve kültürel anlamlı değişimlere neden olmuştur. Kentleşme, endüstrileşmeye bağlı olarak kent sayısında artış, sosyal örgütlenme yapısında, önemli oranda yükselen organizasyon, iş bölümü ve uzmanlaşmayı, insan davranış ve ilişkilerini de kendine benzeten değişiklik yaratan bir nüfus yoğunlaşma sürecidir (Keleş, 2002: 25).

Türkiye’de, kentleşme sürecinin ilk yıllarında kentin çekici özellikleri daha baskın durumda iken günümüzde çekiciliğini yitirmekte ve itici faktörler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin kırsal yaşam alanları her türlü olanağa sahip olmakla birlikte kentten daha çekici özelliklere sahiptir. Ülkelerin kalkınma ve refah düzeyini ifade ederken kullanılan az gelişmiş ve gelişmiş ülke ayrımındaki en temel unsur ülkelerin sanayileşme düzeyi olarak ele

alınmaktadır. Kentleşme her ülkede aynı gelişim seyrini sürdürmemiştir. Gelişmiş ülkelerde artan sanayi ve ticaret istihdamını karşılamak için kentlerde nüfus yoğunluğu oluşurken, az gelişmiş ülkelerde kentleşme süreci sanayileşme sürecinden daha hızlı gerçekleşmekte ve buda çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Ülkemizde kentleşme sürecinde yaşanan problemleri ikiye ayırabiliriz.

1-Ekonomik Problemler:

- a-) İstihdam problemleri,
- b-) Sanayi, Hizmet ve Ticari sektörler arasında dengesizlik ,
- c-) Bölgeler arasında yaşanan kentleşme farklılıkları,
- d-)Temel kent altyapı çalışmalarında yetersizlik,
- e-)Konut edinme veya barınma problemi

2-Sosyal Sorunlar:

- a-) Çevresel faktörlerin olumsuz etkilenmesi, fiziki olarak kent yerleşim ve düzen problemleri,
- b-)Gelir dağılımı eşitsizliği,
- c-)Sosyal tabakalaşma ve sınıflar arası kopuş,
- d-)Kültürel yozlaşma ,
- e-)Toplumsal hayatta, kamusal alanda çözülme ve uyumsuzluk,
- f-) Planlama ve yönetim sorunları eklenebilir (Es-Ateş, 2010: 218-219).

Kent ve kırsal arasındaki farklılıkların giderek azaldığı refah toplumlarında, yerel bazda temel hizmetleri sunan metropol belediyelerin, yenilikçi bakış açıları oluşturması zorunlu hale gelmiştir. Metropol veya Büyükşehir olarak İstanbul kenti, 1960'lı yıllardan günümüze hiç olmadığı kadar geniş bir alana yayılmıştır.

Kentte oluşan yeni üretim bölgeleri beraberinde Anadolu'nun çeşitli kentlerinden kitleler halinde insanları da beraberinde getirmiş ve bu mevcut durum kent merkezinden uzakta olan, kırsaldaki mera ya da tarım alanlarının konut arazisine dönüşmesine sebep olmuştur (Kanat, 2017: 31-45). Türkiye'de ve dünyada yaşanan ve kırsalın kent alanlarına dönüşümünün sonuçları oldukça etkileyicidir. Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşadığı 21. yüzyılda birçok uzmana göre 2050'lerin projeksiyonu yapıldığında dünya nüfusunun yüzde yetmiş beşinin kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Toprak, arsa veya arazi, genel anlamda kullanıldığının tersine, yeniden üretilebilmesi mümkün olmayan, yani niceliksel olarak artırılmayan bir doğal kaynaktır. Barınma aracı olan konutları, ulaşım aracı olan yolları ve kentsel temel ihtiyaçların karşılanmasında, toprak dediğimiz doğal kaynağın, gerçekçi ve dengeli bir şekilde ve gelecek nesillerin haklarına önem vererek, özenle kullanılması gereklidir. Kentleşme politikasının başarısı ve sürdürülebilirlik iddiası, devletin sahip olduğu toprak mülkiyeti ile doğru orantılı olduğu genel kabul gören bir görüştür. Sanayileşme hızı ile kentleşme hızının aynı oranlarda gelişmesine literatürde "dengeli kentleşme" denilmektedir. Burada kullanılan denge kelimesindeki amaç , kentsel nüfus ile çalışma imkanları birbirine paralel olarak gelişmesi, kente çalışmak için gelen insanların çok zorlanmadan çalışabilme ihtimalidir. "Dengesiz kentleşme (sahte kentleşme ya da demografik kentleşme)" sayısı artan endüstriyel işletmeler yani fabrikalar olmaksızın kentin sadece nicelik olarak büyümesi yani demografik anlamda kentleşmesidir. Türkiye'de kentleşme süreci genel olarak "Dengesiz kentleşme" özellikleri taşımaktadır (Dinler, 1998: 150-151) .

1927'de yapılan ilk nüfus sayımından 2000'li yıllara kadar, Türkiye çok hızlı bir kentleşme süreci geçirmiştir.1950'lerde nüfus bakımından dünya da 20. sıralamada iken günümüzde 17. sıralamaya çıkmıştır. Ülke nüfus artışı yüksek oranlarda gelişmiş ve bu nüfus kentlerde yoğunlaşmıştır. (Tekeli, 2008: 68-95)

Türkiye'de kabul edilen 6360 Sayılı kanun ile Büyükşehir belediyesi sınırları il mülki sınırına kadar genişletilmesiyle birlikte kent merkezinden uzakta bulunan köyler mahallelere dönüşmüştür. Büyükşehir belediyeleri yeni oluşan

bu mahallelere ulaştırılacak temel kent hizmetlerinden sorumludurlar. Oluşan mevcut durum belediyelerin ürettiği kentsel hizmet kategorilerinin güncellenmesini mecbur kılmaktadır. Kentlerin geleceği konusunda sürekli gelişen ve farklı ihtiyaçlara hızlıca cevap verebilecek, esnek ve uyumlu yeniliklere ihtiyacımız vardır.

Sonuç olarak, merkezi ve yerel yöneticilerin kentleşme ve sanayileşmeyi doğru bir şekilde yönlendirmek, ortaya çıkan sorunları gidermek ve kentsel yaşam kalitesini artırmak için başvuracakları temel araç, kentsel planlama çalışmaları olmalıdır. Süreci yönlendirecek planların, doğru ve çözüm odaklı olmasıyla birlikte, uygulanabilir olması da ayrıca önemlidir. Demografik yapısından, siyasal örgütlenme biçimlerine kadar yerel dinamiğın harekete geçirebildiği bütün birimlerin etkin bir şekilde görev alacağı yeni bir perspektifle ele alınması gerekmektedir.

1.2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme kavramı, küresel/global sözcüklerinin kökenine bakıldığında ilk olarak 400 yıl öncesinde kullanılmasına rağmen 1970'li yıllarla birlikte yoğun olarak kullanılan yeni bir kavramdır. İlk olarak 1968 yılında "Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinde" yayınlanan bir çalışma ile gündeme taşınan kavram, 1983 yılında Amerikalı akademisyen Theodore Lewitt'in "The Globalization of Markets" (Pazarların Küreselleşmesi) adlı makalesi ile (Ohmae, 1993: 17) akademik literatüre taşınmıştır. İlerleyen yıllarda, Keynesyen ekonomi modelinin terkedilmesi ve ekonomik sistemlerde yaşanan teorik dönüşümlerle birlikte daha fazla hayatımıza giren bir kavram olmuştur. 1980'li yıllarda ilk olarak ABD başkanı Reagan ve İngiltere Başbakanı Thatcher'in uygulamaya koyduğu neoliberal politikaları açıklamaya çalışan ve siyasal söylemde sıkça koşulan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile birlikte NATO'nun karşı bloğunda bulunan devletlerin piyasa ekonomisi modelini kabullenmeye başlamaları ile birlikte akademik anlamda da gerçekliği kabul edilen bir kavram boyutuna dönüşmüştür (Çetin, 2008: 16). 1960'lı yıllarla birlikte literatüre yansıyan küreselleşme kavramı birçok disiplin tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır. İlk olarak Kanadalı

sosyolog Mc Luhan, dünyadaki bazı ülkelerin iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak "küresel köy"e dönüştüğünü belirterek, küreselleşmeyi anlamlandırmaya çalışmıştır. İletişim teknolojilerinde ve bilgi-işleme, ulaşım sistemlerinde yaşanan önemli gelişmeler üretimi basitleştirmiş ve dağıtım maliyetlerini de düşürerek, karlılığı yüksek seviyelere taşımıştır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte yeni pazarlara ulaşmak kolaylaşmış , ürün maliyetleri geçmişe göre büyük oranda düşmüştür. İletişim ve ulaşımda ortaya çıkan bu durum maliyetlerde önemli oranda azalma ve ürünlerin daha uzak pazarlara, hızlıca ulaşmasında kolaylıklar getirmiştir. (Elçin, 2012: 10). Küreselleşme kavramı yeni bir olgu değildir ve günümüzde üçüncü evresini yaşamaktadır. Birinci evresi 1490'lı yıllarla birlikte merkantilist anlayışla başlamış ve sömürgecilikle sonuçlanmıştır. İkinci evre 1800'lü yıllarda Sanayi devrimi ile başlamış ve sömürgecilik emperyalizme dönüşmüştür. Üçüncü evre ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin resmen dağılıp 15 ayrı devlete dönüşmesiyle, iki kutuplu uluslararası dünya siyaseti paradigması yerini tek kutuplu dünya siyasetine bırakmıştır.(Yazıcı, 2009: 5-8) Küreselleşme kavramının kullanımını 1980'li yıllarda yaygınlaştıran, London School of Economics'ten Anthony Giddens'tir. Küreselleşme, uzak mekanları birbirlerine yakınlaştırarak etkileşmesini sağlayan ,yerelde meydana gelen oluşumların çok uzak mekanlardaki olaylardan etkilendiği ya da bu durumun tam zıttının söz konusu olduğu, ülkeleri birbirine iletişim ve ulaşım teknolojileri ile bağlayan ,tüm dünyayı etkileyebilen yoğun toplumsal ilişkilerin kullanılması olarak tanımlanabilir (Giddens, 1990: 62). Küreselleşme kavramı doğası gereği iki yanı keskin bir kılıç gibidir. Bir yandan sağladığı ekonomik gelişmeler nedeniyle, kapasite artışını, yeni teknolojilerin tüm sosyal sınıflar tarafından dünya çapında kullanılmasını ve özellikle ekonomik anlamda gelişmemiş ülke insanların yaşam konforlarının yükseltirken, diğer yandan ulus devlet kavramını zayıflatan, lokal kültür ve gelenekleri zayıflatıp yozlaştıran , ekonomik krizler yaratarak ulus devletlerde siyasal istikrarsızlığı harekete geçirebilecek dinamikleri içinde barındıran bir olgudur. Giddens "Elimizden Kayıp Giden Dünya" kitabında modernite kuramının ileri sürdüğü temel iddialara sahip çıkarken, küreselleşmenin insan hayatına getirdiği tehlikelerden de bahseder. "Biz,

yaptığımız tüm eylemleri etkileyebilecek bir dönüşümler çağında yaşıyoruz. İster olumlu ister daha olumsuz yönde olsun, kimsenin tam olarak anlayamadığı, ama etkisini hepimizin hissettiği tüm dünyayı tekleştirilen bir düzene doğru sürüklenmekteyiz.” (Emre, 2015: 11) Dünyayı tek tip ve homojen bir hale getiren küreselleşme, sosyal politika enstrümanlarının kullanımında da ciddi değişimleri beraberinde getirmektedir. Emek dünyasının vazgeçilmez ve önemli faktörlerine ilişkin konular, Endüstriyel ilişkiler, işçi, işveren sendikaları ve devlet şeklindeki üçlü mekanizma aracılığıyla yürütülen bir çok toplu sözleşme sistemi, küreselleşme olgusunun getirmiş olduğu değişimlerden nasibini alan sosyal politikanın birinci enstrümanıdır (Yüksel, 2014: 147).

Kapitalist piyasa ekonomisi, AB ülkeleri, ABD ve Japonya'daki merkezlerden, daha geniş halkalar halinde yayılarak, dünya nüfusunu ve diğer gelişmekte olan ülkeleri giderek dünya pazar ekonomisine dâhil etmektedir. Bu durum amansız bir rekabete yol açmaktadır. Bu rekabet ve çekişmeler 20.yüzyılda iki büyük savaşa neden olmuş, özellikle Avrupa ülkeleri savaşlar neticesinde harabeye dönüşmüşler, ancak kendi küllerinden yeniden doğmuşlardır. Çevre ülke ve bölgelerin, toprak, hammadde ve emeği, merkez ülke pazarlarının denetimi altına girdikçe kitleler göç akımlarına neden olmakta, göçlerin önemli bir kısmı da zengin dış ülkelere gerçekleşmektedir. Gittikleri bu ülkelerde yeni ilişkiler ağı oluşturmaktadırlar. Göçmen ilişkiler ağı kuramı, menşei ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde bulunan daha önce göçmüş kişiler, yeni göçmenler ve yerliler arasında ortak etnik köken ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılar olarak tanımlanmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 34). Uzakdoğu ülkelerinin ekonomik potansiyelinin gelişmesinden, 11 Eylül 2001 ABD'ye yapılan terör saldırı eylemlerine, Hint veya Kore yapımı filmlerin dünya ölçeğinde izleyici bulmasından, özellikle de İslam dininin dünya çapında farkındalığının artmasına kadar birçok gelişmenin açıklanmasında, küreselleşme kavramından faydalanılmaktadır (Afat, 2010: 9). Küreselleşme kavramıyla ilgili, zıt iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşte, küreselleşme bulunduğumuz çağın gereklerine göre yaşama ve kişisel ve ülke bazında potansiyelini verimli kullanma demektir. Küreselleşme süreci engellenemeyecek ve aksine engellenmemesi gereken, hatta destek olunması gereken bir süreçtir.

Küreselleşme olgusu, uluslararası ticari faaliyetleri dünya çapında yayacak, özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmesi için önemli fırsatlar yaratacak ve bu durum ekonomik ve sosyal anlamda dünya refahına fırsat yaratacağı iddia edilmektedir (Farrel, 1999: 27).

İkinci görüş ise, yani küreselleşme karşıtları (şüpheciler) ise, Küreselleşmeyi yöneten ulus aşırı temel kurumların görmezden geldiği, ve bu kurumların ulus devlet anlayışını tahrip ettiğini bundan dolayı küreselleşmenin tüm dünyada sorgulanması gerektiği sürecini beraberinde getirdi. Ayrıca büyük nüfus kitleleri; küreselleşmenin daha erişilebilir hale getirdiği iletişim, bilgi-işlem sistemleri ve kolay ulaşım ve hareketlilik olanaklarından büyük ölçüde faydalanabilmeleri dolayısıyla küreselleşmenin içindeymiş gibi gözükmelerine rağmen esas sürecin yani refah paylaşımının dışına itildiğini fark etmekte, yıllardır görmezden gelinen ve güçlü bir öfkeyi muhalefet hareketi olarak örgütleyip dünya gündemine taşımaktadırlar (Afat, 2010: 32).

Küreselleşme kavramı ile birlikte ortaya çıkan beş ana faktörü şöyle sıralayabiliriz:

- Serbest piyasa ekonomisi
- Sınır ötesi fon kullanımı
- İletişim devrimi
- Liberalleşme
- Yasal mevzuatın evrensel uyumu

Tüm dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler ve iletişimin yaygınlaşması küreselleşme olgusunun tüm dünyada yaygınlaşmasını sağlamıştır. Küreselleşmenin getirdiği en büyük yenilik insanların kendilerinden binlerce kilometre uzaktaki insanlarla iletişime geçmesi ve ticaret yapabilmesini kolaylaştırmasıdır. İletişim ağlarının artması ve bu ağlara erişimin kolaylaşması sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşmakta, fakat bu bilginin bir denetim sürecinden geçmemesi ise bilimsel, ahlaki, etik vb. bazı sorunlara yol açabilmektedir. Karşı durmanın çok zor olduğu küreselleşme süreci ekonomik,

teknolojik ve iletişimsel gelişme ve bilgi toplumu olarak sunulsa da yüzyıllardır süregelen sorunlara ne yazık ki tam anlamıyla çare olamamıştır. Yoksulluk, savaşlar ve işsizlik vb. sorunlar eskisi gibi devam etmektedir. Gelişmiş ülkeler açısından daha fazla zenginleşmelerine sebep olan bir fırsata dönüştürülen küreselleşme olgusu, gelişmekte olan ülkelere göç, işsizlik, yoksulluk, çevre sorunları, istikrarsızlık, siyasal ve ekonomik krizler olarak yansımaktadır. Küreselleşmenin, dünya çapında birleşme ve bütünlük oluşturup oluşturmadığı tartışılmakla birlikte, bu olgudan ve etkiden hiçbir ulus veya devletin kaçamayacağı konusunda birçok araştırmacı ve yazar fikir birliğine varmıştır. Küreselleşme ideolojisine karşı diğer bir bakış açısı da Marksist düşünürler tarafından oluşturulmuştur. Marksist yazarlara göre küreselleşme, soğuk savaşın kazanan tarafı olan kapitalist dünya, kazanmış olduğu ideolojik savaşı ekonomik alana da yaymak ve bu üstünlüğünü tüm dünya ölçeğine kabul ettirmek amacıyla uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla başlatılan bir süreçtir. “Planlı devlet ekonomisini en aza indirgeme, devletin tüm sosyal ve ekonomik alanlardan çekilmesi ve dünyanın tek pazara dönüşmesi” üzerine kurgulanmış bir süreçtir (Kansu, 1997: 23).

Modernitenin vazgeçilmez kavramlarından ulusal aidiyet düşüncesi Fransız devrimi ile hayatımıza girmiştir. Fransız devrimi sürecinde aktif rol alan burjuvazi sınıfı ve bu sınıfın ideologları, meşruiyetini dayandığı ‘halk’ kavramını tanımlarken, belirli bir coğrafi mekanda sınırları önceden doğal olarak belirlenmiş ve tarihsel süreçte birleşmiş topraklar üzerinde yaşayan insan topluluklarına “halk”a yani ulus kavramına varılmıştır. Ulus devletler, günümüzde en fazla karşımıza çıkan devlet şeklidir. Modern devletin öncülü olarak 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da ortaya çıkan ve dini ve dünyevi tüm kurum ve grupları hakimiyeti altına alarak ortaya çıkmıştır (Heywood, 2011: 92). Ulus-devletlerin en önemli kimlik odağı sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerinde yaşamını devam ettiren yurttaşlarının ulusal kimlikleridir. Ulus devlete göre dini etnik kimlikler önemsizleşmiştir. 1648 yılında imzalanan ve devletlerin egemenlik hakları konusunda bir dönüm noktası olan Westfalya Antlaşması’nın imzalanması devletlerin egemenlik haklarını aşındıracak yeni bir uluslararası sistemin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Bakan, Tuncel, 2012: 57). Ulaşım ve

iletişim araçlarındaki gelişmeler coğrafyalar arasındaki engelleri kaldırıp zaman kısalması ve mekan daralmasına neden olmaktadır. Günümüzde egemenlik hakkını tamamıyla elinde bulunduran ulus devletler, uluslararası sistemin en önemli vazgeçilmezidir. Bugün ulus devletler insan özgürlüğü dahil tüm sosyal ilişki haklarının kullanımını kendi iznine tabi kılmıştır. (Ağaoğulları,1989:204). Küreselleşme süreci ile, demokrasi, temel insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerle bir üst kimlik yarattığını savunanlar bulunmasına karşın, lokal aidiyetler desteklenerek ulusal aidiyetin zayıflayacağına ve bunun sonucunda dünyadaki çeşitli toplulukların küresel güçlerin rahatlıkla kullanabileceği bir pazar haline dönüşeceğini modern insanın tek ait olduğu düzlemin yok olacağını da savunanlar vardır. Küreselleşme karşıtlarına göre, ulus devletler bitecek ve ulus devletler yerine dayanıksız, aidiyet bağı zayıf her türlü sömürüye açık, çok kısa zaman da yozlaşabilecek topluluklar oluşturulacaktır (Sönmez, 2002: 1).

Küreselleşme olgusu günümüz toplumlarının, tüm kurumlarında (ekonomik, sosyal, siyasi, hukuk vb.) etkisini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. İrili ufaklı tüm devletleri birbirine bağımlı hale getirdiği, gelişmekte olan devletleri ise açık , korunmasız ,her türlü manipülasyona karşı savunmasız birer pazara dönüştürdüğü, dünya insanı bilinci geliştirerek , yerel kültürleri yok edici bir tehdit oluşturduğu görünen bir gerçektir. Küreselleşme karşıtı toplumsal protestolarda yoksulluğun daha da arttığı, sömürü ve gelir adaletsizliğinin tüm dünyayı olumsuz anlamda etkilediği ve küresel aktörlerin bu problemleri çözmeye pek de niyetlerinin olmadığı, onların sadece gelebilecek ekonomik krizlere karşı sistemlerini tahkim etme çabasında oldukları vurgulanmaktadır. Yaşadığımız İklim krizi, 1990'lı yılların başlarından itibaren etkisini hissettiren küreselleşme politikaları ile birlikte dünya gündemini en fazla meşgul eden konuların başında gelmektedir. Küresel ısınmaya bağlı sera gazları oluşumu, havanın kirlenmesi, baş edilemeyen nükleer ve kimyasal atıklar, toprak kirlenmesi, aşırı etkili hava olayları, sel, toprak kaymaları ve buna bağlı gelişen açlık ve savaşlar, kitlesel göç sorunları, biyoçeşitliliğin azalması ve türlerin yok olmasına engel olamama, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler küreselleşme süreci ile paralel doğrultuda gelişmiştir (Bayar, 2008:

30), Küreselleşme politikalarının bir sonucu olarak dünya üzerindeki değişik kültür ve toplumların varlıklarının tehdit altında olduğu, yemek, eğlence, giyim, çalışma, alışveriş, vb. alışkanlık ve davranışlarımızın aynılaştığı, tek ve güçlü Avrupa-Amerikan kültürüne benzetildikleri eleştirileri sürekli gündemde tutulmakta ama sonuç alınmamaktadır. İnsanlara tüketim toplumunun bir bireyi olmanın özendirildiği, Uluslararası şirketlerin giderek zenginleştiği fakat, insanların görece birçok ürüne kolaylıkla ulaşabildiği ama o ürünü alabilecek maddi güçten yoksun olduğu, serbest piyasa koşullarında savunmasız bırakıldığı ve fakirleştiği gözden kaçmayan etkilerdir.

Değişimi ve devinimi içinde barındıran küreselleşme, toplum, ulus, ekonomi gibi kavramların ne gibi değişimlere uğrayacağı zaman içerisinde belirginleşmeye başlayacaktır. Küreselleşme olgusu, etkileri açısından olumlu ve olumsuz çeşitli eleştiriler almasına karşın oluşturduğu çeşitli alt sistemler sayesinde tüm dünyayı güçlü bir şekilde değişim ve dönüşüme zorlamaktadır.

1.2.1. Küreselleşme ideolojileri

Yurttaşların kendi kaderlerini ulusal, siyasal aygıtlar ve kurumlar çerçevesinde belirledikleri devlet modeline ulus devlet denilmektedir. Ulus devlet modeli ile feodal karakter barındıran bir siyasi sistemden, yurttaşın merkeze alındığı ama merkezîyetçi özelliklere sahip yeni bir siyasi sisteme geçilmiştir (Çılbant-,Yalçınkaya,2012:12). Küreselleşme karşıtlığı konusunda "Gelenekçiler" denilen grubun fikirsel temelini uluslararası ilişkilerde "gerçekçilik" ekolü oluşturmaktadır. Bilindiği üzere gerçekçiler, uluslararası ilişkilerin kaotik, düzensiz yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Bu karmaşık yapı içerisinde yürütülen uluslararası ilişkileri belirleyen ise ulus-devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesi olarak kabul etmektedirler. Uluslararası ilişkiler düzeninin en büyük gücü ulus-devlettir ve sistemdeki diğer tüm aygıtlar ulus-devletlerin amaçlarına ulaşmak için kullandıkları yardımcı araçlardır (Bayar, 2008: 31).Birinci ve İkinci dünya savaşları öncesinde dünyadaki en güçlü devletlerden biri haline gelen ABD, dünya siyasetinde aktif olmaktan kaçınmış, ancak 2.Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği ile birlikte çift kutuplu dünya düzeni içinde yer almıştır (Uzer, 2013: 70). ABD 1991 sonrasında;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonucu dünyada tüm ülkelerin lideri konumuna geçerek uluslararası sistemi düzenlemektedir. Özellikle 1991 sonrası Sovyetler Birliği'nin çözülüp dağılması ile başlayan tek kutuplu dünya siyasi paradigması ve bunun uygulayıcısı olan Amerika ve G7 ülkelerinin başını çektiği uygulamalar sonucu gelişen neo liberal politikalar, gelişmekte olan veya az gelişmiş ulus devletlere çeşitli zorlayıcı mekanizmalarla küreselleşmeyi dayatmıştır. Dünya çapında finansı yöneten şirketlerin yayılma ve büyüme istekleri istedikleri hızda gerçekleşmediği durumlarda, bu kuruluşlar hedefledikleri ulus devletin kamusal alanını kontrol etme amaçlı girişimlerde bulunmaktadır. Neoliberal ekonomi anlayışı, merkezi devleti yok etmeyi değil ona yeni ve daha küçük bir görev yüklemeyi tercih etmektedir. Değişen veya değişmesi istenen devlet değil, devletin çeşitli piyasa enstrümanlarına müdahale etme biçimidir (Adaklı, 2006: 39). Rusya ve Komünist Çin, 2000'li yıllarla birlikte küreselleşme ideolojisi bağlamında, siyasi paradigmaya eklenmiş ve dünya siyasetine yön verebilecek önemli birer aktör olmuşlardır. Devletin kontrolünde ,güçlü kapitalist sınıflar yaratarak küresel sisteme giriş ve alışma süreci, "eklenmiş devlet kapitalizmi" denilen bir oluşuma neden olmuştur (Sune, 2019: 59). Mao'nun son yıllarında Çin'in dünya üretimindeki payı %5 seviyelerinde iken, Çin başkanı Xiaoping anlayışı; öncelikle klasik planlı ve kontrollü ekonomi uygulamalarından hızlıca çıkmış, fiyatların devlet tarafından kontrol edilmesi, tarım komünleri, hammadde ve madencilik planlaması, kontrollü dış ticaret gibi ilkeleri uygulamadan kaldırdı ve serbest piyasa ekonomisine geçişin alt yapısını hazırladı. Büyük bir coğrafi alana sahip olan Çin'in farklı bölgelerinde değişik ekonomik sistemler uygulanmasına izin verildi. Sınır ötesi finans fonlarının ülkeye girişlerine kolaylıklar sağlandı ve özellikle dış ticarete önemli teşvikler verildi. Karma ekonomik sistemi uygulamaya koyarak, sistemin en güçlü aktörlerinden olan bankacılık sisteminin (devlet kontrolünde de olsa) altyapısı oluşturuldu. 2000'li yıllara doğru Çin'in dünya üretimindeki payı %11'lere geldi(Örmeci, 2013: 2) Rusya ise 1991 sonrası yaşadığı buhranlı dönemi özellikle piyasa ekonomisine geçiş ve doğal zenginliği olan yeraltı madenlerini (petrol, doğalgaz v.b) Avrupa ülkelerinin ve diğer ülkelerin enerji ihtiyacını karşılamakta kullanıp önemli bir

ticari gelir elde ederek dünya siyasetinde yeniden etkili duruma gelmiştir.

Küreselleşme politikasının en önemli enstrümanı olan sermayenin serbestçe dolanımı sonucunda gittiği her ülkede yabancı yatırım olarak yerli halkın gelirine katkıda bulunduğu gerçeğini herkes kabul etmektedir. Ancak yaşanan çeşitli krizlerde yabancı sermaye ışık hızıyla bir ülkeden başka bir ülkeye geçmekte ve arkasında ne yazık ki büyük sıkıntılar bırakmakta ve krizin bir başka ülkeye taşınmasına da sebep olmaktadır. Küresel ekonomi lideri devletlerin stratejilerini yeniden gözden geçirip kontrol etmesine sebep olan 11 Eylül saldırısı, lokal ve dünya piyasalarına büyük zarar veren 2008 Küresel Ekonomik Krizi'ne, Ortadoğu coğrafyasında bulunan devletlerde yaşanan Arap Baharı'na, son dönemde dünyanın gündemine oturan korona virüs pandemisi de, küresel etkiler sonucunda ülkelere çeşitli krizler yaşatması, işin başka bir boyutunu oluşturmaktadır (Ünay, 2020: 1). Küreselleşmenin daha önce hiç olmadığı kadar sorgulandığı bir süreç yaşanmakta ve bu sorgulamalar, özellikle göç meselesinin bir sonucu olarak radikal şekilde artışa geçen sınır önlemleri ile somut hale gelmektedir.

Küreselleşme ekonomiden uluslararası ilişkilere kadar, birçok alanda dünyayı etkileyen, toplumların dokusunu ve yapısını tanınmayacak şekilde değiştiren güçlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde küreselleşme ile birlikte uluslararası ilişkileri, dünya siyasi paradigmasını, dünya ekonomisini, ulus devletlerden daha fazla etkileyebilecek güce sahip yeni aktörler vardır: Bunlar:

- Uluslararası güce sahip çok uluslu şirketler,
- Devletlerden bağımsız etki alanı güçlü uluslararası örgütler,
- Yazılı, görsel ve sosyal medya tekelleri,
- Araştırma ve düşünce kuruluşları,
- Gelişmekte olan ülkelerin GSMH'ından daha fazla servete sahip bireylerin finans ve düşüncelerini yönlendiren fon kurumları (Kamacı, 2018: 81-92).

Adı geçen kurum ve kuruluşlar, son yıllarda karşımıza çıkan uluslararası

küresel sistemin yeni oyun kurucuları olarak dünya sahnesine çıkmışlardır Bazı yazar ve akademisyenler küreselleşmenin zararlarına yoğunlaşırken yararlarını da araştıranlar bulunmaktadır. Son yıllarda, modernite ve küreselleşme kavramı ağır bir şekilde eleştirilirken, post-modernizm, yerelleşme ve yerel kimlik insanlığın tek çıkar yolu olarak savunulmaktadır. Çünkü küreselleşme sadece bir siyasi yönetim sistemi ve siyasal küreselleşmeyi değil, aynı zamanda, standart bir yaşam tarzını da tüm dünyaya önererek kültürel küreselleşmeyi dayatmaktadır.

Kısacası, küreselleşme öngörülenlerden oldukça farklı gelişmeler meydana getirmiştir. Birlik ve bütünleşme duygusundan çok ayrışma, iş birliği yerine yıkıcı rekabet, küresel sorunlara odaklanma yerine ulusal öncelikler, dünya ekonomisine ve siyasetine yön vermiştir. Küreselleşmenin tüm olumsuz etkilerine karşı, tersine küreselleşme ve yerelleşme kavramı gündeme gelmiştir. Küreselleşme kavramıyla ilgili yapılan tartışmalar yaklaşık 25 yıldır sürmektedir.

Yaşanan çeşitli iklim sorunları ve buna bağlı gelişen kuraklık, etnik çatışmalar, savaflara bağlı yaşanan kitlesel mekan değişimleri, yalnızca onu doğuran nedenlere bağlı olarak artmamakta, küreselleşme olgusunun kullanımını kolay ve erişilebilir hale getirdiği teknik gelişim, ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması da kitleleri hızlı ve kolayca mobilizeye sevk edip, kolaylaştırarak kitlesel göçlere neden olmaktadır. (Erat, 2017: 202).

1.3. GÖÇ

İnsanlık tarihi ile özdeşleşmiş göçler, yeryüzünde eşitsiz ve doğal biçimde dağıtılmış ekonomik kaynaklardan yararlanma amacıyla gerçekleşebildiği gibi, kriz boyutundaki çevresel sorunların zorlamaları, devletlerin uygulamaya koyabildiği sürgün, mecburi ikamet yerleşimleri ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Kaygalak, 2009: 77-78). Göç karşımıza çeşitli olumsuz veya yetersiz ekonomik koşullar sonucunda karşımıza çıkarken, günümüzde yerini kültürel, siyasi, dini, eğitim, endüstrileşmeye bağlı çevresel sorunların artması vb. nedenlere bırakmıştır. İnsanın göç macerasını analiz etmeye çalışan araştırmacılar farklı göç tanımlamaları yaparak göç sürecini açıklamaya

çalışmışlardır (Akıncı ve Nergiz, 2015: 60-61). Bireysel veya kitlesel yer değiştirme hareketi olarak adlandırılan göçler; nitelik olarak da sürekli değişerek devam etmektedir.

Tarihte bilinen ilk göçler MÖ 750'li yıllarda başlamış ve yüzyıllarca süren yayılma döneminde, Kuzey Anadolu'nun en uç noktalarındaki Yunan toplumlarını Fransa Marsilya'ya kadar götürmüştür. Nüfusun o günkü kaynaklarla yaşayamayacak kadar aşırı derecede artması sonucunda, yurttaşlar dışarıya gönderilmekle kalmamış, aynı zamanda yapılan savaşlar ve fetihler sonucu ele geçirilen, yabancı topraklara Yunan vatandaşlarının gönderildiği de bir dönemdir (Köse, 2017: 17). Tarihte, ilk büyük kitlesel göç 4.yy. ortalarında meydana gelmiştir. Kavimler Göçü olarak adlandırdığımız bu göç Çin devletlerinin baskısından kurtulmak isteyen kavimlerin Batıya yönelerek hareket etmeleri sonucunda günümüz Avrupa Devletlerinin tarihsel temelini de oluşturan Kavimler Göçü meydana gelmiştir. Asyalı kavimlerin birçoğu bu göçe dâhil olmuştur. Göçlerin batıya doğru olmasının nedeni ise batı da bulunan Roma İmparatorluğunun zenginliğidir. Asya'da yaşayan kavimler Roma İmparatorluğu'nun zenginliğini ele geçirmek için akınlar düzenlemişlerdir. 200 yıl süren bu akınlar savaş ve saldırı şeklinde meydana gelmiş ve en sonunda hedefte olan Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesine ve Batı Roma İmparatorluğunun varlığına son vermiştir. (Bolat, 2019: 37 1683-1699 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya savaşında birçok Balkan şehri zarar görmüş ve bölge halkı göç etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca yine 1787-1792 ile 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşlarında Rusların zulme varan davranışları sonucunda balkan Türkleri için yeni bir göç dalgası başlamıştır (Ağanoğlu, 2001: 33). Balkan savaşlarının etkisi bölgede nüfus hareketliliğine yol açmış ve Anadolu'ya kitlesel göçlere neden olmuştur.(Kara, 2005: 188). Lozan Konferansı ile imzalanan Türk ve Yunan vatandaşlarının karşılıklı mübadelesi de tarihimizde yaşanan kitlesel göçlerden birisidir. Günümüzde ise kitlesel göçlere örnek olarak; 20 milyona yakın bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye'de yaşanan iç savaş sonucunda bugün yaklaşık 12,2 milyon kişi acil insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. İç savaş sonucunda yaklaşık 7.65 milyon Suriyeli yurdundan göç etmek durumunda kalmış, 3 milyondan fazla Suriyeli de komşu ülkelere sığınmak

zorunda kalmıştır. Komşu ülke Suriyeden Türkiye'ye sığınan tüm Suriyeli vatandaşlar ülkelerine geri gönderilmemiş ve Geçici Koruma Statüsü verilerek Türkiye'de bulunmalarına izin verilmiştir (Ağır,Sezik, 2015: 100).

İnsanlık tarihine baktığımızda, göç hareketlerini sömürgecilik dönemine kadar ve sömürgecilik sonrası diye ikiye ayırabiliriz. İlk sömürgeci devletler İspanya, Portekiz, Hollanda olurken daha sonradan İngiltere ve Fransa'da kölelik sistemi üzerinden sömürgeci devletler olmuşlardır.

Bilindiği gibi kölelik insanlık tarihi boyunca hep var olmuş, fakat sömürgecilik ile birlikte gelişen bu yeni kölelik sistemi disiplinli, planlı ve programlı bir şekilde yapılarak milyonlarca insanı zorla pazarlayabilecek bir sisteme dönüşmüştür. Afrika'dan çok kötü koşullarda Avrupa'ya taşınan milyonlarca insanın büyük bir bölümü yolculuk esnasında çeşitli hastalıklardan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Kitlesele üretim gücüne sahip olan Avrupalı devletler kendi aralarında yaşadıkları rekabetten dolayı sürekli çekişme halinde olmuşlardır. İspanya, Hollanda, Portekiz bu rekabete dayanamayıp geri çekilirken İngiltere ve Fransa ise büyük birer sömürgeci güç olarak tarih sahnesinde yer almaya devam etmişlerdir (Çağlayan, 2006: 67-91).

Göç olgusu insanların bulunduğu tüm coğrafyalarda gerçekleşen bir süreç olmakla birlikte göçe sebep olan faktörler her ülkede benzerlikler taşımaktadır. İnsanlık tarihindeki önemli aşamalardan olan coğrafi keşifler ile başlayıp ardından Rönesans anlayışının gelişmesi ve reform hareketleri sonrasında yaşanan Aydınlanma çağı ile büyük bir kültürel sıçrama yaşayan Kıta Avrupası endüstri devriminin de beşiği olmuştur. 18.yy. ortalarında ilk olarak İngiltere'de başlayıp ve daha sonra tüm kıta Avrupa'sına yayılan Endüstriyel Devrim sonucunda, kentlerin bir çekim merkezi olması kaçınılmaz bir gerçekliğe dönüşmüştür. Göç, dinamik bir süreç olduğundan etkileşimde olduğu her alanı olumlu ve olumsuz şekilde değiştirmiş ve dönüştürmüştür. İngiltere ve birçok Avrupa devletinin üretim ve ticarete uygun kentlerine doğru kırsaldan başlayıp kentlerde sonlanan göçler yaşanmıştır. Bu nüfus hareketliliği sonucunda kentlerde bir yandan büyük üretim merkezleri ve fabrikalar çoğalırken, bu fabrikaların ihtiyacı olan emek gücünün barınacağı gecekondu mahalleleri de

aynı hızla büyümüşlerdir. O dönemin en çarpık örneklerinden birisi olan, İngiltere'nin liman kentleri, 1750'li yıllarda 50.000'li nüfuslardan 19. yüzyıl ortalarında 400.000 nüfusa ulaşmıştır. Kentlerdeki bu inanılmaz nüfus artışı kırdan kente doğru gerçekleşirken, aynı zamanda kırsalın insansızlaştığının da en güzel göstergesi olmuştur. Kalkınma sadece endüstriyel üretimle gerçekleşebilir anlayışı, tüm dünyada hâkim düşünce olunca hiçbir ülke bu sürecin dışında kalamamıştır (Hobsbawn, 2003: 23-24).

Küreselleşen dünyada uluslararası göç aynı zamanda kendi yaşamsal döngüsünü sağlayabilen sosyolojik bir güce dönüşmüştür. Yarattığı sebep-sonuç ikilemi ile özellikle ulus devletlerin çözmesi gereken sorunların başında göç olgusu gelmektedir. Göç, dokunduğu mekân ve insanı mutlaka etkileyen bir fenomene dönüşmüştür. Küreselleşme ideolojisi kendini var ederken, göç olgusuna da zemin hazırlamaktadır. 21.yüzyılda bu iki kavram birbirini tamamlayan ve tetikleyen bir paradoksa dönüşmüştür. Küresel göç sadece düzenli göçmenleri ve yeni bir coğrafyaya transfer olan işgücünü değil aynı zamanda birçok düzensiz göçmeni, sığınmacı ya da mültecileri de içine alan karmaşık bir olgu haline gelmiştir (Yıldız, 2017: 42). Dünyamızın insan yaşamına elverişli alanlarının kısıtlı olması ile başlayan ve toplumsal örgütlenmesi ile oluşan katmanlaşma ve toplumsal çelişkiler göç hareketlerini mecburiyete dönüştürmüştür. Özellikle kaynak kısıtlılığı olan bir coğrafi mekândan uzaklaşma eylemi insanın varoluşuna da katkı sağlamış hayatta kalma becerisini geliştirmiştir. Kapitalist ekonomi ve onun siyasal ideolojisi olan Liberalizm, yaşadığı çeşitli krizlere karşı kendini yenileyici politikalar geliştirmekte ve bu Neo-Liberalizm olarak adlandırılmaktadır. 1980'li yıllarda hayatımıza girmeye başlayan Neo-liberal politikalar gereği, sosyal güvence olmadan çalışma ve düşük ücret, sosyal haklarda kısıtlama, sendikasızlaştırma, taşeronlaşma, temel hizmetlerden devleti soyutlayarak özelleştirme politikaları işçi sınıfının hayatını daha da zorlamaktadır. Bu durum görece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin nitelikli veya niteliksiz işgücünü, daha iyi yaşam koşulları sağlayabilen Avrupa zengin ülkelerine göç etmeye zorlamaktadır. Ekonomik, siyasal, çevresel ve toplumsal problemleri onları başka ülkelerde mülteci olmaya zorlamaktadır (Yılmaz, 2004: 1685-1704).

Bugüne kadar göç olgusunu açıklayabilecek, göçün oluşmasına neden olabilecek tüm etkenlerin ve dinamiklerin içinde bulunduğu, genel bir göç teorisi geliştirilemedi. Göç ile ilgili birçok bilim insanı çeşitli kuramlar öne sürmüştür. Şüphesiz göç kavramı sadece bir teorinin bakış açısı ile açıklanamayacak kadar geniş bir kavramdır. Farklı disiplinlerin de yardımıyla konuya çeşitli kriterler bağlamında, göç olgusunu açıklamaya çalışan bazı kuramları şöyle sıralayabiliriz.(Akyıldız, 2016: 127-176)

1. Göç Yasaları (Ravenstein)
2. İtici ve Çekici Faktörler (Lee)
3. Beş Göç Tipi (Petersen)
4. Merkez-Çevre Kuramı (Wallerstein)
5. Göç Sistemleri Kuramı (Mabongunje)
6. İlişkiler Ağı Kuramı (Network)
7. Neo-klasik Teori
8. Kesişen Fırsatlar Kuramı(Stouffer)

Göç Yasaları: Ravenstein, insanların göç etme nedenlerini 7 maddeden oluşan yasalara dayandırarak açıklamaya çalışmıştır;

1. İnsanlar göç hareketlerini, ulaşabilecekleri en yakın mesafe içerisinde gerçekleştirirler. Göç'ün akım yönü yoğun ticaret ve sanayi merkezlerinin doğrultusunda gerçekleşir.

2. Kırıldan kopan göçmenler büyük ve çekici kentlere doğru akın ederler, kentlerin çekici etkisi ülkenin en uzak köşesinde dahi hissedilerek kırsal nüfusu etkiler ve kentler uzak mesafedeki göçmenler tarafından doldurulur.

3. Yayılma süreci emme sürecinin tersidir ve benzer özellikler sergilerler.

4. Her bir ana göç akımı dengeleyici bir ters akım üretir.

5. Uzun mesafeyi kat eden göçmenler genellikle büyük ticaret ya da sanayi merkezlerinden birine olan tercihi ile yola çıkarlar.

6. Kasabalılar, ülkenin köylülerine göre daha az göçebedir.

7. Kadınlar göç konusunda erkeklerden daha fazla isteklidir (Akyıldız,2016, 134),

İtici ve Çekici Faktörler: Bu kuram Everett Lee tarafından formüle edilmiştir. Lee öncelikle göç olgusunun özelliklerini analiz etmiş ve hedef ve kaynak mekânların itici ve çekici yönlerini tespit etmiştir. Analizine temel oluşturacak dört temel faktör belirlemiştir. Bunlar, 1. Göçe kaynaklık eden mekânın özellikleri, 2. Hedef mekanın özellikleri, 3. Göçü zorlaştıran engeller, 4. Bireysel özellikler (Yalçın, 2004: 30).

Beş Göç Tipi (Petersen): Petersen, göçmenler arasındaki bireysel farklılıkları dikkate almadan yapılan analizler gerçekçi olmayacak ve analizimiz eksik kalacaktır. Bu nedenle Petersen, Lee'nin itici ve çekici faktörlerinde göçmenlerin kararlarındaki etkisini dikkate almış ve beş ayrı göç tipi belirlemiştir. Bunlar; a-) İlkel göç,

b-) Mecburi göç, c-) Yönlendirilmiş göç, d-) Serbest göç e-) Kitlesele göçtür (Anık, 2019: 27).

Merkez-Çevre Kuramı: Göç hareketinin akım yönü genellikle ekonomik anlamda gelişmemiş çevre ülkelerden, gelişmiş refah ülkelerine doğru olacağı savunulmuştur. Tek yönlü bir göç akımının ilerleyen zamanda ülkeler arası ekonomik dengesizliklere yol açacağı savunulmuştur. Marksist bakış açısının hakim olduğu bu teoriye göre işgücü göçü, kapitalist piyasa ekonomik sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İşgücü göçü kapitalist merkez ülkeleriyle, az gelişmiş çevre ülkeleri arasındaki eşitsizlik ilişkisinden doğmaktadır (Gezgin, 1991: 31)

Göç Sistemleri Kuramı: Bu kurama göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluştururlar. Tarihselci –yapısalcı bakış açısı ile ,göç sistemleri teorisi uluslararası ilişkilere, ekonomi-politiğe, kolektif eyleme ve kurumların mevcut pozisyonlarını temel alır. Göç sistemleri teorisi, ülkelerin birbirleriyle göçmen değişimlerinde bulunan iki ya da daha fazla ülkeden oluşmaktadır.(Akyıldız, 2016: 149)

İlişkiler Ağı Kuramı: Göç ettikleri mekandan kopup yeni yerleştikleri hedef mekanda, eski veya yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlantılarından oluşan kişiler arası bağlantılar bütünü olarak ifade edilebilir. Bu ilişki ağlarının varlığı, uluslararası göçü özendirilen unsurlar arasında yer almaktadır (Abadan-Unat, 2006: 34)

Neo-klasik Teori: Neoklasik teoriye göre göçü yönlendiren unsur, işgücü arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar ile işgücü-yoğun ve sermaye-yoğun ülkeler ya da bölgeler arasındaki ücret farklarıdır. Neoklasikler, göçü işgücünün arz ve talebi arasındaki coğrafi farklılıkların sonucu olarak görmektedir. Bu farklılıklar ulusal veya uluslararası düzeyde olmakla birlikte, ülkeler ve işgücü piyasaları arasındaki ücret düzeylerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.(Özdil, 2019: 266)

Kesişen Fırsatlar Teorisi: Göç eden bireyi kuramının merkezine alan , ulaşılabilir bir uzaklığa göç eden bireylerin sayısı ile , hedef mekandaki imkan ve fırsatların sayısı ile doğru orantılı olduğunu öne süren bir kuramdır. Bu kuram, mikro yani bireye yönelik, göç kararı alan bireyler ve göç kararının alınmasına iten sebepler üzerine yoğunlaşmış bir kuramdır. 1940 yılında Stouffer ilk kez kesişen fırsatlar (intervening opportunities) kuramından bahsetmiştir (Çağlayan, 2006: 77).

Tüm dünyada yaşanan küreselleşme süreci göçün yapısı ve oluş şekli üzerinde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Uluslararası göç sadece ekonomik kaygılarla yapılan bir göç şeklinden politik bir yapıya doğru evrilmiştir. Akım yönü sanayileşme sürecini tamamlamış refah ülkelerine doğru olan ekonomik temelli göçler, göç edilen ülkelerde siyasi sorunlara da davetiye

çıkarak birçok ülke yönetiminin çözmesi gereken bir soruna dönüşmüştür. Göçmen emeğinin kullanım şekli, uluslararası göçün yeni formları, göçmenlerin yaşadığı uyum sorunları daha kapsamlı boyuta ulaşmıştır. Göçü analizi yaparken yapı ve üst yapıdan hareket ederek, göçmeni anlamaya çalışarak, bireysel süreçleri analiz etmemiz gerekmektedir. Giddens yapısalcılıkta eylem ve aktör olmadığını, ihtiyaçlar ve rol beklentileriyle harekete geçilen bireysel davranışların etkili olduğunu belirterek, bu durumu tiyatro veya sinema sahnesindeki önceden yazılmış metne göre rol oynayan aktörlerin durumuna benzetmektedir (Yıldırım,1997, 29)

Sosyolojinin en çok kullandığı yapı-fail dikotomisi göçün analiz edilmesinde de mutlaka sonuç alıcı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ile ilgili sosyolojik çalışmalarda büyük sosyolojik anlatılar ile makro yöntem uygulanırken birey ile ilgili küçük anlatılarda ise mikro yöntem uygulanmaktadır. Ücret değer farklılığından kaynaklanan bu açıklık sonucunda, düşük ücretli emek gücü, zengin ülkelere göç ederek daha iyi yaşam koşullarını oluşturmak istemektedirler. Emek gücünün gelişmiş ülkelerde daha fazla değer bulmasına sebep olmaktadır. Bu duruma "Todaro Paradoksu" denilmektedir (Aktaş-Şahin, 2019: 222-234).

Bu nüfus hareketi sonucunda emek zengini mekânlarda emek piyasası daralmakta ve bundan dolayı ücretler artmakta, sermaye zengini bölgelerde ise emek ücreti azalmaktadır ve bu bir ekonomik denge oluşturmaktadır. Küreselleşme sınır ötesi fon adı altında "sermayeyi" serbest dolaşıma açmış durumdadır. Ülke analizleri yapıldığında sermaye hareketleri Uzakdoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi işgücü piyasasının ucuz ve yoğun olduğu ülkeleri tercih etmektedir. İşgücü arzı ve sermaye serbest dolaşımı daha çok ekonomik bütünleşmenin ileri boyutta olduğu bölge ekonomileri arasında gerçekleşebilmektedir.(Yüceol, 2005: 500) Sonuç olarak, bölgeler arasındaki ücret ve istihdam potansiyelindeki farklılıklar göç olayının temelini meydana getirmektedir

Göç olgusunun kendisi de toplumlarda yaşanan değişim ve dönüşümün en etkili faili olabilmektedir. Başta sosyoloji olmak üzere psikoloji, halk sağlığı, ekonomi, coğrafya ve daha birçok alan kendi bakış açısından göçü analiz

etmeye çalışmışlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi göç tanımlamalarında ortak vurgu mekânsal değişim ve bu mekân değişiminin bireysel ya da kitlesel olarak yapılmış olmasıdır.

1.3.1. Göç Çeşitleri

Genel olarak, göçler;

1-İstek durumuna göre

2-Katılım durumuna göre

3-Ülke içi veya dışı durumuna göre

4- İkamet süreleri durumuna göre sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1: Göç Tasnifleri

KATEGORİ	TÜR
1-İstek durumuna göre göç	1-Gönüllü Göçler
	2-Mecburi Göçler
2-Katılım durumuna göre göç	1-Kitlesel Göçler
	2-Kişisel Göçler
3-Ülke içi veya dışı durumuna göre göç	1-İç Göçler
	2-Dış Göçler
4- İkamet süreleri durumuna göre göç	1-Geçici Göçler
	2-Sürekli Yerleşim Göçleri

(Yalçın, 2004: 17-20).

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, göç hareketlerinin sınıflandırılması verilmiştir.

1.3.1.1. İç göçler

Ülke sınırları dahilinde gerçekleşen göçler İç Göçleri oluşturmaktadır. Akım yönlerine göre iç göçler akım yönüne göre kırsaldan kırsala, kırsaldan kentlere, kentlerden kentlere ve kentten kırsala şeklinde gerçekleşmektedir. Bu nüfus hareketliliği esnasında ülkenin genel nüfusunda değişim yaşanmaz. Değiştirilen yaşam mekânlarında nüfus artışı veya azalışı görülür. İç göçlerin en sık rastlanılanı kırdan kente göçlerdir. Genel olarak, kırdan kente yaşanan bu göç tipinde, kent nüfusu artarken kır nüfusu azalmaktadır. En fazla göç alan mekânlar, ticaretin çok geliştiği, sanayi işletmelerinin fazla olduğu, zengin maden yataklarının bulunduğu, verimli tarım alanlarının, turizm ve kültür merkezlerinin yoğun olduğu yerlerdir. Bölgeler, kentler ve daha küçük ,ikamet birimleri şeklinde gerçekleşebilecek bu olay dönemsel olduğu gibi kalıcı hale de gelebilmektedir (Eraldemir, 2013: 17).

Türkiye’de genel olarak göçler kentten kente ve çoğunluk olarak da kırdan kente şeklinde meydana gelmektedir. Son yıllarda açıklanan veriler kırdan kente doğru göçlerin azaldığına işaret etse de bu durum ülkemiz kır insanının kentlere göç etmekten vazgeçmiş olduğundan değil de kırsalda göç edecek nüfusun neredeyse kalmadığının bir göstergesidir.

İç göçlerde, yaşanan en önemli sorunlardan birisi, göçmenlerin kentsel yaşam ile bütünleşmeleridir. Yaşanan göçler sonucunda, kentin ihtiyaç duyduğu nitelikleri taşıyamayan kitleler, kendi yaşam tarzlarını , gecekondü bölgeleriyle göstererek kent hayatına eklenirken , tüm hayatlarını etkileyebilecek boyutta değişim gerçekleştirmektedirler. Kırsaldan göç eden insanlar, kent yaşamının gerektirdiği gelir ve eğitim olanaklarından yoksun olmalarından dolayı ve eğitim altyapısının eksikliğine bağlı, kentle bütünleşmek için gerekli gerekli kültürel birikim yetersizliği içinde “gecekondü” yaşam tarzının bir parçası haline gelmektedirler. Kentlere tutunma ve bütünleşme gayretindeki bu aileler, özellikle, ikamet, çalışma, kent kültürel yaşamına katılım ve kamu hizmetlerine erişim sorunları yaşamaktadırlar (Karataş, 2001: 87).

İç Göçün Nedenleri:

- Eğitim yoluyla meslek edinme, Gelecek nesiller için daha iyi bir eğitim ideali,
- Ülke nüfusu içinde genç nüfus oranının yüksek olması
- Kırsal alanda görülen açık ve gizli işsizlik, küçülen tarım alanlarının yetersiz gelmesi
- Kan davaları
- Ulaştırma ve iletişim ağının genişlemesi,
- Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi,
- Tarımda yaşanan makineleşme sonucunda kırsal nüfusta artan işsizlik,
- Mevsimlik göçler,
- Doğal afetler ve büyük kamu projeleri, (deprem, su baskını, büyük imar projelerinin gerçekleşmesi)
- Siyasal sebepler, terör, etnik ve mezhepsel çekişmeler,
- Kentlerdeki eğitim ve sağlık kurumlarının yaygınlığı ve gelişmişliği
- Kıyı, liman bölgeleri ve maden bölgelerindeki iş bulma kolaylığı (Başel, 2007: 521-524)

İç Göçün Sonuçları:

- Özel ve kamu yatırımlarının dengesiz dağılması
- Kırsalda yapılan yatırımların başarısızlık riskinin artması
- Çarpık kentleşme sonucu endüstri tesislerinin kent mekânı içinde kalması

- Kent nüfusunun aşırı artması
- Kentsel hizmetlerin ve konutların yetersiz kalması
- İşsizliğin artması (Başel, 2006: 287 – 321)

Türkiye'de kırsaldan kentlere göç olduğu gibi küçük kentlerden metropol kentlere doğru da göç gerçekleşmektedir. Yaşanan bu göçleri meydana getiren faktörlerde ve etkileri de kırdan kente göçle hemen hemen aynıdır. Kentten kente göçler ülke içerisinde bulunan bölgeler ve kentler arasında nüfus dengesizliği oluşturmaktadır. Türkiye'deki iç göç olgusunu sadece endüstrileşme süreci ile açıklamak yeterli olmayacaktır. Kırsaldaki itici faktörler, öncelikle insanları köyden ve tarımdan koparıp kente doğru iten faktörlerdir. Çekici etkenler ise, kırsaldan kopmaya hazır ve istekli bulunan kitleleri kentlere doğru çeken cazip ekonomik ve sosyal faktörlerdir (Serter, 1994, 53).

1.3.1.2. Dış göçler

Dış göçler, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçlerdir. Bu göçlerin meydana gelişinde bireyin iradesi etken olabildiği gibi mecburi şartlar sonucunda da gerçekleşebilmektedir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine bağlı olarak, dış göçleri kolaylaştırmış, ülkeler arasındaki göçlere ivme kazandırmıştır (Şahin, 2010: 57). Beyin göçü, işçi göçü, mübadele göçü ve siyasi ve sosyo ekonomik göçler dış göçler olarak adlandırılmaktadır. Dış göçlere genellikle ülkede yaşanan siyasi sıkıntılar, savaş, dinsel baskı, işsizlik vb. etkenler neden olmaktadır. Bu etkenlerden etkilenmeyerek farklı bir özellik taşıyan ama dış göç olarak değerlendirilen göç çeşidi ise beyin göçüdür. Beyin göçü, nitelikli eğitim almış, bilim insanı veya teknik kadro (doktor, mühendis vb.) gibi genelde bazı alanlarda uzman ve yetkin olan az sayıdaki insanın, istenilen ekonomik şartlara sahip olamaması nedeniyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelişmiş refah ülkelerine yaşam alanlarını değiştirmeleridir. (Çavuşoğlu, 2006: 6)

Yetersiz kaynaklarıyla yetiştirdiği ve geliştirdiği teknik ve uzman insanlarını

kaybeden, az gelişmiş ülkelerin bu insanların ekonomisine yapabileceği katkıları kaybederken, gelişmiş refah ülkeleri ise beyin göçüyle kazandıkları bireyler sayesinde gelişmelerine hız kazandırmakta az gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafe giderek açılmaktadır. (Koçak ve Terzi, 2012: 11) Beyin göçü, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında refah ve gelişmişlik makasının daha da açılmasına sebep olmaktadır.

Dış Göçün Nedenleri:

- Ekonomik nedenlerle istihdam isteği
- Doğal afetler (Deprem, Kuraklık, Toprak Erozyonu vb.)
- Savaşlar ve Etnik Mezhepsel anlaşmazlıklar
- Uluslararası anlaşmalar gereği yapılan nüfus mübadeleleri

Dış Göçün Sonuçları:

- Hedef ülkede nüfus artarken göçe kaynaklık ülkelerde nüfus azalmaktadır.
- Hedef ve kaynak ülkeler arasında ekonomik ve ticari ilişkiler artar.
- Hedef ve kaynak ülkeler arasında kültürel ilişkiler değişir ve gelişir.

1.3.1.3. Sürekli göçler

İnsanların doğdukları mekanlardan bir başka mekana, kesin olarak yerleşmek üzere gitmelerine “sürekli göç” denir. Sürekli göçler, irade esasına göre gönüllü olabileceği gibi mecburi olarak da gerçekleşebilir. Kitlesele veya bireysel olarak insanlar, mezhepsel veya etnik baskılar sonucu, aileler arası anlaşmazlıklar, daha iyi bir eğitim alabilme isteği, daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek, ekonomik temelli sebeplerden dolayı kendi iradeleriyle karar vererek göç ederler. Beklenmeyen durumlarda meydana gelen savaş, doğal afet ya da terör olaylarından dolayı merkezi yönetim tarafından irade dışı zorlamalarla kitle hareketi olursa bu durum zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012:170). Sürekli göç eylemini gerçekleştiren kişilerin niyetleri eski mekânlarından tamamen kopup yeni yerleşim mekânına yerleşme

amaçlıdır. Ülke içinde yoğunlukla sürekli göç eylemi kırsaldan kente doğru gerçekleşmektedir. Bu tip taşınma durumu genel olarak ekonomik nedenlere dayanmakla birlikte, sosyal, siyasal ve doğal sebeplerden kaynaklanan bir göç hareketidir. Sürekli göçün nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. İstihdam edilme isteği,
2. Hayat standartlarını iyileştirme isteği,
3. Gelecek nesillere ve çocuklarına daha iyi bir yaşam şartı bırakma isteği (Akgür, 1997: 70).

1.3.1.4. Süreksiz göçler

Coğrafi olarak birbirine yakın komşu ülkeler arasında veya bir ülkenin kendi bölgeleri ve kentleri arasında, insanların özellikle ekonomik amaçlı nüfus hareketlerine süreksiz veya mevsimlik göç denilmektedir. Bu göç hareketlerinin temel nedeni, ülkede ihtiyaç duyulan işgücünün karşılanması diyebiliriz. Özellikle büyük turizm işletmelerinin yoğun olduğu bölgelere doğru akan nüfus hareketidir.(Çınar ve Lordoğlu, 2010: 23-33) Süreksiz göç hareketlerini oluşturan insanlar, yılın belli bir bölümünde bir turistik tesiste veya bir tarımsal bölgede, hasat zamanında çalışarak, yıllık geçimini sağlamak isteyen aynı ülkenin vatandaşlarıdır. Turizm sektörü haricinde inşaat, tarım ve madencilik gibi sektörlerde de süreksiz ve mevsimlik göç hareketi yaşanmaktadır. Yoğunluğu doğdukları köylerde yeterli eğitim alamayan ülke insanları, göçle geldikleri kentlerde niteliksiz işçi olarak çalışıp yıllık gelirlerini kazanmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçiliği, ülkede bulunan tarımsal üretim alanlarındaki iş gücü yetersizliğinin başka bir bölgedeki işgücü fazlasıyla kapatılması amacıyla dönemsel olarak ve göçmenin kendi iradesiyle gerçekleşen bir istihdam şeklidir. Mevsimlik işçilik ülkemizde geçici ve gezici olmak üzere iki farklı şekilde yapılmaktadır. (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262).

Sosyo-ekonomik koşullarından dolayı hiçbir mekânda tutunamayan ve aidiyet hissi geliştiremeyen bu insanlar için hayat, gerçekten daha da zordur.

Kültürel dışlanma, emek sömürsü, toplumsal cinsiyet ayrışması, kadınların baskılanması ve yeterli eğitime sahip olamayan çocuklar en çok karşılaşılan sorunlardır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, bu şekilde geçimini sağlayan kayıtlı kişiler 300bin civarında iken kayıt dışı olanlarla sayının bir milyonu bulduğu tahmin edilmektedir (Kocaman,1993: 43-47).

İç göç hareketleri büyük boyutlara ulaşmadan önce ülkenin her bölgesi kendi yetiştirdiği ürünü kendi tarlasından hasadını yapabiliyordu. Kırdan kente göç sonucunda göç alan mekânlar kadar göç veren mekânlarında insan sermayesinde nicel ve nitel değişimler meydana gelmektedir. Kırsalda kendi topraklarıyla ve ürün hasadıyla uğraşmak zor ve pahalıya mal olmaya başlamıştır. Geçici işçilerle bu sorunun üstesinden gelinabilir düşüncesiyle, mevsimlik işçilerin emek gücünden faydalanarak hasatlarını gerçekleştirmektedirler. İlk önce geçici bir meslek olarak düşünülen mevsimlik işçilik, giderek kalıcı bir mesleğe dönüşmüştür. Kırsal ve kent yoksullarının meydana getirdiği gezici tarım işçilerinin büyük bir kısmı sosyal güvenceleri olmadan çalışmaktadır (Orhan, 2017: 59-68).

1.3.1.5. Zorunlu göç

Zorunlu göç, kişinin göç kararı verme aşamalarında genel olarak bulunmadığı, bireyin göçün öznesi değil nesnesi durumunda olduğu göçlerdir. Bu göç çeşidinde en belirleyici unsur, göçmenin edilgen durumda olması ve başkalarının kendisi hakkında aldığı karara uymak zorunda kalmasıdır (Zeytinli,2012: 31). Bu göç hareketlerinin oluşumunda, doğal şartların olumsuzluğu ve farklı etnik grupların baskıları özellikle öne çıkan itici nedenlerdir. Tarihte zorunlu göçe ilk örnek olarak kavimler göçünü gösterebiliriz. Kavimler göçü Çin devletinin baskısından kurtulmak isteyen, Hun devletinin batıya doğru hareket etmek zorunda kalmasıyla, Karadeniz'in kuzeyine yerleşmeleriyle gerçekleşmiştir. Hunların bu bölgelere göç etmesiyle, Romalılar batıya doğru İspanya'ya göç etmişler ve Romalılardan boşalan bu bölgelere Cermen, Frank, Got, Vizigot ve Ostrogotlar yerleşerek Avrupa kıtasının ve Avrupa milletlerinin temelini de atmışlardır. Kavimler göçü aynı zamanda ilkçağı kapatıp orta çağın açılmasına sebep olmuştur (Çapan, 2017: 629-640). Zorunlu

göçler; savaşlar, doğal afetler, sınırların değişmesi, sosyo kültürel ihtiyaçların karşılanmaması, yaşamsal ihtiyaçların karşılanamaması, işsizlik, dini, siyasi ve etnik baskı ve çatışmalar, terör olaylarından kaynaklı güvenlik ihtiyacı gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. İnsanlık tarihinde karşılaşılan, zorunlu göç örnekleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- 1- Kavimler Göçü
- 2- Afrikalı Kölelerin Amerika'ya zorunlu göçü
- 3- 1 Milyon İrlandalının Kıtık Nedeniyle Yaptıkları Göçler
- 4- Mübadele Göçleri (Yunanistan-Türkiye)
- 5- Aral gölünün kurumasına bağlı olarak yapılan zorunlu göç
- 6- 90'lı yıllarda Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye göçü
- 7- 1999 İzmit depremi sonrası yaşanan göçler
- 8- Suriyelilerin Ürdün, Lübnan ve Türkiye'ye göçleri

Mübadele göçleri karşılıklı iki ülkenin bir anlaşma çerçevesinde, belirli sosyal gruplarını değiş tokuş sonucunda, yer değiştirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Mübadele göçü yapan göçmenlere mübadil denilmektedir. (Koçak, Terzi, 2012: 163-184) Mübadele göçleri zorunlu göçlere önemli bir örnektir. İki veya daha fazla devletin kendi aralarında yapmış oldukları antlaşmalar gereği, ülke insanların karşılıklı olarak yer değiştirmesini gerektiren göç hareketleridir. Örnek verecek olursak, Kurtuluş savaşı sonrasında Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanan Lozan antlaşması gereği, Türkiye'de yaşayan Rum vatandaşlar ile Yunanistan'da yaşayan Türk vatandaşlar karşılıklı yer değiştirerek mübadele göçü uygulanmıştır. Lozan Barış Antlaşması sonucunda Türkiye ve Yunanistan devletleri arasında nüfus değişim protokolü imzalanarak, İstanbul'da yaşayan 1.500.000 Rum vatandaş ile ve Batı Trakya'da yaşayan 400.000 Türk vatandaşı karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. Mübadele göçü Bulgaristan ile Romanya ülkeleri arasında da gerçekleşmiştir. (Tepealtı, 2019: 39)

1.3.1.6. Gönüllü Göç

Gönüllü Göç denildiğinde ifade edilen esas olarak göçmenin kendi kişisel

kararıyla alınmış göçmenin isteğine bağlı göç çeşididir. Göçmenin göç kararının öznesi olması, kararı kendisinin alması ve uygulamasıdır. Gönüllü göç olayının gerçekleşmesinde, kişinin göç kararını almasında dikkat etmesi gereken pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları kişiyi göç etmeye zorlayabilir. Ancak, yine de son karar kişinin kendisi tarafından verilmekte ve uygulanmaktadır. (Tepealtı, 2019: 29) Gönüllü göç hareketinin gerçekleşmesinde, göç edilecek yeni mekânın çekici faktörlerinin etkisi büyüktür. Dünya genelinde gönüllü işgücü göçünün yarısından fazlası, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülke insanının gelişmekte olan ülkelere göçü ise çok düşük seviyelerdedir. Türkiye’de, işgücü göçü ilk olarak 1961 yılında Federal Almanya ile Türkiye arasında yapılan, ikili işgücü anlaşması ile gerçekleşmiştir. Bu anlaşmada, Türkiye işgücü göçüne kaynaklık eden ülke olarak yer almıştır (Toksöz, 2006: 226-241).

Özellikle 2000’li yıllar ile birlikte bulunduğumuz coğrafyada yaşanan , savaş, terör, gelir dağılımı dengesizliği ve sosyal adaletsizlikler ve refah seviyesindeki düşüş, bölgenin istikrarını olumsuz olarak etkilemekte, nitelikli insan gücümüzün gelişmiş ülkelere doğru göç etmesini hızlandırarak artmasına sebep olmuştur. 2016-2017 yılları arasında, başka ülkelere göç eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sayısı, 70.000’lerden 2017 yılında 110.000 seviyelerine ulaşmıştır (TÜİK, 2017). Yurt dışına göç eden vatandaşların yaş aralığı, ağırlık olarak, 20-34 yaş aralığındadır. Bu sayının yaklaşık %5’i mühendislik eğitimi almış kişilerden oluşmaktadır.

İşgücü göçü ise, 1960’lı yıllardan itibaren ortaya çıkmış olan yeni bir olgudur. Nitelikli işgücünün yurt dışına çıkışı Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo- ekonomik durumu olumsuz olarak etkilemiş ve insan sermayesinin kaybına neden olmuştur.

Gönüllü göç nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Eğitime bağlı olarak daha yüksek standartlarda yaşama isteği
- Nitelikli eğitim alma isteği

- Sağlık, eğitim ve sosyal alanlardan daha etkin faydalanma isteği
- Alınan eğitim sonucu yükselebilmek ve kariyer yapabilme isteği
- Eğitimi ile eşdeğer yüksek gelir sahibi olma isteği
- Temel insan hak ve özgürlüklerini yaşayabilme isteği (Kurtulmuş, 2012: 205-221)

Gönüllü göçe örnek olan beyin göçü, yüksek mesleki niteliğe sahip işgücünün kendi ülkesinden, başka ülkelere çalışmak ve kalıcı olarak yerleşmek amacı taşıyan göç şeklinde tanımlanabilir. Tanımı biraz daha genişletecek olursak, üniversite mezunu, mesleğinde yüksek niteliğe sahip, üstün zekâ veya kapasiteli, yetenekli elemanların çeşitli sebeplerle başka bir ülkeye yerleşmelerine "beyin göçü" diyebiliriz. (Kurtulmuş, 2012: 205-221)

20.yy'da karşımıza çıkan göç merkezleri 19. yüzyıl sonlarında şekil almaya başlamıştır. Günümüzdeki göç merkezlerini oluşturan gelişmiş ülkeler, 19.yy'da endüstriyel gelişmeyle ön plana çıkmışlardır. Paris, Londra, New York gibi yüksek nüfuslu şehirlere yönelen bir göç akımı yaratmıştır. Uluslararası beyin göçü hareketlerine A.B.D oldukça geç katılmıştır. A.B.D halkının önemli bir kısmını, Avrupa'dan aldığı göçler oluşturmuştur. I ve II. Dünya savaşları arasındaki dönem dünyada beyin göçü hareketlerinin en azla yaşandığı dönemdir. Özellikle Nazilerin iktidara gelmesi ve soykırım tehlikesi ile karşı karşıya kalan Yahudi bilim insanları Almanya ve Avusturya'dan kaçarak, İngiltere ve Amerika'ya yerleşmişler, bu bilim insanları bir çok araştırma ve buluş gerçekleştirerek Nobel ödülü alabilmişlerdir. Bahsi geçen bilim insanlarından bir kısmı Türkiye'ye gelmiş İstanbul ve Ankara üniversitelerinin kürsülerinde ders vererek bir çok yeniliğin uygulanmasına aracılık etmişlerdir. Beyin göçünün hızlanmasına yol açan faktörler, II. Dünya Savaşı sonrasında etkili olmaya başlamıştır. Özellikle savaştan kaynaklı olarak yüksek nitelikli göçmenlerin dünyada en fazla göç ederek bir araya geldiği ülke ABD'ydі. (Kurtuluş, 2002: 12-15). Genel anlamda göç, özelde ise beyin göçü ve nitelikli işgücü göçü az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını da olumsuz yönde etkilemektedir.

1.3.2. Göçün Nedenleri

Kırsal bölgelerden kentlere göçün en önemli nedeni, kentlerde bulunan cazip çekim gücü ve kırsaldaki insanları zorlayan itim gücü olduğu yolundaki görüş, pek çok araştırmacı ve akademisyen tarafından kabul edilmektedir. Kentleşme ve kırdan kente göç özellikle 20.yüzyılda birbirinden beslenen iki olgu olmuştur. Birey veya grupların göç kararı almalarında, gelir ve istihdam gibi ekonomik nedenler önemli rol oynamaktadır. 1950'li yıllarda Marshall planının ülkemizde uygulanmaya başlaması ile birlikte kırdan kente göç toplumsal hayatımıza girmiştir (Güreşçi, 2010: 47-55). 80'li yıllarda zirve noktasına ulaşan Kırdan kente göç olgusu günümüzde de yoğunluğu yavaş yavaş azalmasına rağmen devam ederken, ekonomik, toplumsal ve ekolojik vb. çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de nüfus dağılımının dengesiz olması, belli alanlarda çok yoğun, diğer alanlarda ise çok az olması çarpık kentleşmeyi ve göç eğilimlerini göstermektedir. Göç eğiliminin devam etmesi durumunda ülkenin değişik yerleşim alanlarında dengesiz nüfus dağılımının artması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Doğurganlık konusunda yapılan bazı çalışmalarda da doğurganlığı etkileyen en önemli faktörlerden birinin kadınların eğitim düzeyi olduğu belirtilmiş ve eğitim düzeyi ile doğurganlık arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Kadınların eğitiminin doğurganlık üzerinde önemli ve negatif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Eğitim seviyesinin yüksek olması hanehalkı gelirini artırırken, Hanehalkı geliri nin artması doğurganlığı da negatif yönde etkileyen önemli bir faktördür (Selim,Üçdoğruk, 2005: 49).

Türkiye'de yaşanan göç olgusunun başlıca nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

-Tarımda makineleşmenin artmasıyla, ortaya çıkan işgücü fazlası kırsalda işsizlikle karşı karşıya kalarak kentlere göç etmek zorunda kalmıştır.(Karpat, 1978: 7)

-Savaş, doğal afet, devlet tarafından zorunlu yaptırılan göçler ve mekânsal değişimler kırdan kente göçü teşvik etmiştir (Kaygalak, 1999: 8).

- Yeterli hane geliri olmayan kişiler ilk olarak en yakındaki kasabalara göç etmektedirler, burada iş bulamayanlar aşamalı olarak kentlere, metropol kentlere ve en sonunda ise yurt dışına göç etmektedir (Taşçı, 2009: 186).

- II. Dünya savaşı sonrasında hızla sanayileşen bazı ülkeler yeterli iş gücü kapasitesi bulunmayan ülkelerin göçmen işçilerini ülkelerinde istihdam etmek durumunda kalmışlardır. Örnek olarak Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında yapılan işçi göçleri gösterilebilir. (Danış, 2013: 7).

-Savaşlarda etkin taraf olmamalarına rağmen sivil ve savunmasız insanlara yapılan çeşitli baskı eylemleri , katliamlar ve kullanılan ağır kimyasal silahlar bu kişilerin buldukları mekanları terk etmelerine ve daha güvenli bölgelere göç etmelerine neden olmaktadır. Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkelere Batılı gelişmiş ülkelerin planlayarak uygulamaya koyduğu, Arap Baharı olarak adlandırılan süreçle beraber 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde birçok Suriye vatandaşı ülkesinden kitlesel olarak Türkiye başta olmak üzere göç etmek zorunda kalmıştır (Taşçı, 2009: 190).

-Göçe sebep olan bir diğer etken ise doğal sebeplerdir. İklimde yaşanan ve kriz olarak değerlendirilen değişiklikler, bu değişikliğe bağlı yaşanan afet, kıtlık, kuraklık gibi çevresel birçok etkende insanları göç etmeye zorlamaktadır (Dönmez,Kara, 2015: 20).

1950'li yıllarla birlikte kırsal alana gelen her yeni traktör onlarca tarım emekçisini işsiz bırakıp üretimin dışına itmiştir. 1963 yılından sonra ise, ülke içinde büyük ölçüde montaj olsa da traktör üretimine başlanması ile bu dönemde traktör sayısı 100 bine erişmiştir (Tekeli ve Erder,1978). Tarımsal alandaki makineleşme sonucunda hasılat fazlası vermekle övünen çiftçiler ve siyasi irade, açıkta kalan tarımsal emeğin tek çıkarımının kentlere göç etmesi olduğunu düşünen kırsal nüfusun göç hareketini iyi yönetememiştir. İstihdam kırdan kente göç ederken, beraberinde işsizlik de kırsaldan kente doğru göç etmektedir. Büyükşehirlerde göç dolayısıyla hem nüfus ve hem de kayıt dışı istihdam artmış, bu durum genç nüfus işsizlik oranını yükseltmiş, işgücü yaş

seviyesini düşürerek ve işsizliğe karşı etkili politikaların oluşturulamaması, gibi sorunları ülkenin mevcut sorunlarına eklenmiştir (Bekiroğlu, 2010: 151).

Kentlerde biriken ve niteliksiz iş gücünden başka bir anlam ifade etmeyen bu nüfus, kentlerde çözülmesi çok zor sorunları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde, Türkiye'deki kentsel ve kırsal alanlar, göçten kaynaklı çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Ülkenin bir yanında, kentlerde, metropollerde yaşamak için istekli genç vatandaşlar, diğer tarafta ise yıllardır kentlerde umduğunu bulamamış, köyelerine geri dönme planları yapan kent yoksulları ve işsizler, ülkenin hem kırsal bölgelerinde ve hem de kentlerinde sorunların giderek arttığının bir göstergesidir. Türkiye'nin bulunmuş olduğu coğrafi konumundan dolayı, sürekli olarak bir iltica-göç ve hedef ülkeye transit geçiş olayları yaşanmaktadır. Geçiş yolları güzergahında olması ,komşu ülkelerde sık sık siyasi problemler çıkması nedeniyle, hep iltica akınlarına maruz kalmış olan Türkiye'nin, gelecekte etkili bir iltica politikasını geliştirmesi ve bunun kanuni altyapısını oluşturarak uygulamaya koyması acil bir ihtiyaçtır. Yaşanılan dış kaynaklı kitlesel göçler Türkiye'de sosyal, siyasi ve finansal kaynaklı sorunları beraberinde getirmektedir. (Güner, 2007: 87).

Türkiye'nin göç yönetim politikası 5 faktör üzerinden gelişmiş ve değişim geçirmiştir. Bu faktörler; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yılı 1923-1960 yılları arasında uygulanan göç politikasıdır, bu politika; ulus- devlet kurma ve milli kimlik ve aidiyet oluşturma yöntemidir. Milli kimlik ve aidiyet oluşturma çabasıyla, Türk soyundan olan ve Türk kültürünü taşıyan kişilerin dışarıdan gelmesine göz yumarak ülkeye yerleştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 1934 yılında çıkartılan, 2510 sayılı İskân Kanunu Türkiye'ye göç etmek isteyen kişilerin sadece Türk soyundan olan yerleşik veya göçebe kişileri hüküm ve karar altına almıştır. Göç politikasındaki ikinci değişim; Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla başlamış ve göç politikasını güvenlik esaslı ilkeler temellendirmiştir. Üçüncü göç politikası değişimi; 1990'lı yıllarda küresel göçle karşı karşıya kalan Türkiye, Cenevre Sözleşmesine dayanan bir göç politikası oluşturmuştur. Dördüncü politika değişimi; AB üyelik başvurusu çabalarıyla göç politikası yeniden revize edilmiştir. AB ülkelerinin kabul ettiği anlaşma maddelerine

paralel olarak, Türkiye göç alan, göç veren ve göç geçiş özellikleri taşıyan farklı bir konuma sahip ülke olarak ön plana çıkmıştır. Beşinci değişim ise; 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaştan dolayı, yaklaşık 3 buçuk milyon Suriyeli mülteciyi ülke sınırları içinde geçici koruma statüsünde ikamet ettirmek durumunda kalmıştır. (Örselli, Babahanoğlu, 2016: 2065-2066)

Sonuç olarak, yaşanan iç ve dış gelişmeler ekseninde çeşitli büyük sorunlarla uğraşmak durumunda kalan Türkiye bugüne kadar uyguladığı politikalarla, gelişmiş batı ülkelerinin aksine, Türkiye’de, kırsal nüfus başarılı biçimde dönüştürülüp, sanayi sektörüne istihdam olarak aktarılması, kentsel yaşam ve kent kültürüne eklenmesi başarılı bir şekilde gerçekleşmemiştir.

1.3.3. Göçün sonuçları

İnsanların yaşam mekânları, toplumsal ve siyasal aidiyet ve kimliklerin oluşum ve gelişiminde çok etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Din, vatan, ulus, devlet, etnik kültür, kavim, kabile ve aile gibi sosyal ve siyasal birliktelik veya farklılıkların oluşumunda, yaşanan mekan asli unsurlardan biri olmuştur. Göç toplumsal ve kültürel geçişkenlik üretme özelliğinden dolayı , medeniyet gelişimine önemli bir katkı sunarken, toplumların ve ülkelerin yaşadığı birçok sorunun yayılma ve yaygınlaşma sürecini de derinleştirmiştir. Sosyal ve kültürel alandaki farklılıkları, ekonomik zemindeki çıkar çatışmalarını siyasal alana aktarmış, politik alanda karmaşık bir mücadele zemini yaratmıştır. (Ekici ve Tuncel, 2015, 9-22).

Göç kavramı sosyal alanda büyük bir yer kaplamakla birlikte, sonuçları da aynı şekilde merkezi ve yerel yönetimlerin önemli bir problem alanı haline gelmiştir. Göç olgusunun meydana gelişi sırasında çıkış yapılan kaynak mekân, hedefteki ikamet edilecek mekân ve göçmen bileşenlerinin her biri, ayrı bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şimşek, 2018, 367).

Özellikle, yaşanan iç göçler sonucunda, ülkenin bölge ve kentleri arasında nüfus ve gelir dağılımı eşitsizliğinin meydana gelmesi, terkedilen mekânların insansızlaşması, tarım topraklarının işlenmemesinden dolayı verimsizleşmesi, hayvancılık sektöründe verimliliğin azalması, kamu kuruluşlarının bazılarının

nüfus azalmasından dolayı kapanması, istihdam yaratabilecek işyerlerinin kapanması veya taşınması dolayısıyla işsizliğin artması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, göç edilen mekânda özellikle nüfus artışına bağlı olarak, çarpık kentleşme, arazi fiyatlarında fahiş fiyat artışı ve rant ekonomisinin gelişmesi, gecekondulaşma, alt yapı yetersizlikleri gibi sorunlar meydana gelirken göçmen için ise, yerli halk ile göçmenler arasında kültürel çatışmalar, ucuz işgücü adayı olma, kültürel uyum sorunları, ulaşım, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama, kendi öz kültüründen kopuşla birlikte psikolojik travmalar yaşamaktadırlar (Yırtıcı, 2011: 172-183).

Kırsaldan kente doğru akım yönü ile gerçekleşen göç olgusu yoğun ve düzensiz bir şekilde gerçekleştiği için, kentlerde tutunamayan kent yoksulları diye tabir ettiğimiz bireylerin istismarına açık ortamların gelişmesine, şiddet ve kanundışı işlere bulaşmalarına neden olabilmektedir. Çarpık kentleşme organize suç ve terör örgütlerinin yapılanmasına zemin hazırlamaktadır. (Özdemir, 2018: 79-96)

Ekosistemin görmezden gelindiği, göçmen alan kentlerde, doğal kaynakların tehlikeli seviyelerde azalması, iklim ve toprak koşullarını zorlamakta, bunun yanı sıra konut üretimi, sanayi üretimi, ulaşımında kullanılan taşıtların kullandığı fosil yakıtların neden olduğu hava kirliliği sağlıklı çevre faktörünü ulaşılmaz kılmaktadır. Nüfus artışlarına bağlı olarak büyüyen kentlerin atık toplama ve imha etme, kanalizasyon ve içme suyu temini, park, bahçe ve yeşil alan ihtiyacının karşılanması konularında önemli yetersizlikler yaşanmaktadır. Göç alan kentlerde oluşan mekânsal etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Koçak, Terzi, 2012: 168).

-Göçler sonucunda ülke genelindeki nüfus dağılımında dengesizlik görülür ve yatırımlar düzensiz dağılır,

- Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak konut üretme sıkıntısı, kişisel çözümler sonucunda gecekondulaşmayı artırır. Gecekondulaşma sonucunda çarpık kentleşme meydana gelir,

- Kentlerin hızlı büyümesi sonucunda endüstriyel tesisler kentlerin merkezinde kalır,

- Kentlerde aşırı nüfus artışına bağlı olarak temel alt yapı hizmetleri, sağlık ve eğitimde yetersizlikler görülür,

- Göçler sonucunda kentli-köylü kültür çatışmaları meydana gelir,

- Kitlelerin kentlere akın etmesi ile birlikte çevre sorunlarda artış olur.

- Göç alan kentlerde, nüfus yoğunluğunun etkisiyle istihdam ve işgücü, kentin yönetimi, ihtiyaca göre şekillenen mekan değişimleri, gelir paylaşımı ve kültürel yapıda değişimler yaşanır (Kaygalak, 2009: 20).

Göç veren kırsal mekânlardaki etkileri ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Göçü bir çeşit aşınma olarak betimleyen araştırmacılar, aşırı yağmurlar toprağın verimli tabakasını alıp götürüyorsa göç veren toplumun en verimli tabakasını ve bunun sonucunda da gelişmenin itici gücü olan nitelikli emek potansiyelini alıp götürmektedir(Ergil, 1998: 46).

Kırsal alanların boşalması sonucunda , yaşanılan alanlar terkedildiği için kırsalda kalan nüfusun bağımlılık oranları artmakta, yaş bileşimlerinin yükselmesine , üretim verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, “kentleşme sorunları”ndan bahsederken sadece göçün yöneldiği kent mekanları değil, yaşanılan göç sonucunda, kırsalda nüfus, genç işgücü niteliği, sermaye birikimi, yetenek ve girişimcilerin yanı sıra bazı kültür gruplarını da sistematik olarak kaybeden ve sonuç olarak, nitelik değiştiren alanların da gündeme gelmesi gerekmektedir. Kentleşme büyükşehir sorununa dönüşmesi ile birlikte ,diğer taraftan “kaybedilen alanlar sorunu” olmaktadır” (Tüsiad, 1999: 127).Göç veren mekanlarda yaşanılan bazı olumsuz etkileri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- İstihdam yaratan kamu ve özel sektör yatırımları azalmaktadır.

- Kamu hizmet binaları (okul, sağlık ocağı ve kültür merkezi vb.) yetersiz nüfustan dolayı kapanmakta veya bakımsız kalmaktadır.
- Ekilebilir ve verimli araziler gerektiği gibi ve düzenli kullanılmamaktadır.
- Büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvancılık sektöründe verim azalması görülmektedir.
- Kırsal nüfusta yaşlılık oranı artmaktadır.
- Kırsal alanda yaşanan nüfus yoğunluğunun düşmesi sebebiyle bazı kırsal alanların tamamen boşalması, bazılarında ise üretici gücünü kaybetmiş insanların kalması , kırsal alanların tamamen üretim dışı kalmasına neden olmaktadır.(Başel, 2006: 316)

Göç olgusundaki en önemli husus, göç ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkidir. Göçmenler hem kendi kültürel yapılarını göç ettikleri yeni mekana taşımakta hem de yeni mekandaki hazır kültürden etkilenmektedirler. Göç farklı toplumsal yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları bir araya getirmekte, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve birbirlerini etkileme potansiyelini içinde taşımaktadır (Karpat, 2003: 114).

1.3.4. Türkiye’de Kentleşme ve Göç

Kırsal mekanlardan metropol kentlere doğru kitleler halinde göç eden insanların tek amaçları daha yaşanılabilir bir hayat, umut ve beklentisi içindedirler. Bu mevcut durumdan dolayı göçmenlerin ilk durakları olan ilçelerin daha sonra ise metropol kentlerin nüfusu her geçen gün giderek artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla Türkiye’de; Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa,Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri,Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van olmak üzere 30 ilde nüfusun büyük bir oranı il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. (TUİK, 2015). Bu illerin nüfuslarının toplamı yaklaşık 60 milyonu bulmakta olup, Türkiye nüfusunun %78’sini oluşturmaktadır (Kiziroğlu, 2017: 7). Aynı yıl içinde, 14 şehrimizde büyükşehir belediyesinin kurulması ve büyükşehir

statüsündeki 30 büyükşehrin belde ve köyleri mahalle statüsüne getirilip, merkez ilçe belediyelerine katılmasıyla, 2014 yılında kentsel nüfusun oranı önemli düzeyde artmıştır. Kentleşme seviyesi ve kentte ikamet eden nüfus bakımından ülkenin değişik bölgelerinde görülen dengesizlik, aynı zamanda metropol kent sınırları içinde de görülmektedir.

Türkiye'deki göçlerin nedenlerini kırsal iticiliği ve kentin çekiciliği üzerinden açıklama durumunda; Kırsal itici faktörleri: sanayileşme, kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışına bağlı istihdam sorunları, köylerde miras yoluyla tarım alanlarının bir aileye dahi yetmeyecek kadar küçülmesi, kırsal kesimin tarımda makineleşmesi sonucu atıl duruma düşen emek gücü, kırsal kesimlerde yaşanan iklim krizine bağlı problemler, kırsal alanda ekonomik istikrarsızlık ve öngörülebilirliğin azalması, yaşanan doğal afetler ve savaşlar, terör olaylarının yarattığı güvenlik endişesi , mevsim dışı ekonomik etkinliklerin yetersiz olması, kırsalda istihdam imkanlarının sınırlı olması, temel kamusal hizmetlerin yetersizliği gibi açıklayabiliriz. (Keleş, 1996: 35).

Türkiye'de yaşanan kitlesel iç göç hareketleri içinde önemli bir yeri olan uygulama ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kırsal bölgelerdeki isyan niteliğinde iç karışıklık nedeniyle yaşanmıştır. Genç Cumhuriyetimizin tarihine Mecburi yerleşme olarak geçen bu uygulamalar, 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937 Dersim isyanları ile ilişkilidir. (Kaygalak, 2009: 77-78).

1950'li yıllarda, ABD tarafından uygulanan, ülkemizin de içinde bulunduğu Marshall yardımları tarımda makineleşme politikaları sonucu, kırsal bölgelerde emek fazlası durumuna düşen yoksul işgücü çareyi kentlere göç etmekte bulmuştur. Bu dönemde yükselen devletçilik ve ithalata karşı korumacı politikalardan dolayı , kentlerde sanayileşme hamleleri hız kazanmış ve yoğun şekilde sanayi işgücüne ihtiyaç doğmuştur. Bu ihtiyaç kırsaldan gelen göçmen vatandaşlarımızla karşılanmaya çalışılmıştır. (Koyuncu, 2015: 31). Kırsaldan kente göç olayının arka planında çeşitli nedenler bulunsa da gelişmekte olan ülkelerin kırsal ve kent arasındaki, sosyo-ekonomik farklılıklar en başta gelen nedenlerdir diyebiliriz (Yılmaz, 2007,221-232). Türkiye'de, kentte yaşama oranı en yüksek üç il ve kentli nüfus oranının ildeki nüfus oranı sırasıyla şu şekildedir: İstanbul

%91, Ankara %88 ve İzmir %81. Son verilere göre Türkiye nüfusunun %80'i kentlerde yaşarken %20'si ise kırsal bölgelerde yaşamaktadır. (TÜİK, 2015)

Bu yıllarda, barınma ihtiyacının çözüme ulaştırılamaması ve konut arzının düşük olması, kentli-köylü kültür çatışması göçmenleri zor duruma düşürmüştür. Göçmen sayısına oranla iş olanaklarının aynı değerlerde olmaması sorunları daha da büyütmemektedir (Tezcan, 2009: 37).

Türkiye'de, kentsel nüfus oranı endüstriyel gelişim olarak ileri seviyede olan ülkelerle aynı düzeye ulaşırken, kentlerde hala geleneksel tarım toplumlarındaki gibi kırsal yaşam tarzı devam etmektedir. Göç alan yerlerde ortaya çıkan çarpık yerleşim sorunu, kültürel çatışmalar ve kimlik krizini de beraberinde getirmektedir. Kültürel alışkanlıklar ve yaşam biçiminin değişmesi, geniş aile tipinden çekirdek aile yapısına dönüşüm, değer yargılarındaki değişim ve çatışmalar göçmenlerde kimlik bunalımını ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan kimlik bunalımları ise, göçmenlerin içinde yaşadıkları toplumla tam olarak bütünleşmelerini zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, göç sonucunda, artan nüfusun barınma ihtiyacını karşılamak için, bölgenin doğal ve kültürel özellikleri dikkate alınmadan, çok katlı binalar inşa edilmiştir. Türkiye'de, gecekondu bölgeleri, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından kentsel dönüşüm projeleri kapsamında dikey mimariye dönüştürülmektedir.

Türkiye'de, 1980'li yıllarda kırdan kente göçün genel çerçevesini, göçmenlerin kendilerini kente kabul ettirme çabası ve kent sakinlerinin ise göçmenleri geri döndürme mücadelesi olarak tanımlayabiliriz. 1990'lı yıllar ise ekonomik çelişkilerin daha da derinleştiği, kente tutunmanın zorlaştığı, yoksulluğun daha görünür ve hissedilir hale geldiği yıllardır. Günümüzde, hala göçten kaynaklı birçok kentsel sorun devam ederken, kentlerde aşırı nüfus artışı sonucunda, kentin beslendiği çevresel kaynaklar üzerinde ağır baskılar meydana gelmiştir (Çolakoğlu, 2007: 188). Sonuç olarak, Türkiye'de göç olgusu diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi çeşitli sorunlarıyla birlikte yaşanmakta ve bu süreci en akılcı yöntemlerle yönetme çabası bazen başarısız olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TERSİNE GÖÇ

İnsanların, nüfusun fazla olduğu yerleşim merkezlerinden daha az nüfus barındıran sakin yerleşim yerlerine doğru yaşam alanlarını sürekli veya geçici olarak değiştirmelerine (Kentten Kıra) Tersine Göç denilmektedir (İçduygu, 1998: 228). Tersine Göç olgusu, ulusal boyutta, kırdan kente olan göçün tersi akım yönünde olan, kentten kıra doğru gerçekleşen bir göç türüdür. Tersine göç olarak adlandırdığımız akım yönü bugüne kadar yaşanan göç akım çeşitleri içerisinde en az gerçekleşen göç çeşididir. Bireylerin göç ettikten sonra menşe ülkelerine ilk kez dönmelerine Tersine Göç; bireylerin hedef mekandan önce ikinci bir varış noktasına geçmesine geçici göç ; bireylerin ilk kez döndükten sonra aynı yere tekrar göç etmelerine yeniden göç; bireylerin döndükten sonra farklı bir mekana göç etmelerine ikinci kez göç ; iki yer arasındaki ileri geri harekete veya birden fazla gidiş dönüşün yaşandığı göç durumuna sirkülasyon adı verilmektedir (Bovenkerk,1974:5). Bir başka çalışmada ise Tersine Göç, Göç veren bölgelere, göç alan mekanlardan gerçekleşen ya da daha önce göçmüş kişilerin geri dönmelerini kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. (Yürüdü, 2008: 30) Yabancı literatürde Tersine Göç kavramı; back migration, countercurrent, remigration, return migration, return flow, repatriation (Boverkerk, 1974: 4) gibi başlıklar ile Türkçe literatürde ise geriye göç, tersine göç, eve dönüş, geriye dönüş göçleri (Adıgüzel, 2016: 181) olarak adlandırılmaktadır. Genel göç eğilimi göç olgusunun doğası gereği çeşitli sebepler dolayısıyla, daha az imkan ve fırsata sahip olan mekândan daha fazla imkân ve çekiciliğe sahip mekânlara doğru tercih edilmektedir. Göç olgusunun öznesi olan insan, ihtiyaç duyduğu nesne veya duruma doğru yönelmektedir. Kentsel mekanlarda karşımıza çıkan çeşitli sorunlar etkili bir şekilde çözüme kavuşturulamayıp zamanla daha da büyümesi neticesinde kentlerin çekici özelliklerini kaybetmesine neden olmaktadır. Kentlerin itici faktörlerinin farkedilir hale gelmesiyle ve merkezi yönetimlerin uygulamaya koyduğu çeşitli kırsala dönüş projeleri kırsal alanlar yeniden cazip hale dönüştürmektedir. Göçün kitleler üzerinde yarattığı çeşitli etkiler, kimilerince modern olmakla özdeş

anlamlandırılırken, kimileri için geleneksel hayatın yozlaşması, kırdan gelen göçmenlerin neden olduğu kentsel kültürün aşınması ve yozlaşması, iki kültür arasında sıkışıp köylü-kentli ara formunda bir insan tipinin oluşmasıdır. (Bal, 2008: 106). Sanayileşmenin başlangıç dönemlerinde iş gücüne duyulan önemli talep sebebiyle kırdan kente göç merkezi yönetimler tarafından desteklenen bir politika olmuş fakat göç sayılarındaki hızlı yükseliş sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel birçok probleme neden olmuştur. Ortaya çıkan kentsel sorunlar, insanları nüfusu yoğun olan kentsel alanlardan daha az nüfus barındıran sakin yerleşim yerlerine sevk etmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1998:229).Ancak sanayileşme konusunda hızlı bir gelişme sağlayamayan Türkiye’de, kentlerin büyüme hızı ile sanayileşme hızı paralel gelişmemiştir. Bu durumdan dolayı, kırsal mekandan kentsel mekanlara akan büyük nüfus kitleleri istihdam ve kentsel alana yerleşimi konusunda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (İçduygu, 1998; 225). Kentlerin çekim özelliklerini yavaş yavaş yitirmesine bağlı olarak büyük nüfus kitleleri kırsalda daha mutlu ve rahat bir yaşamın mümkün olabileceğini düşünmektedirler. Akademik çalışmalar, Tersine Göç’ü teknolojinin hızla gelişmesi, gelişmekte olan bölgelere merkezi yönetim tarafından verilen destek ve istihdam olanaklarının artırılması , kırsal üretimde öngörülebilirlik ve sürdürülebilir büyüme, kentlerde oluşan eşitsiz ekonomik ve siyasal koşullar, bireyin kırsal bölgelerde gelirini artırıcı nitelikte değişim ve kalkınma, ekonomik kriz gibi nedenlerle, açıklamaktadırlar (İslamoğlu, Yıldırımalp, Benli, 2014: 76). Tersine Göç’ün iç göç ve dış göç dinamikleri birbirinden farklı nedenlere bağlı olabilmektedir. İç göçlerde yaşanan tersine göç olgusu genellikle kentlerde umduğunu bulamayan kent yoksullarının eski yaşam mekanına dönüşü olarak gerçekleşirken, ekonomik anlamda yüksek gelir grubuna dahil olan üst yaş grubu kişilerde ise sağlıklı ve sakin bir yaşam devam ettirme amacıyla kırsalda yaşamayı tercih etmektedirler. Günümüzde geri dönüş göçmenleri genel olarak yaşlı, emekli olmuş ebeveynlerden oluşmakta, kentlerde çalışan ve belli bir düzen tutturmuş çocuklar ise kırsala dönüş konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Kentsel mekânlardan köylere doğru nüfus hareketliliği genellikle üst yaş grubunun tercihi dönüşmüştür (Gümüş, İlhan ve Gülersoy, 2013: 256). Neoklasik ekonomistlere göre tersine

göç önceden hesaplanmış stratejilerin bir sonucudur. Yani, geri dönüş göçleri sadece kentlerde umduğunu bulamayan başarısız göçmenlerin değil, başarılı istediği hedefe ulaşan göçmenlerde geriye dönüş göçünü oluşturmaktadır. Hatta ister göçten önce ister göçten sonra olsun, göç edilen memlekette kurulan yeni aileler de dönüş kararında etkili olmaktadır. Bu durum geriye dönüşün daha kalıcı ve başarılı olmasına zemin hazırlamaktadır (Constant and Massey, 2002: 38-40).

Geri dönüş kararı veren göçmenin kararını olumlu yönde etkileyen faktörler şunlardır:

- Varlığı sürdürülen sosyal ilişkiler (akraba, hısım, arkadaşlık vb.),
- Geri dönülecek kırsal alanda sahip olunan/olunacak tarım arazilerinin varlığı,
- Geri dönülecek kırsal alandaki barınma sorununun çözülmüş olması
- Emeklilik (Kepenek,Uğuzman, 2018: 22).

Birçok akademik çalışma geri dönüş kararının verilmesinde ,

- Yalnızlık,
- Yabancılaşma,
- Aile ve Yurt özlemi,
- Ayrımcılık
- Bireysel özelliklere (dil,vasıf) bağlı etkenlere ağırlık vermektedir;

Geri dönüş göçü kararı ;

Bireysel ve rasyonel bir karar mı, aile ve sosyal çevrenin etkisiyle mi alınan bir karar mı, yoksa politik veya diasporik nedenlerle alınan bir karar mı olduğu hep ilgi odağında olmuştur (Bilecen, 2018: 138).

Tersine Göç kararı verilmesinde kırsalı çekici hale getiren başlıca etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- a) Tarımsal alandaki pozitif değişim,
- b) Tarımsal destekleme politikalarındaki pozitif değişim,
- c) Tarımsal pazarlama sistemindeki değişim,

d) Kırsal bölgelerde ulaşım ve kitle iletişim araçlarının kullanımının (internet,televizyon, yaygınlaşması,

e) Köylülük düşüncesinin muhafazakâr bir yapıdan yenilikçi bir yapıya kavuşması,

f) Kırsal alana yapılan büyük çaplı baraj, gölet, sulama altyapıları ve diğer kamu yatırım projeleri, (Güreşçi,2010: 82-83)

Sanayileşme ile başlayıp, kentleşme ile devam eden göç olgusu, özellikle kentlerde nüfus yoğunluğunun oluşmasına sebep olurken, bu durum çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar kent yaşamının bileşenleri olan insanları, yerel ve merkezi yönetimleri çeşitli çözüm yolları üretmeye sevk etmektedir. Göçlerden dolayı oluşan hızlı nüfus artışı, kentlerdeki konut arzını talebini arttırmakta ve bunun sonucunda toprak üzerindeki ekonomik rant baskısı artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, yılda 476.000 hektar tarım alanı insanların göçmenlerin barınma ihtiyacını karşılayacak konut yerleşim alanına dönüştürülmektedir (Özdemir, 2006: 79-96). Geriye dönüş göç olgusunu gerçekleştirebilir, görünür ve de sürdürülebilir hale getirmek her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. Yaşanan yoğun iç göçler sonucunda, hem göç veren mekanlar hem de göç alan mekanlar açısından doğurmuş olduğu sorunları çözmek, adeta insansızlaşmış kırsal mekanları tekrar canlandırabilmek için birçok politika hayata geçirilmiş ve hayata geçirilmeye devam etmektedir. Göç çalışmalarında ortaya çıkan bir diğer gerçekte özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle geriye dönüşün artık kalıcı değil de döngüsel bir biçime evrilmesidir. Geri dönüş göçü artık halk dilindeki gibi “kesin dönüş” yerine “döngüsel hareketlilik” veya mobilizasyon kavramı üzerinden analiz edilmektedir (Bilecen, 2018: 143). Geri dönüş göçlerinin önündeki en büyük engellerden biriside uzun soluklu, uygulanabilirliği yüksek, bileşenlerinin hep birlikte oluşumuna katkı sunduğu, STK'ların aktif rol aldığı politika ve projelerin oluşturulamamasıdır.

2.1. TERSİNE GÖÇÜN NEDENLERİ

Gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşmeye bağlı olarak, işgücü talebinin artması kentlerde nüfus artışına neden olmaktadır. Bundan dolayı büyük metropoller kitlelerin en fazla göç mekanı olarak tercih edilmektedirler. 2000’li yıllarla birlikte uygulamaya konulan küreselleşme politikalarının etkisiyle, iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi ve yoğun kullanımı , ulus, ulus devlet, milliyetçilik, kimlik ve aidiyet kavramlarının değişmesine ve yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Küreselleşme ve uluslararası göçler ile birlikte insanlar ve toplumlar çok hızlı bir biçimde hareket etme ve birden fazla yerde yaşayabilme kabiliyeti kazanmıştır. Küreselleşmenin birey ve topluluklar için dayattığı anlayış, birden fazla toprağı “kendi vatani”, birden çok insan topluluğunu “kendi ulusu”, birden çok ülkeyi “kendi devleti” olarak kabul edebilmektedir (Tuna,Özbek, 2012; 3-4). Küreselleşme dünyayı küçük bir köye dönüştürürken, göç olaylarını tetiklemiş ve bireyler daha hızlı hareket etmeye başlamıştır. Bu durum göçlerin toplumsal etkisini katlayarak büyütmiştir (Öner, 2012: 14). Kentlerde artan işsizlik, güvencesiz çalışma koşulları, taşeronlaşma, suç oranlarının artışı ve nüfus yoğunluğu, orta yaş ve üzeri nüfusun kentlerden kıra göç eğilimini artırmaktadır. Bu eğilimin kentlerdeki itici faktörlerden kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu faktörleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Kentin İtici Faktörleri:

- 1.Çarpık kentleşme
- 2.Sağlıksız çevre koşulları
3. Kaynak yetersizliği
4. Topluluk duygusunun kaybolması
5. Kültürel yozlaşma
- 6.Kültür çatışması
- 7.Suç oranlarında artış

8.Eğitim, sağlık vb. temel haklardan faydalanamama (Sarıçıçek, 2019: 182).

Kırın Çekici Faktörleri:

1. Teknolojik ilerlemelerin hayatı kolaylaştırması

2. Tarıma teşvik amaçlı devlet desteğinin artması

3. Güvenilir, organik gıda arayışı

4.Merkezi yönetimin yapmış olduğu mazot ve gübre destekleri

5.Hayvan yetiştiriciliğinde ıslah projelerinin hayata geçirilmesi

6. Hane başına düşen arazi miktarında artış

7. Su kaynaklarını daha verimli kullanabilme oranının artması (Sarıçıçek, 2019: 182).

2000'li yıllara kadar, Türkiye'de göçün akım yönü ağırlıklı olarak kırdan kente doğru bir seyir gösterirken, kentlerdeki itici faktörlerin artması kırsalın çekici ve cazip yönlerini ön plana çıkararak , Tersine Göç olayının gündeme gelmesine neden olmaktadır. Tersine göçü sadece ekonomik krize bağlamak yeterli bir açıklama olmamakla birlikte, hızlandırıcı bir faktör olarak nitelendirmemiz daha doğru olacaktır. Ekonomik kriz sebebiyle tersine göç kararı verenlerin çoğunluğu büyükşehir veya metropollerde düzenli bir iş sahibi olamayan ve vasıfsız yoksul kesimlerden oluşabildiği gibi, emekli olan orta yaşı veya yaşı nüfusu da kapsayabilmektedir.

Göç veren bir ülke, bölge, kent veya kırsal alanın, göç almaya başlaması süreci olarak tanımlanan "Tersine Göç", bazı kırsal bölgelerin sosyo-ekonomik anlamda gelişme göstermesi, kırsal mekânlarda yeni istihdam olanaklarının artması, tarımda öngörülebilirlik ve sürdürülebilir bir tarım gelirine sahip olabilme düşüncesi, eğitim, sağlık ve sosyal alan vb. altyapı eksikliklerinin giderilmesi , ülke çapında yaşanan çeşitli ekonomik krizler gibi nedenlere bağlı

gerçekleşebilmektedir.

Türkiye'nin en kalabalık metropolü olan İstanbul 2020 yılı nüfus sayımı verilerine göre, yaklaşık 57 bin kişi azalmış durumdadır. Bunda yaşanan ekonomik kriz kadar tüm dünyayı etkileyen salgının rolü de önemlidir. Göçü İtici-Çekici faktörler kuramının bakış açısından açıkladığımızda, kentlerin birçok çekici özelliğini kaybetme durumunda olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TERSİNE GÖÇ

Uluslararası boyutta tersine göç uygulamaları çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Çin'de yaşanan tersine göç süreci, daha çok teknolojik gelişmelerin etkileri üzerinden açıklanırken, özellikle nitelikli işgücünün Çin'e transferi ve teknolojik gelişmelerin önemli payı olduğu düşünülmektedir. Hindistan'da ise nitelikli işgücü ve profesyonellerin yeni istihdam ve teşvik olanaklarından yararlanmak için, ABD'den ayrılıp Hindistan'a tersine göç mekânizması adı altında dönüşler yapmışlardır. Ülkelerin merkezi yönetimleri makro ekonomi politikalarında değişiklikler yaparak, ekonomik kaynaklarını az gelişmiş bölgeler için kullanması, bu bölgelerde yeni iş imkanları ve barınma kolaylıklarının sağlanması, tersine göçe neden olmaktadır.

Ekonomik krizler, tersine göçü hızlandıran faktörlerden birisidir. Kriz dönemlerinde, tarım dışı sektörler en fazla olumsuz etkilere maruz kalmaktadırlar. ABD'de tersine göç ile ekonomik kriz arasındaki ilişkiyi analiz etme amaçlı yapılan bir çalışmada 1930'larda akım yönü kırsal bölgeler olan göçün, 1920-1921 yıllarında yaşanmaya başlayan ekonomik durgunluk kaynaklı olduğu sonucuna varılmıştır (Hatton Williamson'dan akt. Bencivenga ve Smith, 1997: 584). Yaşanılan küresel ekonomik krizler, göçmenlerin hedef mekanı olan gelişmiş ülkelerden, bölge ve şehirlerden, kitlesel olarak kopmalarına neden olmaktadır. Ekonomik resesyon nedenli meydana gelen işsizlik oranlarının yükselmesi, gelişmiş ülke veya bölgelerden ana vatanlarına, doğdukları mekanlara dönmek üzere tersine göç kararı alanlar olduğu gibi büyüme ve istihdam artışının yaşandığı gelişmekte olan yerlere doğru tersine göç sürecine giren göçmenlerde bulunmaktadır (İslamoğlu-Yıldırım-Alp-Benli, 2014: 77-78).

Japonya'da, metropoller dışında kalan ikincil yerleşim yerlerinin işlevsel yeteneklerinin artırılması ve hızla geliştirilmesi tersine göçü hızlandırmıştır. Japonya tersine göç sistemini metropoller dışında kalan daha küçük şehirlerin üretkenliğini artırmak, verimliliğini yükseltmek ve hızla gelişmesi üzerine kurmaktadır. Japonya'da 1960'larda yüksek büyüme oranlarını yakalamış, metropollerdeki sanayiciler, fabrika kurmak için gerekli olan arazi fiyatlarının yükselmesi, yaşanan endüstriyel kirlilik vb. durumlara karşı kamuoyu tepkileri ve benzeri sorunlar ile karşılaştılar. Bu durumdan kurtulmanın yolunu üretim tesislerini kırsal bölgelere kaydırarak, daha küçük şehirlere taşınarak, çözümlene yoluna gittiler. Hem idari personelin hem de mavi yakalı emek gücünün rahatlıkla yaşayabileceği yeni iş ve yaşam imkanları oluşturarak tersine göçün başarılı olmasını sağlamıştır.

2.3. TÜRKİYE'DE TERSİNE GÖÇ

Türkiye'de yaşanan tersine göç sürecini birçok faktör ile açıklamak mümkündür, 2000'li yıllar Türkiye metropollerinin çekiciliğini yavaş yavaş kaybettiği, itici faktörlerinin ön plana çıktığı bir dönemdir (İslamoğlu, Yıldırım ve Benli, 2014: 79). Türkiye'de, 2000'li yıllara kadar köyden kente doğru eğilim gösteren göç olgusu, doğası gereği kentlerde nüfus yoğunlaşması, düzensiz yerleşim alanlarının oluşması ve gecekondulaşma, ekonomik ve sosyal problemler gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunların giderek daha da büyümesi sonucu kentlerin özellikle de metropollerin çekicilik özelliklerini kaybetmesine ve itici özelliklerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde kentten kırsal yerleşim tercihini daha çok yaşlı nüfus ve emekliler yapmaktadır. Kırsalda yaşamı genellikle orta yaş ve üzeri tercih etmekte genç nüfus ise bu konuda isteksiz davranmaktadır. Gelecekte köylü-kentli ayırımının yerini yaşlı-genç veya emekli-çalışan ayırımına mı bırakacaktır sorusunu akıllara getirmektedir.

Türkiye'de 2020 yılında, kilometrekareye düşen insan sayısı 109'dur. Ekonomi, istihdam, gelişmişlik seviyesi vb. durumların açıklanmasında önemli

bir veri olan nüfus yoğunluğu değerleri, ülkemizin bazı büyükşehirleri için aşağıdaki gibidir.

- İstanbul: 2.976 kişi/km²
- Kocaeli: 553 kişi/km²
- İzmir: 366 kişi/km²
- Gaziantep: 308 kişi/km²
- Bursa: 298 kişi/km²
- Ankara: 215 kişi/km²
- Adana: 160 kişi/km² .(TÜİK, 2020)

Türkiye kentlerinin yaklaşık 50'si göç veren kentler statüsünü taşımaktadır. İstanbul'dan sonra Ankara, İzmir, Antalya, Bursa ve Kocaeli illeri göç alan iller sıralamasında en başta olan illerimizdir. İstanbul Türkiye'nin neredeyse her ilinden göç alırken, Ankara daha çok iç Anadolu bölgesinden, İzmir ise Ege bölgesinden ağırlıklı olarak, göç alan kentlerimizdir. Antalya mevsimsel olarak, özellikle turizm emekçisi insanların tercihi iken, bünyesinde büyük otomobil üretim fabrikaları bulunduran Bursa ve Kocaeli, iş imkanlarının yüksek olmasından dolayı Türkiye'nin birçok ili tarafından tercih edilmektedirler. Göç alan illerimiz aldıkları göç oranına yakın oranlarda, göç de vermektedirler. (TUİK, 2018)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, memleketine evini taşımak isteyen ekonomik durumu iyi olmayan ailelere, taşınma desteği sağlarken (www.ibb.gov.tr 2012), Ankara Büyükşehir Belediyesi ise Ankara il sınırları içinde nüfusu 5 bin kişinin altında olan mahalle ve kırsal yerleşim yerlerinde tarımsal kalkınmayı desteklemek amaçlı, insanların kırsal alanlarda ev yapmalarını kolaylaştıran, BAŞAK projesini uygulamaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nca kırsaldan kentlere göçü önlemek amacıyla, hayata geçirilen ve kırsal kalkınmayı teşvik amaçlı "Uzman Eller" projesi, tarım eğitimi alan ve köye dönmek isteyenlere büyük destek sağlamaktadır. Proje Amasya, Düzce, İzmir ve Mardin illerinde pilot uygulama olarak hayata geçirilmiştir. Pilot illerden alınan

verilere göre, diğer illerde yaygınlaştırılması planlanmaktadır. Proje Tarım Meslek Yüksek Okulu ve Üniversitelerinden mezun olanların kırsal alanda istihdamını hedeflemekte ve 100 bin TL'ye kadar hibe programları bulunmaktadır (Yıldırım, 2020: 85).

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tersine göç olgusunu teşvik etmek amaçlı, 'Başka Bir Tarım Mümkün' vizyonu ile , İzmir Tarım stratejisini geliştirerek uygulamaya koymuştur. Bu proje ile, yaklaşık 1.5 milyon vatandaşın geçimini sağladığı tarım sektöründe yaşanan sorunlar belirlenerek çözüm yöntemleri araştırılmış, çiftçilerin gelirlerini artırıcı ,tarımsal ekilebilir alanların verimini yükseltici ve herkesin sağlıklı ve sürdürülebilir gıdaya erişimini kolaylaştırıcı teknikler geliştirilmiştir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki göçe etkisi üzerine yapılan bir araştırmaya göre, GAP'ın belli bir bölümünün bile çalışmaya başlamış olması demografik değerlerde pozitif değişimlere neden olmuştur. Göçün en önemli sebebinin GAP bölgesinin yoksul emek gücü için istihdam olduğu, göçün durmaya başladığını bölgede elde edilen veriler göstermektedir (Akış ve Akkuş, 2007: 531). Metropol kentlerin yerel yöneticileri çarpık kentleşme sonucu oluşan sorunları çözmek için, çeşitli yöntemler ve projeleri hayata geçirmeye çalışmaktadırlar.

Göç veren bir kent olan Adıyaman'da, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği'nin öncülük ettiği "Anadolu'ya İş, Aş ve Barış" proje sonrası istihdam alanları yaratılarak kentten kıra göçü teşvik edilmiştir. Özellikle hazır giyim sektörü olarak yaklaşık 5 bin insana iş sağlanmış ve kentten diğer büyük kentlere iç göç engellenmiştir. Batman kentinin 2005-2011 yılları arasında en fazla tersine göç olayı gerçekleştirmesinin en önemli nedenlerinden birisi, kente yapılan büyük çaplı tekstil yatırımlarıdır. Bu yatırımlar sonucunda metropollerde yaşamaya çalışan birçok Batmanlı tekrar doğdukları kente dönmüşlerdir. Tersine göçün yoğun yaşandığı illerden birisi olan Adana ilinin Aladağ ilçesinde, krom madeni tespit edilmiş ve ilçeye krom işleme tesisleri kurulmasıyla, ilçeye tersine göç başlamıştır. Bazı köyler 150 haneden 350 haneye kadar çıkmışlardır. Göç olayının faili yani göçmenlerin göç kararındaki en etkili faktör ekonomik sebepler olarak dikkat çekmektedir. Kentten kıra doğru gerçekleşen

bu nüfus hareketliliği, yüksek oranlarda olmasa da uzun vadede, tekrar kır nüfusunun kent nüfusuna yaklaşmasına neden olabilir. Ancak, kırsal alanlarda yaşama isteği, tarım ve orman alanlarının imara açılması sorununu beraberinde getirmektedir. TÜİK verileri mevcut durumda, tarım ve orman arazilerinin azaldığına işaret etmektedir. 2000'li yılların başlarında yaklaşık 40.000 hektar olan toplam tarım alanı, 2015'te 38.000 hektara gerilemiştir (TÜİK, 2015).

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kanununun 13. Maddesine göre: Tarımsal faaliyetlerde kullanılan topraklar, özel ürün ekilen topraklar, dikili veya sulu tarım yapılan toprak tarımsal üretim dışında kullanılamaz. Ancak, mücbir sebepler varsa toprak bulunmuyorsa ve kurulun uygun görmesi şartıyla;

a) Savunma sanayine yönelik stratejik ihtiyaçlar,

b) Yaşanılan bir doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı,

c) Petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri,

ç) İlgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri,

d) Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar

için bu arazilerin amaç dışı kullanım taleplerine, toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile Bakanlık tarafından izin verilebilir.

(Resmi Gazete, <http://www.mevzuat.gov.tr>, 2005/7)

Metropol olarak adlandırdığımız yüksek nüfus yoğunluğuna sahip kentlerden kırsal alanlara göç edenler sadece emekli olanlar ya da kentlere tutunamayan kent yoksulları değildir. Yaş olarak kırsal nüfus ortalamasına göre daha genç ve metropol kentlerde nitelikli emek gücü olarak başarılı bir şekilde çalışan, kentsel alanlara tutundukları halde bu işleri bırakıp kırsal alanlara göç edenler de bulunmaktadır. Tarımla uğraşmayı yaşam tarzı ve gelir kaynağı

olarak kabul eden ve kentlerden kırsala göç eden bu kitleler literatürde “toprağa dönüşçüler” (back-to the-landers) olarak adlandırılmaktadır. (Ak Kuran ve Kuran ,2022: 66-67) Toprağa dönüş, genellikle tarımın ve tarımsal faaliyetlerin, tarımla ilgisi bulunmamasına rağmen farklı yaşam tarzı ve/veya farklı eğitim alanlarından gelen kentlerden kırsala göç eden insanlar tarafından tam zamanlı bir meslek olarak benimsenmesini ifade etmektedir (Orria, 2015/2016: 9). Toprağa dönüş olarak tanımladığımız bu hareket içerisinde kapitalist üretim tarzına karşı alternatif bir arayış düşüncesi de bulunmaktadır (Orria ve Luise, 2017: 129). Kentlerde çoğunlukla tüketici, yeni yaşamlarında yani kırsalda ise üretici konumunda olan toprağa dönüşçüler, üretim ve tüketim arasında yeni bir ilişkiyi geliştirmeye çalışmaktadır. Toprağa dönüş hareketine, sadece kapitalist ticaret eleştirisinin daha ötesinde toplumsal ve bireysel dayanışma ilişkilerinin alternatif biçimlerini de içeren sosyo-ekonomik bir sistemde diyebiliriz (Ferraresi, 2013: 79-81).

Toprağa dönüş hareketinin altyapısında; günümüz hakim tüketim kültüründen uzaklaşmak, çevreye saygılı bir hayat yaşamak, kent yaşamının birey üzerindeki baskısından korunmak, kolektif olarak hareket edebilmek, bir arada yaşama kültürünü tecrübe etmek, Kapitalist ilişkiler sonucunda kaybettiğimiz karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kurabilmek, agroekolojik ilkeleri kullanarak üretim yapmak, bilgiyi çikarsızca paylaşmak ve kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir tarımsal üretim sistemi oluşturmak gibi hedefler yer almaktadır (Ak Kuran ve Kuran , 2022: 72) Türkiye’de dünya genelinde olduğu gibi toprağa dönüş hareketi, genellikle hizmet veya sanayi üretimi sektörlerinden gelen bireyler/gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Göç etmeden önce bilgisayar yazılım-donanım, eğitim, medikal sektörü, basın, televizyonculuk, sanayi, gıda, ticaret, adalet ve güvenlik, sigortacılık, turizm, finans, iş ve yönetim gibi sektörlerin nitelikli işgücü olan bu bireyler/gruplar, göç süreciyle birlikte ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle ilgilenmeye ve geçimlerini bu faaliyetlerle sağlamaya başlamıştır(Ak Kuran ve Kuran , 2022: 94).

2.4. CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMI

Cazibe Merkezleri Programının amacı ülke genelinde daha dengeli bir nüfus ve ikamet dağılımının sağlanması ve yaşanan iç göçün akım yönünü kademeli olarak kırsal bölgelere yönlendirilebilmek için özellikle geri kalmış ve göçe kaynaklık eden bölgelerde, kar oranı yüksek üretim, teknoloji, ihracat, istihdam ve yenilikçilik kapasitelerini artırmaktır. Büyüme kutupları teorisinin Türkiye yansıması olarak değerlendirilebilecek Cazibe Merkezleri Programları, kendinden önceki çalışmaların (7ve16 bölgesi kademelenme çalışmaları) somutlaştırılmış ve uygulamaya geçmiş halidir (Toy-Gündüz,2016: 121). 25.01.2018 tarihinde yürürlüğe giren Cazibe Merkezleri Programı ile ülkemizde özellikle göçe kaynaklık eden kırsal yaşam alanlarını tekrar cazip hale getirerek ülke genelinde dengeli bir nüfus dağılımı gerçekleştirebilmek, kırsaldan kente doğru olan iç göçün kademeli olarak tersine göç dediğimiz kentten kıra doğru veya metropol kentlerden daha küçük kentlere doğru yönlendirilmesi amaçlanmıştır (<http://www.sanayi.gov.tr>). Bu program Hazine ve Maliye Bakanlığı , Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı koordinasyonunda uygulanmaktadır. Programın uygulanması ile aşağıda belirteceğimiz hususların gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

1. İstihdamın artırılması
2. Katma değeri yüksek üretim kapasitesinin artırılması
3. Verimliliğin desteklenmesi
4. Yenilikçilik ve teknolojinin desteklenmesi
5. İhracat potansiyelinin geliştirilmesi
6. Yerli üretimin teşvik edilmesi

İyi yönetilemeyen kentleşme politikaları sonucunda, kent hayatının beraberinde getirdiği çeşitli olumsuzluklar, kentin sahip olduğu avantajlı çekici özellikler yavaş yavaş yerini itici özelliklere bırakmaktadır (Keleş, 2016: 75). Bu bağlamda tersine göç olgusu gündeme gelmektedir. Geri dönülen mekânlarda

mutlaka sosyal ve ekonomik altyapı ile geri dönenlere gelecek ile ilgili güven verebilecek sürdürülebilir yeni yaşam şartlarının mutlaka desteklenmesi gerekmektedir. Kırsal alanda, çekici niteliğe sahip, cazibe merkezleri oluşturulması önemli bir husustur. Bu nitelikler arasında aşağıdaki maddeleri belirtmek mümkündür:

- Çevresel sorunlarından arınmış bir doğal yaşam,
- Kamu yatırımlarında önemli artış,
- Güçlenmiş ulaşım, haberleşme, internet alt yapısı
- Güçlü sosyal ilişkiler
- Sürdürülebilir bir tarım geliri oluşturabilme(Sürmeli, 2017: 281).

Programa başvurmak için Kalkınma Bankası veya Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri görevlendirilmiş durumdadır. Program kapsamında: imalat sanayi, veri merkezleri, çağrı merkezleri ve yeni yatırım projeleri desteklenmektedir. Yeni yatırım projeleri kapsamında ise, un, irmik, makarna üretimi, küp şeker üretimi, demir ve çelik üretimi, tuğla ve kiremit üretimi, entegre olmayan et, süt ve kanatlı hayvan ile bunların yemlerinin üretimi, iplik dokuma vb. gibi iş alanları dışında kalan yenilikçiliğe ve verimliliğe odaklı katma değeri yüksek sektörlerin yatırım projeleri desteklenmektedir. Üretim desteği alabilmek için en az 2 milyon TL yatırım ve 30 kişilik asgari istihdam sağlanması, hizmet binası yatırımları için ise en az 200 kişinin istihdamı dahilinde işçi işveren hizmet sözleşmesinin ibraz edilmesi gerekmektedir. Cazibe Merkezi programına dahil olan iller Tablo 5'de verilmiştir. (<http://www.sanayi.gov.tr>)

Tablo 2. Cazibe Merkezleri programına dahil olan iller

Cazibe Merkezleri Programına Dahil Olan İller					
Adıyaman	Bayburt	Elâzığ	Hakkâri	Malatya	Şırnak
Ağrı	Bingöl	Erzincan	İğdır	Mardin	Şanlıurfa
Ardahan	Bitlis	Erzurum	Kars	Muş	Tunceli
Batman	Diyarbakır	Gümüşhane	Kilis	Siirt	Van

(Resmi Gazete, Sayı 30312,25.01.2018)

İşletmelere yatırım ve üretim desteği, hazır üretimde olan bir tesisi taşıma desteği, çağrı merkezi, veri merkezi destekleme ve enerji destekleme paketleri gerekli şartları ve başvuru koşullarını yerine getirdikleri takdirde ve bahsedilen işletmeleri Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) veya Küçük Sanayi Siteleri (KSS)'ne kurmaları sonucunda 2 yıl ödemesiz 4 yıl ödemeli toplam 6 yıllık finans destekleri sağlanmaktadır. Bu işletmelere aynı zamanda danışmanlık (Fizibilite, Eğitim vb.) hizmetleri de sunulmaktadır (www.resmigazete.com). Projelerde en fazla kabul edilme özelliği yani kaldıraç etkisi veya etki analizi aşağıdaki maddeler üzerinden yapılmaktadır.

1-Proje kapsamında ürünün ülkenin acil ihtiyaçlarını karşılayabilme ve arz güvenliğini sağlayabilme potansiyeli

2-Projenin milli güvenlik açısından önem taşıyan veya tedarikinde dış ülkelerle sorun yaratabilen ürün veya teknoloji üretimine katkısı

3-İthalat bağımlılığını azaltmaya katkısı

4-Yatırım ile sağlanacak katma değer

5-Yatırımın teknolojik seviyesi

6-Etkileşimde olduğu sektörlerle teknolojik transfer sağlama potansiyeli (Kaldıraç etkisi)

7-Üniversitelerin veya araştırma kuruluşlarının projeye dahil olması

8-Yatırım veya projede kullanılan yerli hammadde miktarı

9-Yatırım ile istihdam edilecek eğitimli ve mesleğinde uzman çalışan sayısı

10-Yatırımın çevresel etkilerinin en aza indirilmesi (Bakanlar Kurulu Kararı,2016/9495)

Cazibe Merkezleri Projesi 25 Ocak 2018 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Resmî Gazetede yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Projenin sağladığı avantajlardan yararlanmak için gerekli bilgi ve belgelerle, Sanayi ve Teknoloji

Bakanlığı'na müracaat edilip, bakanlıkça ön değerlendirme aşamasından sonra değerlendirme komitesi onayına sunulup kabul edilen projelere yatırım teşvik belgesi düzenlenmektedir. Cazibe Merkezleri Programı ile kırsalda yatırım yapacak işletmelere ;

KDV muafiyeti,
 Gümrük Vergisi avantajı,
 Kredi faiz desteği,
 Gelir Vergisi avantajı,
 Kurumlar Vergisi indirimi,
 Sigorta primi desteği,
 Gelir vergisi-Stopaj desteği,
 Enerji desteği,
 İnşaat-Yapı harç destekleri,
 Emlak -,Damga vergisi muaiyetleri,
 Yatırım yeri sağlama

Programın uygulamaya konulduğu illerde gözlenen olumlu gelişmelerden dolayı merkezi yönetim proje süresi dolan birçok projeye birer yıllık uzatma hakkı tanıyarak programın etkisini artırmaya çalışmaktadır.

2.5. BÖLGESEL KALKINMA PROJELERİ

Bölge geliştirme projeleri, bölgeler arasında var olan dengesiz gelişme oranlarını düşürmek, gelişmesini çeşitli nedenlerle tamamlayamamış bölgelerdeki nüfusun gelişmişlik seviyesini yükseltmek, göç akımlarının yeniden kırsal bölgelere yönelmesini sağlamak veya kırsal bölgelerden kentlere doğru oluşan göçleri azaltmak VII. Kalkınma Planı döneminde merkezi yönetimin üzerinde önemle durduğu konular olmuştur (Görmüş-Artar, 2010: 75). Bu amaçla, uygulanmakta olan ;

- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)
- Zonguldak-Bartın-Karabük (ZBK) Bölgesel Gelişme Projesi,
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP),

-Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) projeleri uygulamaya konulmak üzere üzerine yapılan hazırlık çalışmalarının sonuna gelinmiştir (Sarica,2001: 166).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP): Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Kilis illerinin içinde bulunduğu alan "GAP Bölgesi" olarak adlandırılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Projesi; Türkiye'nin doğusunda bulunan ve önemli su kaynak potansiyeli taşıyan Fırat ve Dicle ırmakları üzerinde bulundurulması planlanan sulama barajları, hidroelektrik santraller ile sulama tünel ve kanalların yanı sıra, kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal üretim altyapısı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm vb. sektörlerdeki yatırımları da içinde barındıran, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni değil, tüm Türkiye'yi etki alanına alabilecek, olumlu değişim ve yenilikler getiren kapsamı oldukça geniş bir bölgesel kalkınma projesidir. Bu projenin tam olarak hayata geçirilmesi ile yaklaşık Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1.8 milyon hektar alan sulu tarım uygulamasına geçecektir(Sarica, 2001: 167). Proje tamamlandığında, yılda 50 milyar m³ 'ten fazla su taşıyan, Fırat ve Dicle Irmakları üzerindeki tesisler sayesinde, Türkiye ülkede bulunan mevcut su potansiyelinin % 28'ini kontrol altına almış olacaktır. Bölgede sulu tarım uygulanacak toplam alan (1.82 milyon ha), Türkiye'de mevcut sulanabilir alanın (8.5 milyon hektar) % 21,4'üne karşılık gelmektedir. Böyle olmakla birlikte, ekonomik olarak gerçekleştirilebilir hidroelektrik enerji üretim kapasitesi (118 milyar kilovat-saat) % 25'e ulaşacaktır (Benek,2006: 52). Projenin uygulamaya konulması ile birlikte bölgede, planlandığı kadar gerçekleşmese de, tarımsal, endüstriyel ve sosyal yaşamda köklü değişimler yaşanmaktadır. Kurak e susuz bölgelerin sulu tarıma kademeli olarak geçmesi ile birlikte özellikle tekstil hammadde üretiminde önemli artışlar gerçekleşmekte ve tarımsal ürünleri hammadde olarak kullanan tekstil endüstrisi, ticari anlamda rekabet gücü yüksek bir pozisyona geçmektedir. Bunun sonucu olarak istihdam yapısı, bölge kentlerinin nüfus yapıları, sosyal yaşam vs. değişmektedir (Cengiz, 2003: 45). GAP Projesi'nin bölge ekonomisine yaptığı katkı yanında, söz konusu dönemde bölgede yaşanan güvenliği tehdit edici olayların meydana gelmesi bölge illerinden batı

bölgelerine (Marmara, Akdeniz ve Ege) göç durmamış, tam tersine devam etmiştir (Benek, 2006: 67).

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi:1963 yılında uygulamasına başlanan Zonguldak-Bartın-Karabük (ZBK) Bölgesel Gelişme Projesi; Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde bulunan büyük çaplı kamu yatırımlarının TTK ve KARDEMİR işletmelerinin özelleştirme durumuyla belirginleşecek ekonomik ve sosyal sonuçlarının kontrol edilebilir seviyede tutulması ve bölgede bulunan özel sektör girişimcileri için yatırım çeşitliliğinin artırılması için orta ve uzun dönemli gelişme planı hazırlanması ve bölge coğrafyasına kolaylıkla uyum sağlayabilecek uygun ve verimli yatırım alanlarının belirlenmesidir (Akkahve, 2007: 14). Bartın, Zonguldak, Kastamonu ve Sinop illerinin bitki örtüsü ve iklim koşullarının uygunluğu göz önünde bulundurularak Eko-turizm bölgesi “ doğa temelli turizmin planlı gelişimi” stratejisine uygun ekoturizmin geliştirileceği öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. DPT 2000-2007 yılları arasında kırsal nüfusta yaşanan kente göç oranlarını aşağı seviyelere çekmenin en önemli aracı olarak, kırsal alanlarda bulunan ormanların, arkeolojik ve tarihi alanların peyzaj değerlerinin ve koruma alanlarının eko-turizm yönünde kullanılması ve korunması şeklinde olması yönünde görüş belirtmektedir (Görmüş-Artar, 2010: 79). Bölge illerinin sorunları çok çeşitli olduğu gibi birbiriyle ortak sorunlarının da bulunduğu bilinen gerçektir. Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı ve Yenice Ormanları'nın önemi, kıyı antik kentleri ile bölge iyi planlanarak ekoturizm için önemli bir seçenek olacaktır. 1963 yılından günümüze kadar uygulanmaya çalışılan “Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi” bölgedeki kentten kıra göçü tam olarak durduramamıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP),

Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP); Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sahip olduğu ekonomik potansiyelini değerlendirerek, bölge vatandaşlarının gelir düzeyini ve yaşam konforunu yükseltmeyi, bölgelerarası dengesizlikleri yok etmeyi, ulusal düzeyde kalkınma ve toplumsal istikrar hedeflerine katkı sağlamayı amaçlayan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje Doğu Karadeniz bölgesine dahil olan illeri kapsamaktadır. Bu iller; Artvin , Bayburt, Giresun , Gümüşhane , Ordu ,

Rize , Samsun,ve Trabzon'dur. DOKAP Bölgesine dahil olan iller, Karadeniz Havzası ve Kafkasya ülkelerine olan yakınlığı, bölgenin önemli bir ticaret merkezi olmasına imkân tanımaktadır. DOKAP Eylem Planı,amaç olarak; - Ekonomik ve sosyal gelişme-istihdam artışı sağlama-Bölge insanının refah ve huzurunu artırma olarak sıralayabiliriz. Proje bölgeyi bir bütün olarak gören, bölgenin kapasitesini, bölge insanı ve ülke ekonomisi için büyük katkılar sağlayacak bir plan niteliğindedir. Eylem Planı, turizm, tarım, ulaştırma, ticaret ve lojistik alanlarında önemli potansiyele sahip olan bölge 2002 yılı sonrası dönemde ulaştırma sektöründe de büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle 2006 yılında önemli bir kısmı tamamlanan Karadeniz Sahil Yolu projesi bölgenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sosyal Destek Programı (SODES) çerçevesinde, Program dahilindeki illerden Bayburt ve Gümüşhane yaklaşık 27 milyon TL kaynaklı 284 proje hayat bulmuştur. 2013 yılında ise Bayburt ve Gümüşhane illerinde katkı sunulan 63projeye 6 milyon TL kaynakla desteklenmiştir.

DOKAP Eylem Planı ile ;

Bölgenin açığa çıkartılmamış önemli potansiyeli olan turizm alanında gelişmelerin sağlanması amaçlanmaktadır.

- Aile işletmecilerine verilecek katkılar sonucunda kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi
- Tarım hasılatının artmasına katkı sağlayan projelerin desteklenmesi,
- Bölgenin tabiat güzellikleri, tarihsel ve kültürel birikimi, turistik kaynaklarının ulaşılabilir hale getirilmesi ,
- Tarım ürünlerinin üretimine katkı sağlanması, (DOKAP Eylem Planı, 2014-2018:) 2000'li yıllarda hayata geçirilen proje etkisini tamamen hissettirmemektedir. Ancak kentten kıra göç dönüşleri için özellikle bölgenin göç veren bir bölge olmasından dolayı önümüzdeki yıllarda geri dönüşlere zemin hazırlamaktadır.

-Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP): DAP, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla kalkınma seviyesi en düşük bölge olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer

bölgelerle olan sosyo-ekonomik kalkınma düzeyi farkını en aza indirmek ve bölgenin mevcut kaynaklarından daha fazla faydalanmak, bölgenin ülke GSMH'sına katkısını yükseltmek amacıyla geliştirilen bir projedir. Projeye dahil olan iller ;

:Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Sivas, Tunceli ve Van'dır. DAP proje Bölgesi, ülkemiz yüzölçümünün yüzde 22,4'üne tekabül etmekte (Van Gölü dâhil) ve 15 ilimiz bu proje kapsamına dahil edilmiştir.

Projenin amacı :

- 1-Gıda ve tarım sektörlerinin karlılık düzeyinin artırılması,
- 2-Alternatif sektörlerin (Sanayi ve hizmet) güçlendirilmesi,
- 3-Altyapı yenilemeleri, kent sağlıklılaştırma ve çevresel koruma,
- 4-Beşeri sermayenin ve sosyal alt yapının donanımlı hale getirilmesi,
- 5-Kurumsal kapasitenin geliştirilmesidir.

Ayrıca bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki hedefler doğrultusunda, kendi kaynaklarını kullanabilecek yatırım ortamını oluşturabilmesine katkı sağlamak ve gelişmiş bölge durumuna geçişini sağlayarak akım yönü metropol kentlere doğru olan göçü durdurmak da projenin amaçları arasındadır (Gündüz, 2004: 260). Ülke olarak uğraştığımız genç işsizlik sorunu bölge için de en büyük sorunlar arasında bulunmaktadır. 2013 yılına göre DAP Bölgesinin tamamında Türkiye ortalamasıyla aynı seviyelerde genç işsizlik oranı bulunmaktadır. Ancak Türkiye'nin sığır varlığı içerisinde, et ve süt verimi bakımından daha yüksek olan, kültür ırkı hayvanlarının bölgedeki varlığı 2013-2019 döneminde ivme kazanarak artış göstermiş ve yüzde 41,3'den yüzde 49,4'e yükselmiştir. Hayvan varlığındaki ve süt verimindeki bu artışlar bölgeden göç etmiş bireylerin az da olsa tekrar geri dönüş yaptıklarını göstermektedir (Dap, 2021-23 Eylem Planı: 38).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, göç alma konusunda tüm çekici özelliklere sahip olan Gaziantep ilinde, tersine göç olgusu incelenmiştir. Çalışmada, Cazibe Merkezleri Programları sayesinde Tersine Göç olgusunun uygulanabilir olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde, kırsal alanların itici faktörlerinin düşürülmesi ve aynı zamanda, kırdan kentlere olan göç oranlarının azaltılması yönünde öneri ve stratejilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, 409 gönüllü katılımcı ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

3.1. GAZİANTEP'İN TARİHÇESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin birinci, Türkiye'nin altıncı gelişmiş kenti olan Gaziantep, Akdeniz Bölgesinin bitip Güneydoğu Anadolu Bölge sınırlarının başladığı kesişim noktasında bulunmaktadır. Kent coğrafi konum bakımından önemli bir noktada ve tarihî İpek Yolu güzergahında bulunmasından dolayı her zaman önemini korumuştur. Altıyüz bin yıl öncesine dayanan tarihi, ulaşım bakımından aktif geçiş yolları üzerinde olması, iklim şartlarının elverişli ve verimli topraklara sahip olması, tarihi olarak ilk medeniyetlerden günümüze toplumsal ve politik yönlerden aktif ve dinamik çok yoğun değişikliklerin yaşandığı bir kent olmuştur (Külek, 2010: 1). 1800'lü yıllarda, bölgedeki medeniyetlerle ilgili yapılan arkeolojik çalışmalarda Antep adı geçmemekle birlikte kent merkezine 12 km mesafede ve kentin kuzey bölgesinde yer alan asıl adı Yunanca Doliche olan Dülük köyünde bulunan çeşitli arkeolojik kalıntılar insanların ilk yaşam bölgelerinden biri olduğu kayıtlara geçmiştir. 1946 yılında Prof. Dr. Enver Bostancı başkanlığında yürütülen Dülük köyünün Mertmenge bölgesinde yapılan araştırmalarda, ilk insanlar tarafından kullanıldığı tahmin edilen Paleolitik Çağ'a ait mağara ve sığınaklarda çeşitli aletler bulunmuştur. Yine Gaziantep kent merkezine yaklaşık 50 km. mesafede bulunan Sakçagözü'nde yapılan kazı çalışmalarında bulunan az miktarda boyalı, kaba hamurlu keramik kalıntılarının ise, insanlığın avcı-toplayıcı toplumsal

yaşam sisteminden yerleşik hayata geçtiği Neolitik Çağ'a ait olduğu tahmin edilmektedir(Parlak,2014:102). Gaziantep kenti günümüze kadar pek çok farklı adlarla anılmıştır. Tarih öncesinde adı Kalsintanan iken; Asurlar döneminde Dabigo, Dabigubit, Dehlek, Doluk, Babigü, Bilabhi; Yunanca , Doliche, Dolicha, Dolica, Dolioum, Dolicenus, Dolichenius, Tulupa, Dolichon, Diba, Diva; Selekiler zamanında Antiochia Taurum, Doulicha, Bizans kaynaklarınca; Teluk, Tulupa, Dolihayun, Debet, Tolonbh, Hamtab, Ermeni kaynaklarınca; Anthaph, Abbasi döneminde; Avasım, Serhat, Selçuklu döneminde; Dülük, Daluk, Dulük, Dalük, Hantap, Aynı Tövbe, Ayıntap, Antheba verilen adlardır. (Çitçi, 2009: 11).

Kayıtlara göre insanların ilk yaşam mekanlarından biri olarak kabul edilen Dülük antik kenti bu ilimizde yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Dülük antik kenti (www.kulturportali.gov.tr)

Gaziantep'e tarih boyunca Anadolu'da kurulan ve Anadolu'ya egemen olan tüm devletlerce stratejik konumundan dolayı büyük önem verilmiştir. Roma imparatorluğunun bir sınır kentidir. M.S. 395 yılında Roma imparatorluğunun yıkılıp ikiye bölünmesiyle Gaziantep, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır. İslamiyet'in yayılması sırasında Arap ordularının istilasına uğramış, Bizans İmparatorluğunun bir uç sınır kenti olmasından dolayı da stratejik bir öneme sahip olmuştur. Kent Bizanslılar ve Araplar arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Tarihin akış seyri içerisinde çeşitli egemen devletler

ve uygarlıklar tarafından fethedilmiştir. Abbasi halifesi Harun Reşid tarafından Bizans imparatorluğundan gelebilecek saldırılara karşı tampon bölge işlevi gören, askeri anlamda güçlendirilmiş ve halkının büyük çoğunluğu Türklerden oluşan "Avasım" şehri statüsüne dönüştürülmüştür (<http://www.gaziantep.gov.tr>)

Bugün kent merkezinde bulunan Antep kalesi, MS 6. yüzyılda Bizanslılar tarafından yapılmıştır. MS 638 tarihinde Antep bölgesine, Pers-Bizans çekişmesi neticesinde oluşan boşluğa, İslam halifesi Hz. Ömer İslamiyet'in Arap yarımadası dışına yayılması için sürdürülen savaşlarda Hz. Ömer'in kumandanlarından İyaz bin Ganem'in idaresindeki İslam ordusu 636 yılında bölgeyi ve dolayısıyla kenti, Arap- İslam topraklarına katmıştır. 1000'li yıllardan itibaren bu topraklara Orta Asya'dan kopup gelen kimi Türk boyları yerleşmeye başlamış ve 1067 yılında Antep çevresine ilk Selçuklu fetihleri gerçekleşerek kent çevresinde etkin bir Türkmen yerleşmesi başlamıştır. "15 Oğuz boyundan 152 oymak, kent bölgesine yerleştirilmiştir. İlk yerleşimlerden sonra oymakların bazıları Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmek üzere bölgeden ayrılıp Anadolu iç bölgelerine göç etmişlerdir."(Güngör, 2004: 24). Ortadoğu'ya açılan stratejik bir kapı olması nedeniyle 1098 yılında, Kudüs'ü fethetmeye giden Haçlı ordular tarafından Urfa, Antep, Maraş işgal edilmiştir. Antep sırasıyla Haçlılar tarafından önce Edessa (Urfa) kontluğuna, sonra ise Maraş senyörlüğüne bağlanmıştır. Antep, 1150 yılında haçlılardan alınarak Anadolu Selçuklu devletine bağlanmıştır. Sürekli savaşların olduğu bu bölgede olduğundan, devletler arası el değiştirmeler devam etmiş ve istikrar sağlanamamıştır. 1258 yılında, Moğol istilasını yaşayan bölge bu sefer de 1260 yılında Memlüklerin eline geçmiştir.

15. yüzyıl ortalarından itibaren Antep ve çevresi bu kez Osmanlı-Memluk çekişmesine sahne olmuştur. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Memluk topraklarında ilerlerken Antep şehrinin valisi Osmanlı hizmetine kabul etmiş kent, Osmanlı idaresine girmiştir. Antep'te özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda ticaret ve sanayi büyük bir hızla gelişmiştir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başladığı zamanlarda, Antep 83 bin nüfuslu küçük bir Anadolu şehridir. 1918 de

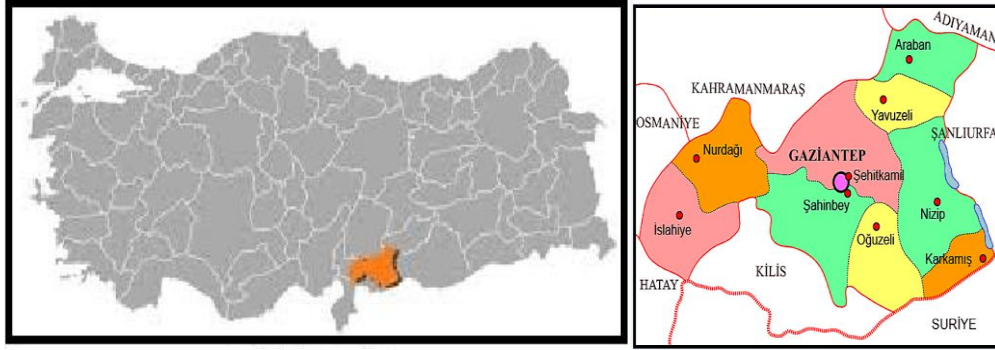
İngilizler tarafından Halep'in işgal edilmesi üzerine, Antep bağımsız sancak olmuştur (Parlak, 2014: 103). 1.Dünya Savaşını kaybeden Osmanlı imparatorluğu imzaladığı Mondros mütarekesi sonucu, Antep ve çevresini, 1919 yılında, İngiliz ve Fransız'lara bırakılmıştır. Mondros Ateşkes anlaşması ile kent önce İngilizler sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda ise çevre halkının katıldığı ve Kuva-i Milliyecilerin önderlik ettiği büyük fedakarlıklar gösterilerek 6317 şehit ve binlerce gazi veren kent Antep Savunması ile tarihe geçmiştir. 21 Aralık 1921'de işgalden kurtulan kent göstermiş olduğu direnişle Kurtuluş Savaşı'na da büyük moral ve manevi destek olmuştur. İşgale karşı direniş başarısından dolayı TBMM 6 Şubat 1921'de 93 sayılı yasayla kente "Gazi"lik unvanını vermiş ve kentin adı "Gaziantep" olmuştur (Parlak, 2014: 106).

3.2. GAZİANTEP'İN COĞRAFİ KONUMU

Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleşme noktasında yer alan Gaziantep, 36° 28' ve 38° 01' doğu boylamları ile 36° 38' ve 37° 32' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Kent Şanlıurfa, Adıyaman, Kahramanmaraş, Osmaniye, Hatay, Kilis ve Suriye ile çevrelenmiştir. Kent 6222 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün yaklaşık olarak % 1'lik bölümüne sahiptir. Arazi yapısı genellikle dalgalı ve engebelidir. Kuzeyi ve batısı Toros Sıradağları ile çevrili, güneyinde ise Arap Yarımadasına kadar devam eden düzlükler bulunmaktadır (İl Kültür ve Turizm Müd, 2016: 26). Coğrafi konumundan dolayı kentte Akdeniz İklimi ve Karasal iklimin birlikte görülmektedir. Kentin güney kesimleri Akdeniz bölgesi ikliminin etkisinde iken , genel olarak yaz mevsimi sıcak ve kurak geçerken, kış mevsimi soğuk ve yağışlıdır. Gaziantep'te ölçülen en yüksek sıcaklık 44 °C, en düşük sıcaklık ise -17,5 °C'dir. Kentte yağışlar en çok kış ve ilkbahar aylarında görülür. Haziran-Eylül arasında Gaziantep, en az yağışı almaktadır. En çok yağışı ise Aralık-Şubat arasında alır. Mevsim değişirken gündüz ve gece arasında çok büyük bir sıcaklık farkı vardır. Akdeniz iklim karakteri, iklim koşullarını oluşturan genel düzenin bir sonucudur (Erinç, 1980 :68). Gaziantep ilinin 2021 yılı nüfusu 2.101.157'dir ve bir önceki yıla göre 31.793 kişi artmıştır. Yüzölçümü 6.819

km²'dir. Kilometrekareye 305 kişi düşmektedir. (TÜİK, 2021) Kent 1987 yılında büyükşehir statüsüne alınmıştır.

Şekil 2'de, Gaziantep'in coğrafi konumu ve ilçeleri gösterilmektedir.

Şekil 2. Gaziantep'in coğrafi konumu ve ilçeleri

Suriye ile sınır komşusu olan Gaziantep, Şahinbey ve Şehitkamil olmak üzere 2 adet merkez ilçe ve Araban, İslâhiye, Karkamış, Nizip, Nurdağı, Oğuzeli ve Yavuzeli olmak üzere 7 adet çevre ilçeden oluşmaktadır. İlçelere göre nüfus dağılımı Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 3. İlçelere göre nüfus dağılımı (TÜİK, 2020)

YIL	İLÇE	İLÇE NÜFUSU	ERKEK NÜFUS	KADIN NÜFUS	NÜFUS YÜZDESİ
2020	ŞAHİNBEY	931.116	469.723	461.393	%44.31
2020	ŞEHİTKAMİL	817.412	412.759	404.653	%38.90
2020	NİZİP	146.528	73.378	73.150	%6.97
2020	İSLAHİYE	67.862	34.949	32.913	%3.23
2020	NURDAĞI	40.793	20.506	20.287	%1.94
2020	ARABAN	33.136	16.683	16.453	%1.58
2020	OĞUZELİ	32.086	16.357	15.729	%1.53
2020	YAVUZELİ	22.552	11.480	11.072	%1.07
2020	KARKAMIŞ	9.672	4.985	4.687	%0.46

3.3. GAZİANTEP'İN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Kendiliğinden oluşmuş kentlerde fiziksel mekan biçimlenmesi o mekanda

yaşayanların katılımıyla gerçekleşmektedir. Sosyal ve kültürel yaşamın etkileri mekanın mimari şekillenmesine yansır. Gaziantep kenti de tarihsel anlamda binlerce yıldır pek çok farklı kültür ve etnik grubu içinde barındırmış, kendine özgü mimari bir doku özelliği göstermektedir. Coğrafi konumu, İpekyolu ve Halep kenti ile olan bağlantısı, önemli ticaret merkezlerinden biri olması kentin önemli bir merkez olmasına neden olmuştur. Mimari dokunun ve ticaret hayatının birbirini etkileyerek geliştiği şehirde kültürel, sosyal ekonomik altyapının sonucu olarak farklı morfolojik yapılaşmalar oluşmuştur (Yıldırım-Çağdaş, 2018: 509). Kent dokusuna şekil veren bir diğer önemli etken ise iklim olmuştur. Sıcak ve kurak iklimlerde yer alan konutlar daha içe dönük, yaşantının avluda geçmesini sağlayacak ve alanlar oluşturacak şekilde tasarlanmışlardır Aynı şekilde sokaklar da gölge ve serinlik oluşturmak amacıyla dar bir kesitte oluşturulmuşlardır. (Aru, 1998). Gaziantep'te demografik etnik yapı olarak çoğunlukla Türkler olmakla birlikte, Kürt, Arap ve Çerkez nüfus da bulunmaktadır. Gaziantep, ülkede 1950'lerle başlayan göç hareketlerine paralel olarak nüfus artışını yoğun olarak yaşamış bir ildir. Kentin 1955 yılında yapılan nüfus sayımında 376,969'a çıkan nüfusu yaklaşık %18'lik bir nüfus artışını göstermektedir. Bulunduğu bölgenin endüstri ve ticaret lokomotif konumunda olan kente göç edenler ağırlıklı olarak Şanlıurfa, Kilis, Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay, Van, Malatya, Osmaniye gibi illerden gelmişlerdir.(TUİK, 2012). Kente göç eden kırsaldaki geniş aile mensupları kentte çekirdek aile formuna dönüşmüşlerdir. Kentin giderlerini karşılamak için sadece erkekler değil, diğer aile bireylerinin de çalışma hayatına girmelerine sebep olmuştur, artan yoksullaşma ve gelir dağılımı adaletsizliği ile eğitimin gelecek kazandırma işlevinin her geçen gün azalması, çocuk emeğinin yaygınlaşmasına zemin oluşturmuştur (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1603). ADNKS 2015 yılı sayım sonuçlarına göre, 6 yaş ve üzeri nüfus toplamı üzerinden, okuryazarlık oranı %96,4 olan Gaziantep, Türkiye okuryazarlık oranına yakın seviyededir.

Gaziantep her yıl binlerce turiste de ev sahipliği yapmaktadır. Bulunduğu coğrafyanın tüm kültürel etkilerini üzerinde taşıyan kent hem Anadolu'yu kuzey-güney eksenini doğrultusunda Arabistan yarım adasına bağlayan yolların, hem

de doğu-batı ekseninde İpekyolu üzerindedir. Çevresinde bulunan Şanlıurfa, Hatay, Adana, Adıyaman ve Halep kentleri Gaziantep mutfak kültürünü meydana getirmiştir. Yöredeki tarihsel kalıntılardan mutfakla ilgili olanlar, bölgedeki beslenme kültürünün gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Kentte bulunan başta Zeugma müzesi, Antik Dülük (Dolice) köyü kalıntıları, Millî Mücadele Müzesi, Panoramik Antep Kurtuluş Savaşı Müzesi, Rum Kale Antik kalıntılar bölgesi, Bakırcılar Çarşısı, Lokantalar ve Baklavacılar yerli ve yabancı turistlerin en fazla ziyaret ettikleri yerlerdir. (Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). Gaziantep mutfağı, 291 çeşit gibi geniş bir yemek, tatlı ve içecek ile , en zengin mutfak olarak, gastronomi dalında, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) "Yaratıcı Şehirler Ağında" bulunmaktadır (UNESCO, 2016).

Şekil 3. Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi (www.kulturportali.gov.tr)

Yerel halkın konuşma, yeme-içme, evlenme, giyinme, yaşama alışkanlıkları genel anlamda Gaziantep iline özgün davranışlar içermekle birlikte, 1980'li yıllardan itibaren çeşitli ekonomik, siyasi, kültürel etkiler sonucunda değişim göstermiştir. Gaziantep ili ağızları, Leylâ Karahan'ın

Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması (Karahan, 1996) adlı çalışmasında Batı Grubu Ağızları içerisinde yer almaktadır. Batı Grubu Ağızlarını 9 alt gruba ayıran Karahan, Gaziantep ağzını; Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Şanlıurfa) ağzlarıyla birlikte VII. alt gruba dâhil etmektedir. VII. alt grubun ikinci derecedeki alt grupları içinde de Gaziantep merkez ağzı, Kahramanmaraş ağzıyla bir arada gösterilmiştir (Karahan, 1996: 178). Bölge içinden aldığı göçlerle kendine has kültürü diğer göç eden kültürlerle karışarak büyük kent kültürüne evrilmiştir. Özellikle yerel yöneticilerin gayretleriyle Gaziantep kültürü desteklenmeye ve yaşatılmaya devam etmektedir. Yaklaşık 20,000 öğrenci kapasiteli Gaziantep Üniversitesi ile birlikte kentte 2 adet vakıf üniversitesi de bulunmaktadır.

Kilometre kareye düşen insan sayısına göre kentlerin nüfus yoğunluğu ölçümünde de Gaziantep 6819 km² yüzölçümü ile, 1950'li yıllarda 48 km²/kişi iken 2000'li yıllarda 188 km²/kişi olmuştur. 2020 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemi ile kent nüfusu 2.101.157 olarak tespit edilmiş ve bu değere 450.000 Suriyeli geçici koruma statüsündeki vatandaş eklendiğinde 2.500.000 nüfusa ulaşmış bulunmaktadır.(TUİK,2020) 2020 yılı itibariyle Suriyeli vatandaşlarla birlikte kentin nüfus yoğunluğu 367 km²/kişi seviyesine ulaşmıştır.

2020 Yılında, yaş grubuna göre dağılım Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. Yaş dağılımı (TÜİK, 2020)

YIL	YAŞ GRUBU	NÜFUS	NÜFUS YÜZDESİ
2020	0-4 YAŞ	217.892	%10.37
2020	5-9 YAŞ	231.551	%11.02
2020	10-14 YAŞ	217.467	%10.35
2020	15-19 YAŞ	190.915	%9.09
2020	20-24 YAŞ	176.994	%8.42
2020	25-29 YAŞ	163.433	%7.78
2020	30-34 YAŞ	160.061	%7.62
2020	35-39 YAŞ	153.714	%7.32
2020	40-44 YAŞ	138.115	%6.57
2020	45-49 YAŞ	112.992	%5.38
2020	50-54 YAŞ	82.558	%3.93
2020	55-59 YAŞ	82.392	%3.92

Tablo 4’de de görüldüğü üzere, nüfusun yaklaşık yarısını 24 yaş altı bireyler oluşturmaktadır. 2019 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Gaziantep’te yaşayan hemşeri grupları içinde en fazla Şanlıurfalılar bulunmaktadır. Kentte yaşayan diğer hemşeri gruplarının nüfus oranı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kentte yaşayan diğer hemşeri gruplarının nüfus oranı (TÜİK,2019)

NERELİ	NÜFUS	ORAN	SIRALAMA
GAZİANTEP	1.361.414	%66.37	1
ŞANLIURFA	255.438	%12.45	2
KİLİS	110.389	%5.68	3
ADİYAMAN	69.607	%3.39	4
KAHRAMANMARAŞ	67.901	%3.31	5
HATAY	18.403	%0.90	6
SİİRT	17.417	%0.85	7
VAN	13.869	%0.68	8

Tablo 5’e göre, Gaziantep’te yaşayan göçmenlerin memleketleri ağırlıklı olarak

Şanlıurfa, Kilis, Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Siirt ve Van olarak tespit edilmiştir. 2011 yılından bu yana yaklaşık 500.000 Suriyeli vatandaşıta Gaziantep'te geçici koruma statüsünde yaşamaktadır.

3.4. GAZİANTEP'İN EKONOMİK VE ENDÜSTRİYEL YAPISI

İpek Yolu'nun Anadolu'ya açılan kapısı konumunda olan Gaziantep'in karakteristik özellikleri olan üretkenlik ve ticari kabiliyeti ekonomisinin temellerini oluşturmuştur (Gaziantep Ticaret Odası, 2012: 10).Gaziantep liman kentlerine yakınlığıve ticaret yollarının üzerinde bulunmasından dolayı ekonomik açıdan Türkiye'nin en avantajlı kentlerinden birisidir. Kentin geçim kaynakları sektörel olarak tarım, hayvancılık, el sanatları, sanayi ve ticarettir. Tarihsel anlamda ortadoğu'nun önemli bir ticaret merkezi olan Halep eyaletinin sancağı olması Antep'i sosyal, ekonomik, ticari anlamda güçlü alt yapıya sahip bir kente dönüştürmüştür. 5 adet Organize Sanayi bölgesi ile uluslararası yolların kesiştiği bölgenin en önemli sanayi kentlerinden birisidir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) 2014 yılı sigortalı sayısı verilerine göre Gaziantep'te sigortalı sayısına göre toplam istihdam 269.316 olup, sektörel olarak "imalat" sanayinin %41,6, "toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı" grubu %13,8 ve "inşaat" grubu ise %13,2'dir. Gaziantep, önemli karayollarının üzerinde bulunmasından dolayı, bugünkü ulaşılmış olduğu ticaret, sanayi ve ihracat kapasitesiyle, Ortadoğu ülkeleriyle yapılan dış ve iç ticaret hacmiyle bölgede, ülkede ve uluslar arası alanda kendini kanıtlamış bir kenttir. Türkiye'de 1950'li yıllarda Antep fıstığı ihracatıyla ilk sırada yer alan Gaziantep, bugünde Türkiye'nin genel ihracat payı içerisinde ilk dokuz ilden birisidir. Halıcılık, giyim, gıda, tekstil, kimyevi maddeler ve mamulleri, ağaç mamulleri ve orman ürünleri kentin üretiminde bulunduğu ana sektörlerdir. (Nakıpoğlu, 2011: 103). Gaziantep "çikolatalar ve kakao içeren gıda müstahzarları (dökme halinde olanlar ile tatlandırılmış kakao tozu ve beyaz çikolata hariç)" üretiminde 105.420.400 kg ile %13,1'le önemli bir paya sahiptir. Bu üretim kolunda Türkiye'de 39.008 kişi istihdam edilmekte olup, Gaziantep istihdam açısından yaklaşık 3.060 kişi ile %7,8 paya sahiptir.(TOBB.2015). Kentte düzenlenen çeşitli ulusal veya uluslararası fuarlar

kentin sahip olduğu çeşitli işletmelerin kendi sektörlerinde öncü işletmeler olduğunun da bir göstergesidir. Kentte öne çıkan sanayi sektörleri Tekstil, Makine İmalat, Gıda, Plastik, Kimya, Ayakkabı, Deri, Ağaç ürünleri ve Kâğıt sanayidir. Türkiye'nin ilk 500 firması sıralamasına 2019 yılında 26 şirket ekleyerek, 6. Sıraya yerleşmiştir.(www.gso.org.tr)

Şekil 4. Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi (<https://www.gaosb.org>)

Suruç, Pazarcık ve Nusaybin tarım bölgelerinden toplanan pamukların önemli bir kısmı kentin sanayi işletmelerinde çırçır yapılır ve iplik haline getirilip dokuma kumaş veya halıya dönüştürülür. Nizip, Kilis ve çevre köylerin zeytinleri yine kentte bulunan yağ fabrikalarında yağ ve sabun yapılarak ülke çapında pazarlanmaktadır. Yaş üzümler şarap, rakı, pekmez, işlenmiş şekerleme olarak satılmakta veya ihraç edilmektedir. Ülkemizdeki Antep Fıstığı üretimi; Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Kahramanmaraş ve Siirt illerinde üretimin büyük çoğunluğu elde edilmektedir. Özellikle makine halısı ve iplik konularında uzmanlaşan sektör, Türkiye pazarlarına hâkim olmuştur. Tekstil sektörüne bağlı olarak gelişen kimya ve plastik imalatı ihtiyaç duyulan hammaddelerin üretimiyle başlamış ve gelişmiştir. Tekstil sanayinde kullanılan iplik ve kumaşların boyanması, plastik ayakkabı imalatında kullanılan plastifyanlar kimya sanayini geliştirmiştir. Tarıma dayalı ekonomik modele sahip

olmamasına rağmen, mercimek ve nohut gibi bakliyat ürünlerinin işlenmesi ağırlıklı olarak Gaziantep ve çevresinde yapılmaktadır. Gıda imalatında en önemli ürün kalemleri; buğday unu, bulgur, makarna, bitkisel sıvı yağlar, kakaolu mamuller, şekerlemeler ve şeker mamulleri, tahin, helva, reçel, Antepfıstığı işlemedir. Türkiye’de Mardin’den sonra en fazla Un fabrikasına sahip olan kent, un ihracatı ile ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Metal ve makine sektörü kentte gelişimini hızlandırmıştır. Özellikle değirmencilik sektör makineleri, tarımsal makineler, tekstil makineleri ve yedek parçaları konusunda bölgenin ve ülkenin ihtiyacı karşılanmakta ve Türkiye ihracatında önemli bir pay almaktadır (Ulusoy-Turan, 2016: 152).

2015 yılı itibariyle Gaziantep, Antep Fıstığı üretiminde lider durumdadır. Ortadoğu veya Uzakdoğu’dan ithal edilen çeşitli mallar kentte toplanmakta ve ülke geneline pazarlanmaktadır. Çukurova, Mersin ve Antalya illerinden toplanan yaş meyveler, Güneydoğu ve Doğu illerine ve bu illerinden toplanan çeşitli canlı hayvan vb. ürünlerde batı illerine, Gaziantepli tüccarlar tarafından sevk edilmektedir. Türkiye halı ihracatının %70’ini, makine halısının ise %90’ını gerçekleştiren il, üretilen her plastik terliğin yaklaşık %80’ini kentin merkezindeki sanayi işletmelerinden, Türkiye’nin dört bir yanına satmaktadır. Hem 2020 yılı toplam ihracatı, hem de Aralık 2020 verilerine göre kent Türkiye ihracat sıralamasında 5. Sırada yer almaktadır (Kileci, 2020,GAİB).

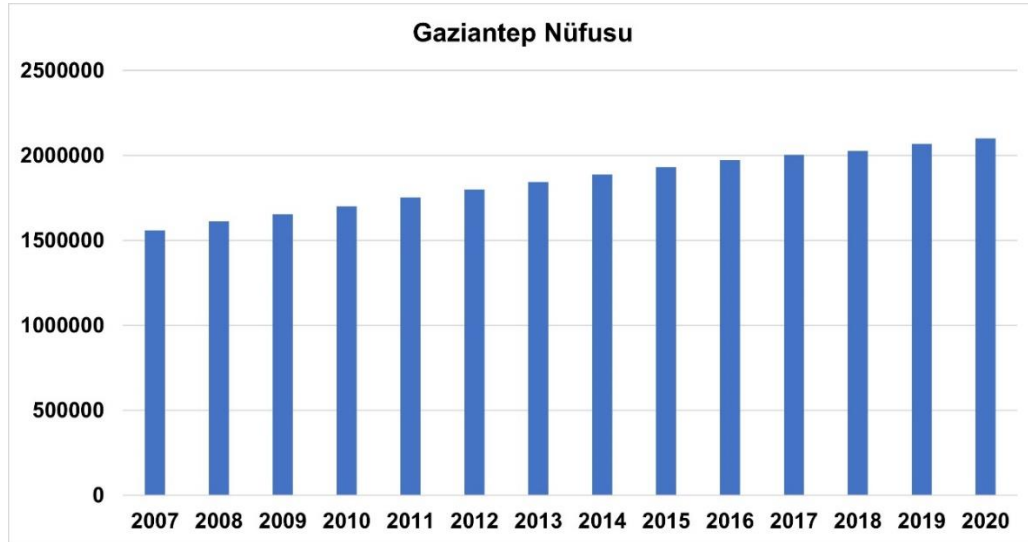
3.5. GAZİANTEP’İN YAŞADIĞI GÖÇ SORUNLARI

Kentin yaklaşık üçte biri kente göç ile gelenlerden oluşmaktadır. Kent nüfusunun % 68.4’ü Gaziantep merkez doğumlulardan, % 31.6’sı ise Gaziantep’in ilçe ve köylerinden olmak üzere, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Adıyaman, Mardin, Kilis , Van ve diğer illerde doğmuş vatandaşlardan oluşmaktadır. Nüfusunun büyük kısmı Türk ve Kürt nüfus oluşturan kent, Hatay ve Urfa illeri kadar olmasa da Arap nüfusa da sahiptir. 2011 yılından sonra Orta Doğu’da Arap Baharı olayları ile başlayan, Suriye’de iç savaşa dönüşen çatışmaların etkisiyle kitlesel göçler yaşanmakta ve bu göçten bölge kentler kadar Suriye’nin bir sınır kenti olan Gaziantep’te mültecilerin sığınma bölgesi haline gelmiştir. Kentin bu bölgelere coğrafi bakımdan yakın ve ekonomik bir

cazibe merkezi olması da bu göçlerin yaşanmasında etkilidir. Kentin Oğuzeli, Karkamış ve Nizip ilçelerinde, Barak Türkmen aşiretleri bulunmakta ve bu aşiretlerin bir kısmı da Suriye tarafında bulunmaktadır. Araban ve Yavuzeli ilçelerinde yerleşik olan Çepni Türkmenleri Alevi inancına mensupturlar ve Ege bölgesi Çepni Alevileriyle ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca Kahramanmaraş, Malatya ve Adıyaman gibi illerden göç etmiş Kürt-Alevi nüfus bulunmakta olup, kent ciddi bir alevi nüfusa sahiptir. Kürt nüfusunun çoğunlukta olduğu İslâhiye ilçesine, 1900'lü yıllarda yerleştirilmişlerdir. Diğer ilçelerinde de Kürt yerleşimleri vardır ama çoğunluk Türk nüfusedir. Kentte 40 civarında Sünni Arap yerleşimi bulunmakta ve bu yerleşim yerleri Nizip, Oğuzeli, Karkamış, Nurdağı ve İslâhiye ilçelerine dağılmış durumdadırlar. 3 adet Çerkez yerleşim yeri bulunmakla birlikte kalabalık değildirler ve genellikle il veya ilçe merkezinde yaşamayı tercih etmektedirler. Kent özellikle 1970'lerden itibaren kendi taşrasından ve çevresinde bulunan Kahramanmaraş, Şanlıurfa ve Adıyaman'dan yoğun şekilde göç almıştır. Kilis ilçesinin il olması ile birlikte Kilis'ten de önemli oranda göç almıştır. Bu göçün temeli ekonomik sorunlara dayanmaktadır (Geniş-Adağ, 2011: 297).

Merkezdeki işletmelerin özellikle büyük kapasiteli olanları, organize sanayi bölgesine taşınınca, merkezdeki işletmeler daha çok hizmet sektörü işletmelerine dönüşmüştür. 1980'lerde hizmet veren işletmeler ve küçük esnaf işletmeleri, kent merkezinde ikamet eden nüfusu öteleyerek yeni yerleşim yerlerine hareket etmelerine sebep olmuştur. Ticari fonksiyonlu yerleşimler (Ünaldı bölgesi ve İnönü caddesi oto sanayi işletmeleri, kent merkezinde bulunan lokanta, banka, oto galeri, kuyumcular, konfeksiyon mağazaları, beyaz eşya mağazaları, eğlence mekânları vb.) özellikle kentin eski sakinlerinin yeni oluşan mahallelere taşınmasına sebep olmuş ve kent merkezi eski nüfusunu kaybetmiştir. Kente gelen göçmenler ilk olarak hemşehrilik bağları gibi ağ ilişkileriyle aynı mahallelere yerleşmişlerdir. 2000'li yıllarla birlikte özellikle kentin güney bölgesi en fazla nüfusa sahip yerleşim alanı olmuştur. Üniversite ve Tıp Fakültesi'nin bu bölgede olması ve özel konut kooperatifleri ve TOKİ projelerinin bu bölgede yoğunlaşması, orta gelir düzeyine sahip insanların en önemli tercih sebebi olmuştur. İlde, 2000'li yıllarda da hızlı bir nüfus artışı

devam etmiştir. Özellikle göçmenlerin yüksek doğurganlık oranı nedeniyle, kentin nüfus artış hızı süreklilik göstermiştir. Şekil 5’de, Gaziantep’in yıllara göre nüfus artışı gösterilmektedir.

Şekil 5. Yıllara göre nüfus artışı (TÜİK, 2020)

Şekil 5’de de görüldüğü üzere, Gaziantep nüfusu her yıl artarak, 2020 yılında, 2.101.157 kişiye ulaşmıştır. Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşanan terör olayları sonucu, kent yoğun iç göç hareketlerine maruz kalmıştır. Gidilebilecek en yakın kent olması, ekonomik olarak göç maliyetinin düşük olması, kültürel ilişkilerin sürdürülebilir olması ve işgücü piyasasının canlı olması Gaziantep Doğu ve Güneydoğulu vatandaşların, göç etmek için, en fazla tercih ettikleri il olmuştur. Yoğun göç alan bir kent olmasından dolayı, ayrıca, doğurganlık oranının yüksek olmasına bağlı, çalışma hayatına erken yaşta atılan genç işgücüne sahip bir ildir. Toplam nüfusa oranlandığında, %49 genç işgücüne sahip olan Gaziantep genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Kentte bulunan özellikle büyük tekstil işletmeleri, sektörün karakteristik özelliği gereği emek yoğun bir üretim tarzı olmasından dolayı fazla sayıda işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda, kentte bulunan un ve makarna fabrikaları göçmenlerin çalışabilecekleri ilk duraklar olmuştur. İlk gelen göçmenler genç ve eğitim düzeyi düşük kişilerdir. Göçmenlerin yoğun olduğu yerleşim yerlerinde ilk göze çarpan durum kayıt dışı ve güvencesiz çalışma koşullarıdır. 1980’lerde de göçün yoğun olarak devam ettiği kentte, birçok olumsuz sonuç ve kentsel sorunlar ortaya çıkmıştır. Kayıt dışı istihdam ile başlayan, gecekondulaşma,

işsizlik, yerel yönetimin altyapı hizmetlerinde aksama, kültürel çatışmalar, suç oranlarında yükseliş, madde bağımlılığı ve dolayısıyla çarpık kentleşme sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Gaziantep en büyük göç akınına 1985 ve 2000 yıllarında maruz kalmıştır. Kent merkez ilçeleri (Şehitkamil ve Şahinbey ilçeleri) ve ilçe nüfus oranlarına bakıldığında nüfusun %83'ü kent merkezinde %17'si ise ilçelerinde ikamet etmektedir (TUİK,2020).

3.6. ALAN ÇALIŞMASI

Çalışmada, Türkiye'de 1950'li yıllarda ve Türkiye'nin 6.endüstrileşmiş büyük ili olan Gaziantep'te ise 1980'li yıllarla birlikte başlayan kırdan kente göçe bağlı, ortaya çıkan kentsel sorunlar ve çözüm yöntemleri araştırılmıştır. Çözüm yöntemi olarak, Cazibe Merkezleri Programları incelenmiş ve bu programlar sonucunda, Tersine Göç (Kentten Kıra) Mekanizmasının işleyip işleyemeyeceği incelenmiştir.

Çalışmada, nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Genel olarak çalışmada literatür taraması yapılmakla birlikte, nitel araştırma yöntemi olarak kente göç etmiş kişiler ve hemşehri dernekleriyle mülakatlar gerçekleştirilmiş, nicel araştırma yöntemi olarak ise, araştırma evreni olan, Gaziantep ilinde ikamet eden 409 gönüllü örneklem ile, 2021 yılı 26 Mayıs-18 Temmuz tarihleri arasında anket çalışması yapılmıştır. Anket soruları EK-1 de yer almaktadır.

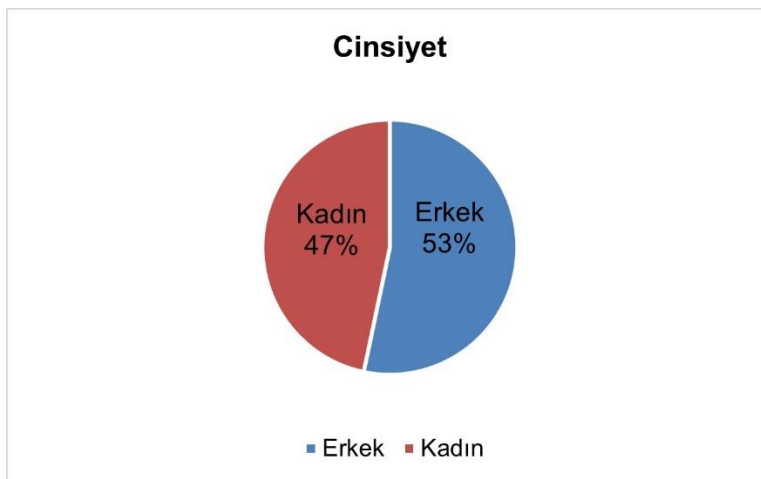
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

4.1. ANKET SONUÇLARI

Veri toplama aracı olarak, Google form üzerinden oluşturulan , anket linki 409 katılımcıya ulaştırılmıştır. Ankette, 3 bölümden oluşan 40 adet, 5 Likert ölçekli soru yer almaktadır. Anketin birinci bölümü demografik veriler, ikinci bölümünde katılımcıların kentte yaşama nedenleri ve üçüncü bölümde ise, kıra dönmek için beklenen koşullar sorgulanmıştır. Anketlerin analizinde ilk önce güvenilirlik testi olarak, SPSS programı yardımıyla, Cronbach alfa güvenilirlik analizi yapılmış ve alfa değeri 0,76 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, anket sorularının tutarlılığını ve güvenilirliğini gösteren, geçerli bir değer olarak saptanmıştır. Üç bölümden oluşan anket analizi, müteakip bölümlerde sunulmaktadır.

4.1.1. Demografik analizler

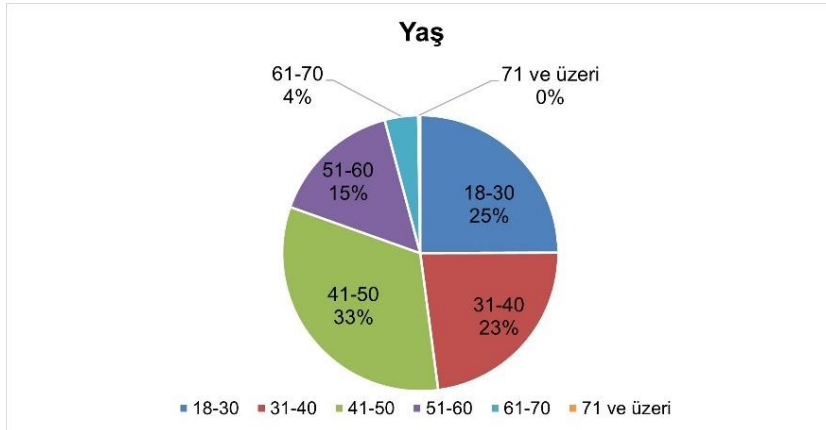
Anketin bu bölümü, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, gelir durumu, sosyal güvence ve kentte ikamet süresi olmak üzere sekiz sorudan oluşmaktadır. Cinsiyet dağılımı Şekil 6'da verilmektedir.

Şekil 6. Cinsiyet

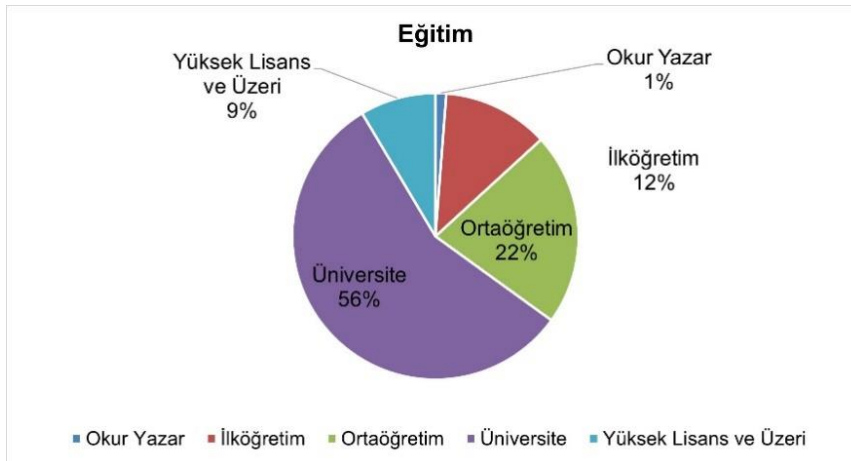
Katılımcıların, %53'u erkek ve %47'si kadından oluşmaktadır. Şekil 7

katılımcıların yaş dağılımını göstermektedir.

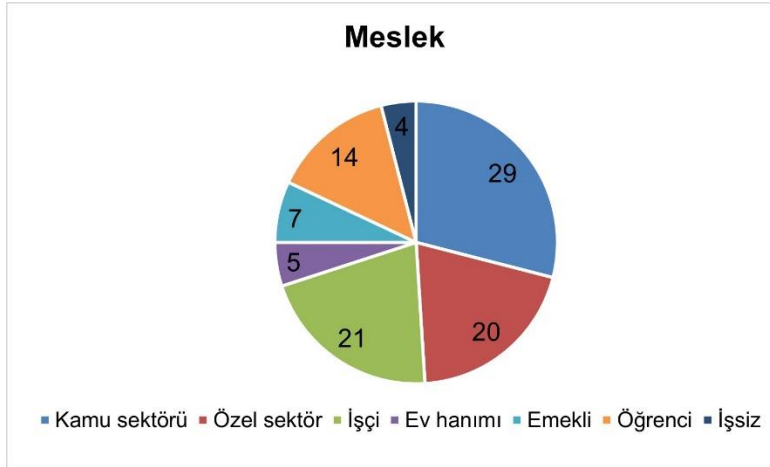
Şekil 7. Yaş

Şekil görüldüğü gibi %33 oranında 41-50 yaş aralığı, %25 oranında 18-30 yaş aralığı, %23 oranında 31-40 yaş aralığında, %15 oranında 51-60 yaş aralığı ve %4 oranında 61-70 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlar, Gaziantep ilinin genç nüfusa ve emek üreten orta yaş nüfusa sahip olduğunu desteklemektedir. Şekil 8'de katılımcıların eğitim durumları verilmektedir.

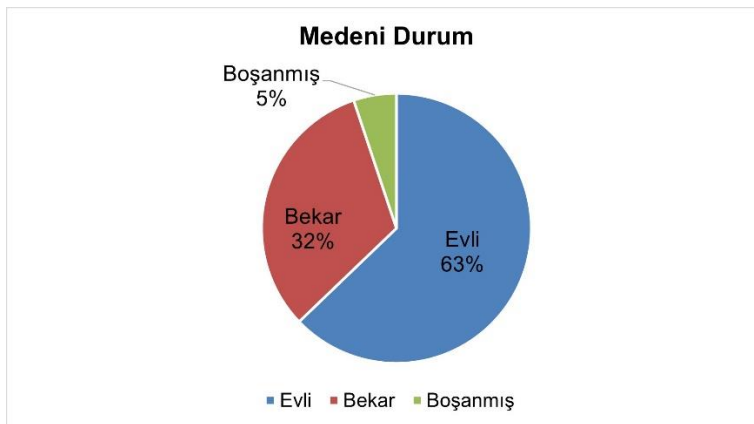
Şekil 8. Eğitim

Şekil 8'de de görüldüğü üzere, eğitim durumu sorusuna, %9 (Yüksek Lisans ve üzeri) %56'lık oranla üniversite mezunu cevabı verilmiş, %22 oranında ortaöğretim mezunları katılmıştır. Şekil 9'da katılımcıların meslek durumunu göstermektedir.

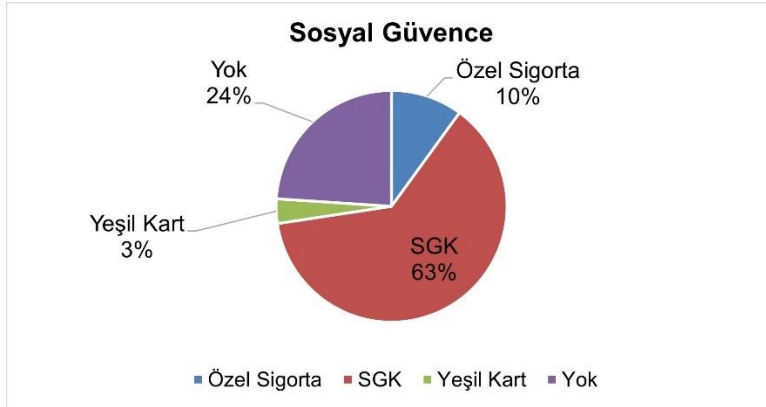
Şekil 9. Meslek

Şekil 9'da görüldüğü üzere, katılımcılar %29 oranında kamu sektörü çalışanı, %20 oranında özel sektör çalışanı, %21 oranında işçi, %5 oranında ev hanımı, %7 oranında emekli, %14 oranında öğrenci ve %4 oranında işsiz bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların medeni durumu dağılımı Şekil 10'da verilmektedir.

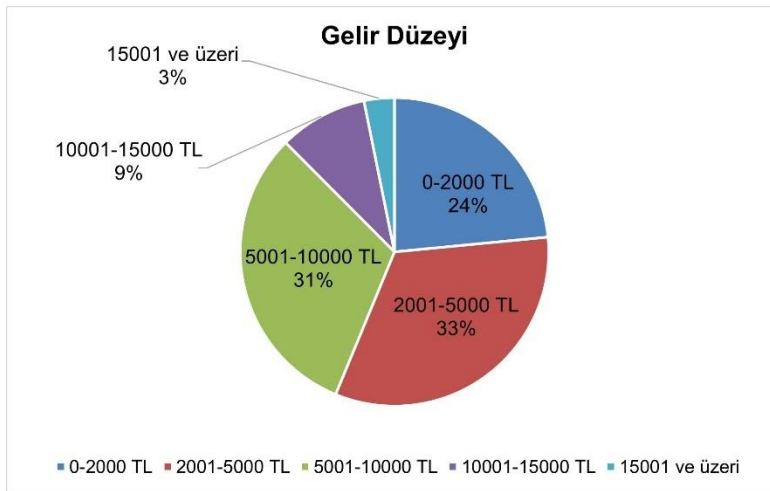
Şekil 10. Medeni durum

Şekil de görüldüğü üzere, katılımcılar tarafından %63 oranında evli cevabı verilirken, bekar cevabı verenlerin oranı %32'dir. Boşanmış cevabı ise %5 oranındadır. TÜİK verilerine göre 2019 yılı boşanma oranı nüfusa göre %2 olarak tespit edilmiş olup anket oranımız Türkiye genelini yansıtmamaktadır. Şekil 11 katılımcıların sosyal güvence durumlarını yansıtmaktadır.

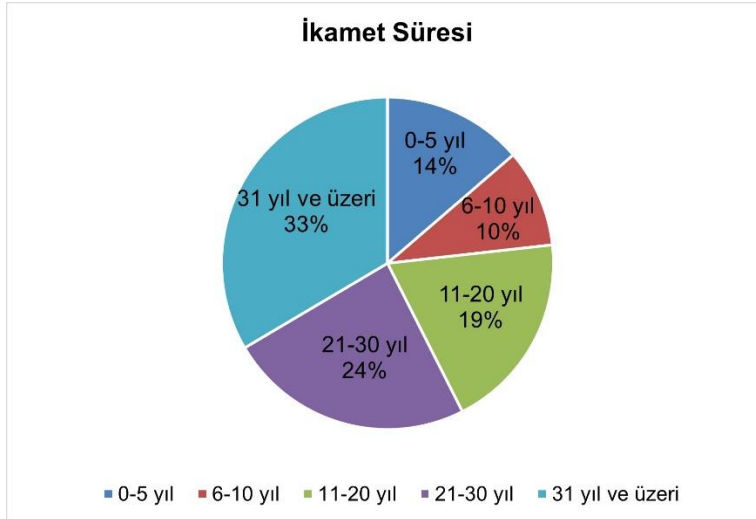
Şekil 11. Sosyal güvence durumu

Şekil de de görüldüğü üzere, katılımcıların %63'u SGK'lı iken, %10'u özel sigorta ile kendini güvence altına almakta ve %24'unun sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Bu sonuçlar, niteliksiz işgücünün daha fazla ücret alabilmek için SGK istemediğini veya kayıt dışı çalıştığını göstermektedir. Şekil 12 katılımcıların gelir düzeylerini yansıtmaktadır.

Şekil 12. Gelir düzeyi

Gelir düzeyiniz sorusuna asgari ücretten bile daha az ücret alan alt gelir grubu (SGK ve Bağ-Kur emeklileri) %24, orta gelir grubu %33, üst-orta gelir grubu ise %31 ve üst gelir grubu ise %12 oranında tespit edilmiştir. Şekil 13'de, katılımcıların Gaziantep'te ikamet süreleri verilmektedir.

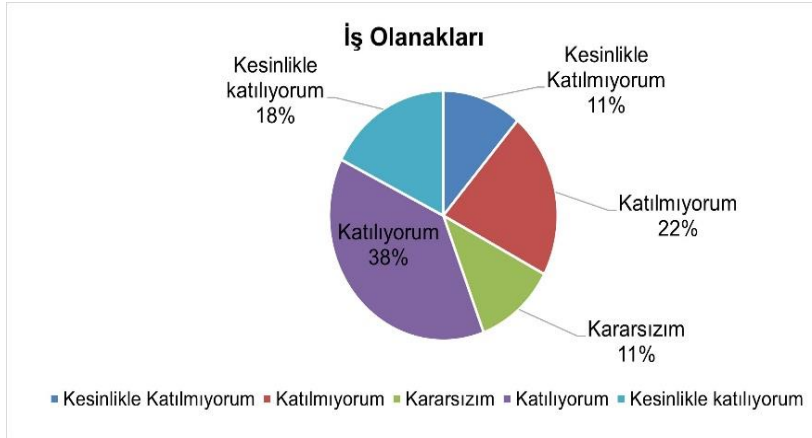

Şekil 13. İkamet süresi

Şekil de görüldüğü üzere, katılımcıların %33 oranı, 31 yıldan fazla kentte ikamet etmektedirler ve bu sonuç çeşitli sebeplerle göç eden vatandaşların yeni mekânda yaşamayı ve geri dönmemeyi tercih ettiklerini göstermekte ve bunun en büyük nedenlerinden birisinin ekonomik kaygılar olduğu düşünülmektedir. %14'lik bir oran ise 0-5 yıl içerisinde kente göç ettiğini ve göç olgusunun yavaşta olsa devam ettiğini göstermektedir.

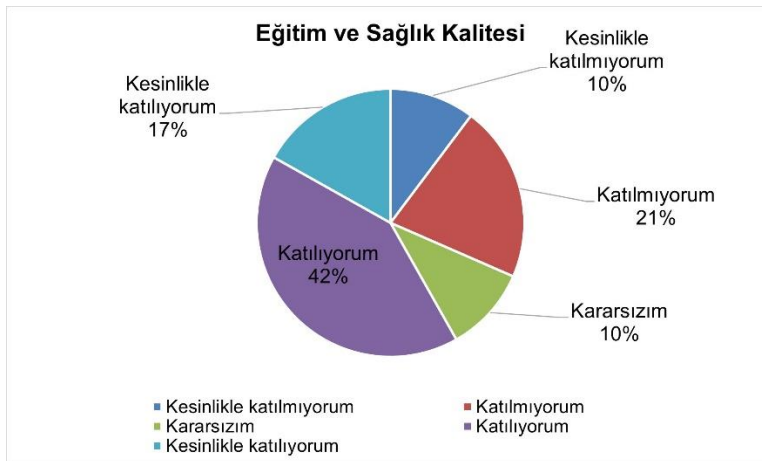
4.1.2. Kentsel ve Kırsal Alanlarda Yaşama Sebepleri

Anket çalışmasının ikinci bölümü 24 adet sorudan oluşmuş ve katılımcıların kentte yaşama nedenleri ve aidiyet duyguları sorgulanmıştır. Şekil 14'de "kent'in iş olanaklarının varlığı kentte yaşama sebebidir" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

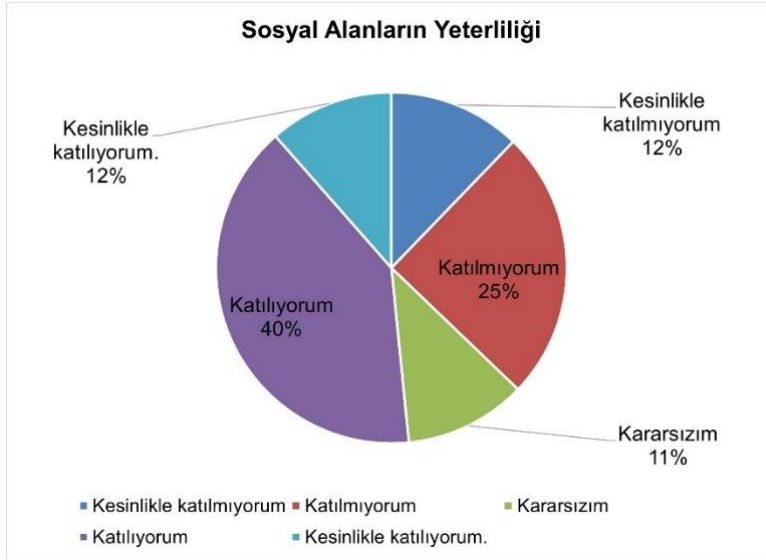
Şekil 14. İş olanakları

Yaşadığım kentin iş imkanları daha cazip geldiği için kentte yaşamayı tercih ederim sorusuna %38 oranında katılıyorum cevabı verilirken, %18 oranında kesinlikle katılıyorum, %22 oranında katılmıyorum, %11 oranında kesinlikle katılmıyorum ve %11 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 15’de, katılımcıların “Kentteki eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesi kentte yaşama sebebidir” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

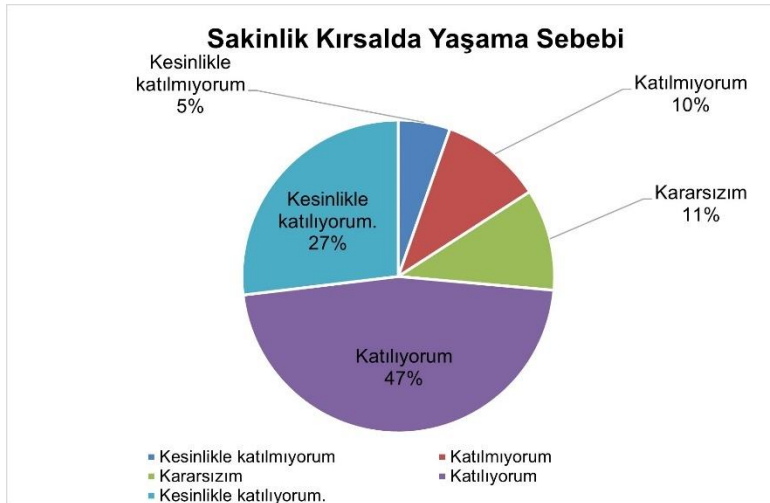
Şekil 15. Eğitim ve sağlık kalitesi

Eğitim ve sağlık hizmetleri daha kaliteli olduğu için kentte yaşamayı tercih ederim sorusuna %42 oranında katılıyorum cevabı verilirken, %17 oranında kesinlikle katılıyorum, %21 oranında katılmıyorum, %10 oranında kesinlikle katılmıyorum ve %10 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 16’da katılımcıların “Kentteki sosyal alanların yeterliliği kentte yaşama sebebidir” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 16. Sosyal alanların yeterliliği

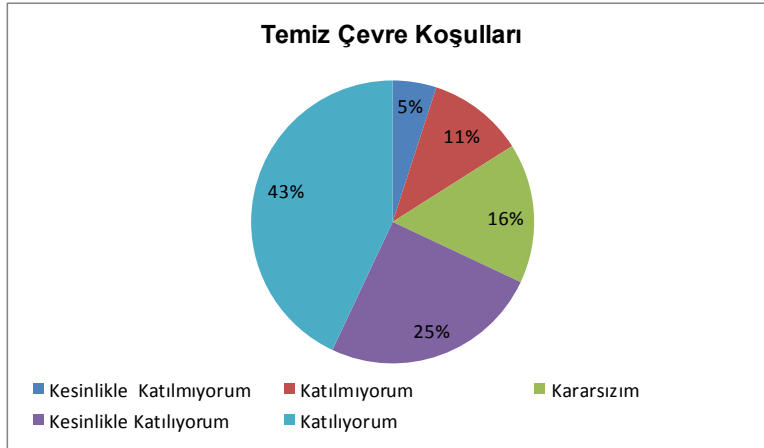
Yaşadığım kentin park ve alışveriş merkezleri gibi sosyal olanakları daha cazip geldiği için kentte yaşamayı tercih ederim sorusuna %40 oranında katılıyorum cevabı verilirken, %12 oranında kesinlikle katılıyorum, %25 oranında katılmıyorum, %12 oranında kesinlikle katılmıyorum ve %11 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 17’de, katılımcıların “Sakinlik kırsalda yaşama sebebidir” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 17. Sakinlik kırsalda yaşama sebebi

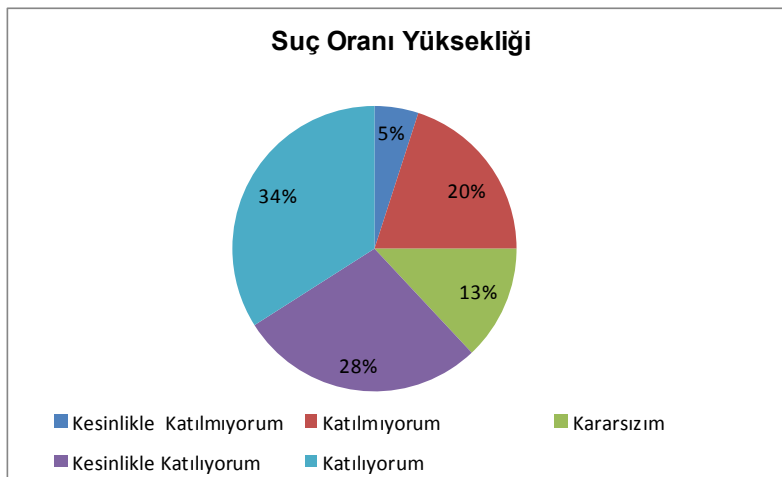
Küçük şehirler, ilçe, köy ve kırsal yerleşim yerleri sakin olduğu için yaşamayı tercih ederim sorusuna %47 oranında katılıyorum, %27 oranında kesinlikle katılıyorum, %10 oranında katılmıyorum, %5 oranında kesinlikle

katılmıyorum, %11 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 18’de katılımcıların ‘Temiz çevre koşulları kırsalda yaşama sebebidir’ sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 18. Temiz çevre koşulları

Küçük şehirler, ilçe, köy ve kırsal yerleşim yerleri temiz çevre koşullarına sahip olduğu için sürekli yaşamayı tercih ederim sorusuna %43 oranında katılıyorum %25 oranında kesinlikle katılıyorum, %11 oranında katılmıyorum, %5 oranında kesinlikle katılmıyorum, %16 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 19’da katılımcıların ‘Kentteki suç oranı yüksekliği kentten uzaklaşma sebebidir’ sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 19. Suç oranı ve kentten uzaklaşma sebebi

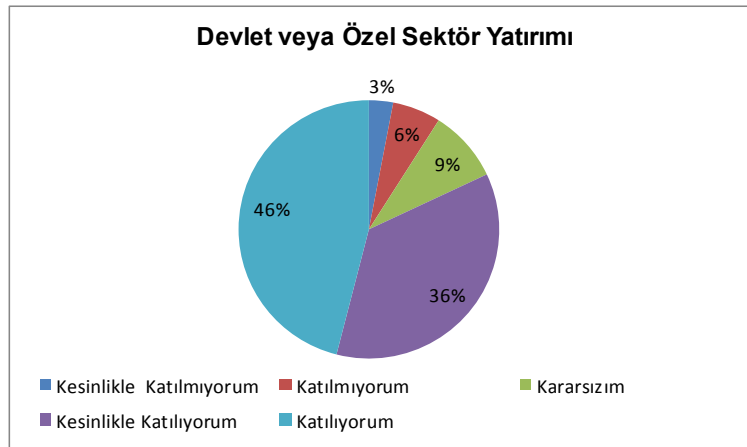
Yaşadığım kentten suç oranı yoğunluğundan dolayı uzaklaşmak isterim sorusuna %34 oranında katılıyorum, %28 oranında kesinlikle katılıyorum, %20

oranında katılmıyorum, %5 oranında kesinlikle katılmıyorum, %13 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 20’de”Doğal Afet riski kentten uzaklaşma sebebidir” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 20. Doğal afet riski ve kentten uzaklaşma sebebi

Yaşadığım kentten muhtemel deprem veya su baskını gibi doğal afetlerden dolayı uzaklaşmak isterim sorusuna katılımcılar %38 oranında katılmıyorum, %7 oranında kesinlikle katılmıyorum, %26 oranında katılıyorum, %13 oranında kesinlikle katılıyorum, %16 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 21’de katılımcıların “Yaşadığım kente devlet veya özel sektör yatırımları beni mutlu eder” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 21. Devlet veya özel sektör yatırımı

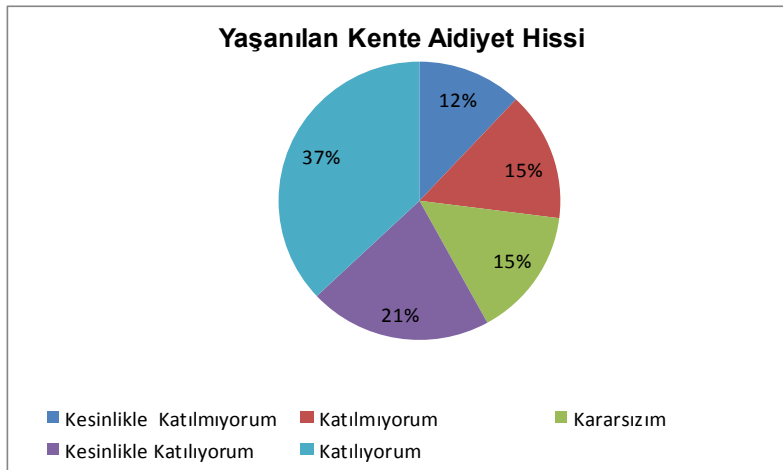
Yaşadığım kente özel veya devlet yatırımı yapılması beni mutlu eder sorusuna katılımcılar %46 oranında katılıyorum, %36 oranında kesinlikle

katılıyorum, %6 oranında katılmıyorum, %3 oranında kesinlikle katılmıyorum, %9 oranında kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 22’de katılımcıların “Terk edilen mekanla ilişkim devam etmektedir.” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 22. Terk edilen mekanla ilişki

Halen göç ettiğim yerleşim birimi ile ilişkim devam etmektedir sorusuna %40 katılıyorum, %23 kesinlikle katılıyorum, %15 katılmıyorum, %10 kesinlikle katılmıyorum, %12 kararsızım cevabı verilmiştir. Şekil 23’te katılımcıların “Yaşanılan kente duyulan aidiyet hissi” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

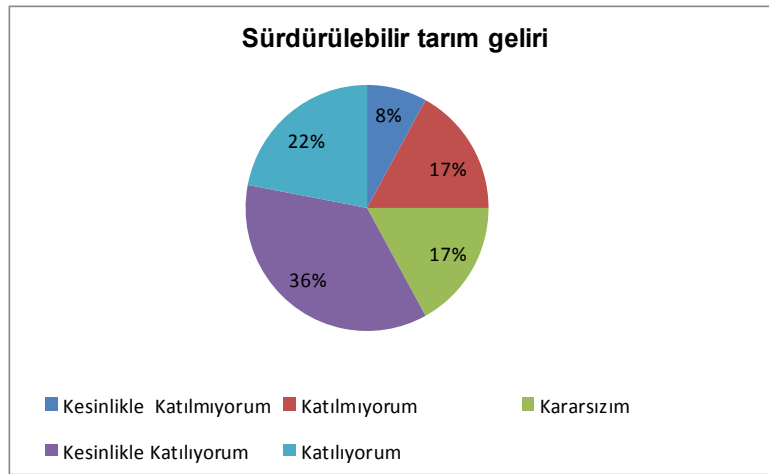
Şekil 23. Aidiyet hissi

Kendimi yaşadığım kente ait hissediyorum sorusuna katılımcılar %37 oranında katılıyorum, %21 kesinlikle katılıyorum+%15 oranında katılmıyorum,

%12 oranında kesinlikle katılmıyorum, %15 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

4.1.3. Cazibe merkezleri programları hakkında farkındalık ve beklentiler

Anket çalışmasının üçüncü bölümünde Cazibe Merkezleri Programı Hakkında Farkındalık ve Beklentiler sorgulanmıştır. Şekil 24'te "Sürdürülebilir bir tarım geliri kırsalda yaşam tercihimdir" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 24. Sürdürülebilir tarım geliri ve kırsalda yaşama sebebi

Sürdürülebilir bir tarım gelirim olsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim sorusuna %22 oranında katılıyorum, %36 oranında kesinlikle katılıyorum, %17 oranında katılmıyorum, %8 oranında kesinlikle katılmıyorum, %17 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

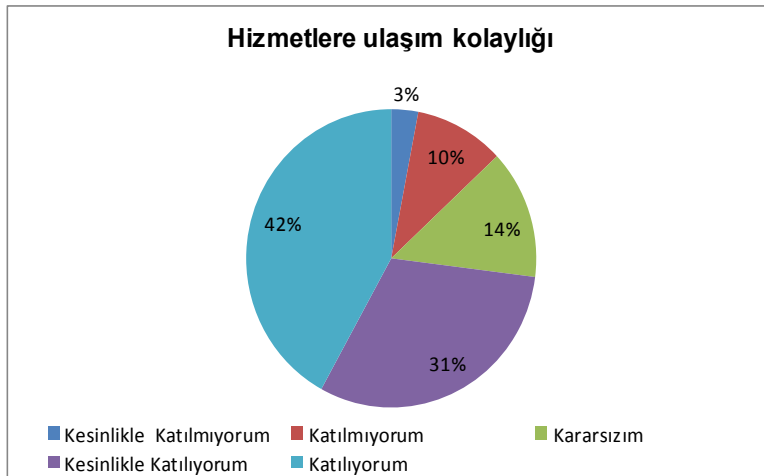
Şekil 25'te katılımcıların "Ekolojik yaşam siteleri olsa Kırsalda yaşamayı tercih ederim" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 25. Ekolojik yaşam siteleri ve kırsalda yaşama sebebi

Ekolojik yaşam siteleri yoğunlaşsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim sorusuna %40 oranında katılıyorum, %27 oranında kesinlikle katılıyorum, %11 oranında katılmıyorum, %4 oranında kesinlikle katılmıyorum, %18 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

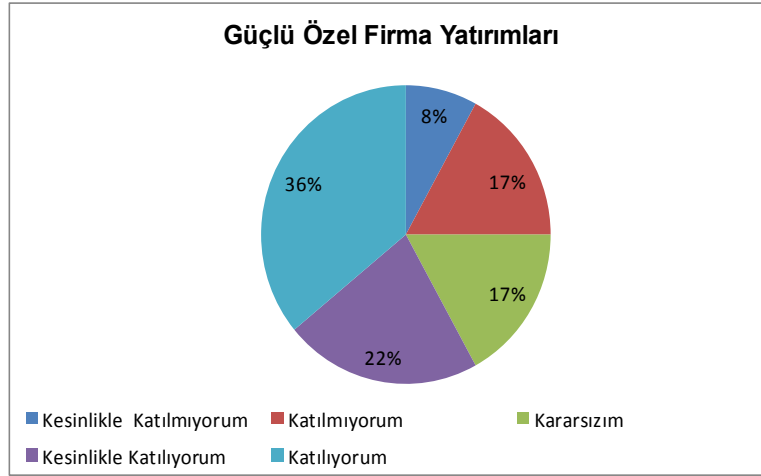
Şekil 26'da "Temel hizmetlere ulaşım kolaylığı kırsalda yaşama sebebidir" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 26. Hizmetlere ulaşım kolaylığı ve kırsalda yaşama sebebi

Hizmetlere ulaşım kolay olsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim sorusuna %42 oranında katılıyorum, %31 oranında kesinlikle katılıyorum, %10 oranında katılmıyorum, %3 oranında kesinlikle katılmıyorum, %14 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

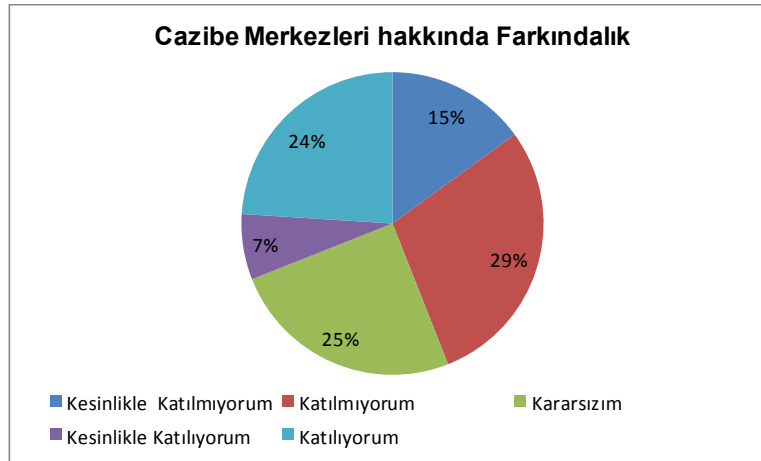
Şekil 27’de “Güçlü firmaların yatırımları kırsalda sürekli yaşama tercih sebebidir” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 27. Özel firma yatırımları ve kırsalda yaşama sebebi

Güçlü firmalar kırsalda yatırımları ikincil bir yerleşim yerinde (kırsalda) sürekli olarak yaşamayı tercih ederim sorusuna %36 oranında katılıyorum, %22 oranında kesinlikle katılıyorum, %17 oranında katılmıyorum, %8 oranında kesinlikle katılmıyorum, %17 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

Şekil 28’de “Cazibe merkezleri programları hakkında bilgim vardır” sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

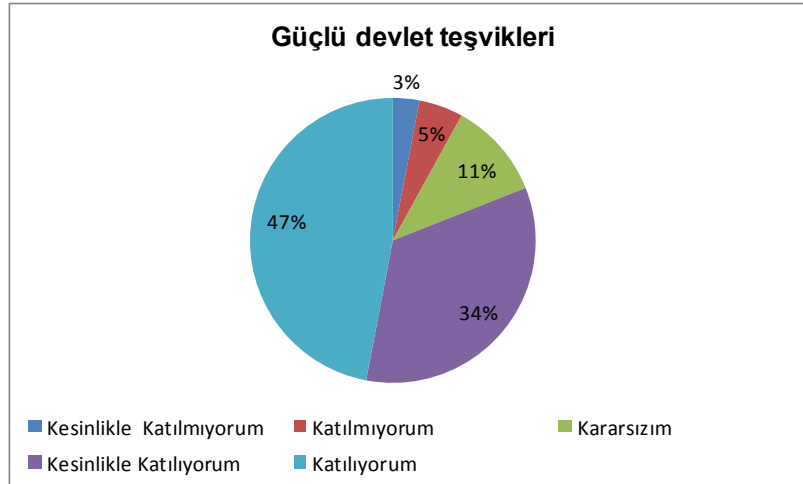

Şekil 28. Cazibe merkezleri hakkında farkındalık

Kentten kıra göçü teşvik amaçlı Cazibe Merkezleri Programları hakkında yeterli bilgiye sahibim sorusuna katılımcılar %29 oranında katılmıyorum, %15

oranında kesinlikle katılmıyorum, %24 oranında katılıyorum, %7 oranında kesinlikle katılıyorum, %25 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

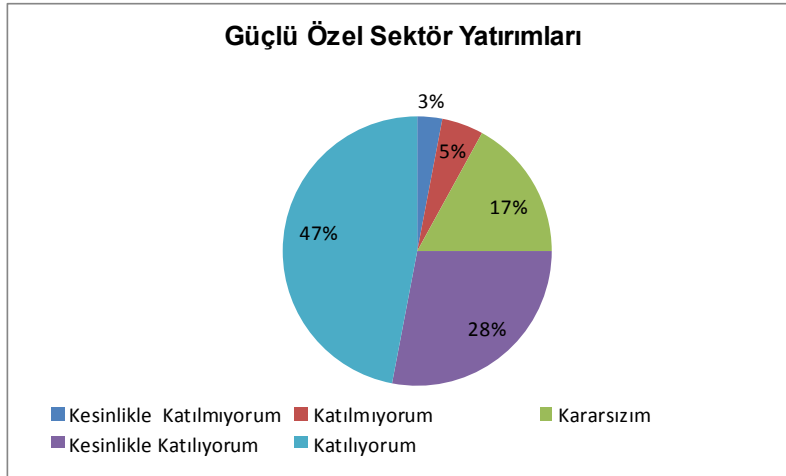
Şekil 29'da katılımcıların "Devletin güçlü teşvikleri olunca tersine göç başarılı olur" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 29. Güçlü devlet teşvikleri

Devlet yönetiminin güçlü teşvikleri olduğu takdirde kentten kıra göç (Tersine Göç) başarılı olabilir sorusuna %47 oranında katılıyorum, %34 oranında kesinlikle katılıyorum, %5 oranında katılmıyorum, %3 oranında kesinlikle katılmıyorum, %11 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

Şekil 30'da "Özel sektör yatırımcılarının güçlü yatırımları olduğu takdirde kentten kıra (Tersine Göç) başarılı olabilir" sorusuna verilen cevap açıklanmaktadır.

Şekil 30. Güçlü özel sektör yatırımları

Güçlü özel sektör yatırımcıları istekli oldukları takdirde kentten kıra göç (Tersine Göç) başarılı olabilir sorusuna %47 oranında katılıyorum, %28 oranında kesinlikle katılıyorum, %5 oranında katılmıyorum, %3 oranında kesinlikle katılmıyorum, %17 oranında kararsızım cevabı verilmiştir.

4.2. Görüşme Sonuçları

Cazibe Merkezleri programlarının tersine göç mekânizması üzerindeki etkilerini araştıran bu çalışmada, Türkiye'nin nüfus bakımından en kalabalık altıncı kenti olan ve önemli bir endüstri ve ticari alan olan Gaziantep'te bulunan hemşehri dernekleriyle görüşmeler yapılmıştır. Bu hemşehri dernekleri; 1-Şanlıurfa Gaziantep Şanlıurfalılar Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2-K.Maraş Pazarcıklılar Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 3-Vangölü Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 4-Mardinliler Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 5-İslâhiyeler Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma derneği'dir. Mülakat ve anket soruları ile ilgili Kapadokya Üniversitesi'nden Etik Kurul izni alınmıştır. 5 sorudan oluşan mülakat soruları aşağıda yer almaktadır:

Soru-1 Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?

Soru-2 Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?

Soru-3 Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?

Soru-4 Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?

Soru-5 Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte

gerçekleşmesi nelere bağlıdır?

Gaziantep'te en fazla nüfus kitlesine sahip olan Şanlıurfalıları temsilen ŞANLIDER (Gaziantep Şanlıurfalılar Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) ile mülakatta sorulan sorulara verilen cevaplar Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 6. 1. Görüşme- ŞANLIDER

1. Görüşme- ŞANLIDER	Görüşme Tarihi:10.11.2021
Soru	Cevap
Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?	20 yıldır Gaziantep'te yaşıyorum. Gaziantep'te kayıtlı 350bin kayıt dışı ile beraber yaklaşık 400bin Şanlıurfalı yaşamaktadır. Üyelerimiz derneğimize zaman zaman uğramakta ve dernek faaliyetlerini internet üzerinden web sayfamızdan takip etmektedir. İş veya işçi bulma, sosyal ilişki kurma amaçlı derneğimize hemşehrilerimiz uğramaktadır.
Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?	Detaylı bir bilgim yoktur.
Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?	Gaziantep'te kendilerini kentin yerlileri olarak tanımlayan bir kesim, Gaziantep'in ilçe ve köylerinde yaşayanları ve dışarıdan göç ile gelenlerini dışlamaktadır. Bu dışlanmışlık algısı tüm göçmenlerde vardır.
Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?	- İş imkanları (İş bulma ve İş kurma) - Sosyal imkanlar - Kaliteli Eğitim ve Sağlık kuruluşları
Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır?	Tersine Göç olayını pek mümkün görmüyorum. Dünya genelinde doğudan batıya doğru bir göç olgusu gerçekleşmektedir. Göçmenler daha iyi yaşam koşullarını buldukları yeni mekânları pek terk etmek istemiyorlar.

Gaziantep'te yaşayan ve önemli bir nüfus ağırlığına sahip olan K.Maraş (Pazarcık)lılar Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile yapılan mülakatta sorulan sorulara verilen cevaplar Tablo 7.2'de yer almaktadır.

Tablo 7. 2. Görüşme- K.Maraş-Pazarcıklılar

2. Görüşme- K.Maraş-Pazarcıklılar	Görüşme Tarihi:10.11.2021
Soru	Cevap
Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?	50 yıldır Gaziantep'te yaşıyorum. Gaziantep'te kayıtlı 50bin kayıt dışı ile beraber 150bin Pazarcıklı yaşamaktadır. Derneğimizin idari işlemleri şimdilik kendi ofisimden gerçekleştirilmektedir.
Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?	Detaylı bir bilgim yoktur.
Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> - Çarpık yapılaşma - Düzensiz Göç - Trafik yoğunluğu - Çevre kirliliği - Eğitim olanaklarının yetersizliği
Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> - İş imkanları (İş bulma ve İş kurma) - Ailevi faktörler
Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır?	Tersine Göç ile ilgili devletin stratejik bir planlamasının olması gerekir. Sürdürülebilir politikalar üretmesi gerekir. Şehir imar planlamasını buna göre yapması gerekmektedir. Kırsal bölgelerin iş ve sosyal olanaklarla geliştirilmesi durumunda tersine göç belirli bir oranda gerçekleşebilir.

Gaziantep'te önemli bir nüfus ağırlığına sahip olan Van'lılar VanGölü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği çatısı altında buluşmuşlardır. Vangölü Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile yapılan mülakatta sorulara verilen cevaplar Tablo 8.3'te yer almaktadır.

Tablo 8. 3. Görüşme- Vanlılar

3. Görüşme- Vanlılar	Görüşme Tarihi:29.10.2021
Soru	Cevap
Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?	Ben 40 yıldır ailem ise yaklaşık 50 yıldır Gaziantep'te yaşıyor.Önemli oranda göç olayı yaklaşık 35 yıl önce 1985'lerde yaşanmıştır. Gaziantep'te kayıtlı 28bin kişi kayıt dışı yaşayanlar ile beraber tahmini 35bin Van'lı yaşamaktadır.. Şeker pancarı üretim kotası ile birlikte Gaziantep, Mersin, İstanbul ve İzmir'e Vanlılar göç etmeye başlamıştır.Tarım, Hayvancılık, Sınır ticareti ve Taşımacılık işleri konusunda üyelerimiz daha deneyimlidir. Üyelerimiz Gaziantep'te ilk geldiklerinde %5 işveren %95 oranında işçi olarak yaşamlarını devam ettirmekteyken belli bir zaman geçmesi ile beraber %30 işveren, %70 oranında işçi olarak çalışma hayatında bulunmaktadırlar.Üyelerimiz dernek lokalimizde sosyal ilişki kurma, iş, işçi bulma iş kurma amaçlı toplanmaktadırlar.
Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?	Cazibe Merkezleri programı hakkında bilgim var. Mevcut programı yetersiz buluyorum. Daha etkili teşvikler verilebilir.
Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> - Düzensiz Göç ve Suriyeli göçmenler önemli bir sorun oluşturmakta - Trafik yoğunluğu - Kalabalık nüfus - Özellikle yoğun yaşadığımız gecekondu semt okullarında kalabalık sınıflarda eğitim - Son beş yıldır ekonomik sıkıntılar iş bulma ve iş kurma konusunda kendisini hissettirmektedir.
Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> - Özellikle OSB'de bulunan fabrikalarda işveren veya işçi olarak çalışma olanakları - Ticari imkanlar (Otogar, Gatem Gıda Toptancılar Sitesi, Meyve-Sebze Hali vb. iş merkezlerinde üyelerimiz emekçi olarak veya Girişimci olarak çalışmaktadır.)
Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır?	Tersine Göç ile ilgili devletin stratejik bir planlamasının olması gerekir. Sürdürülebilir politikalar üretmesi gerekir. Şehir imar planlamasını buna göre yapması gerekmektedir. Kırsal bölgelerin iş ve sosyal olanaklarla geliştirilmesi durumunda tersine göç belirli bir oranda gerçekleşebilir. Bana göre Tersine Göç mümkündür. Ekonomik ve Sosyal yaşam iyileştirildiği takdirde insanlarımızın tekrar kentlerine veya ilçe, köylerine dönüşü gerçekleşebilir. Şu anda ben ve ailemin terk ettiği köyümüz 90'larda 300 kişiye kadar düşmüş iken şu anda neredeyse 2000'e yakın bir nüfus tekrar oluşmuştur. Özellikle hayvan sayımız 90'larda 15 bin civarındaydı şimdilerde1000'lere kadar düşmüş durumdadır. Sürdürülebilir bir hayvancılık politikası bile Tersine göçü tetiklemeye yetecektir. Genç nüfusa oranla orta yaş ve üzeri geri dönüşe daha olumlu bakmaktadır..

Gaziantep'te önemli bir nüfus ağırlığına sahip olan Mardinliler Mardin Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği çatısı altında buluşmuşlardır. Mardinliler Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile yapılan mülakatta sorulan sorulara verilen cevaplar Tablo 9,4'de yer almaktadır.

Tablo 9. 4. Görüşme- Mardinliler

4. Görüşme- Mardinliler	Görüşme Tarihi:15.11.2021
Soru	Cevap
Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?	29 yıldır Gaziantep'te yaşıyorum
Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?	Detaylı bir bilgim yoktur.
Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?	Gaziantep'in itici faktörleri yoktur.t
Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?	-Ticaret Merkezi olması - İş imkanları (İş bulma ve iş kurma) - Sakin bir kent olması
Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır?	-Kırsalda iş olanaklarının artırılmasına bağlıdır. -Yaşam standartlarının artırılmasında Kenten Kıra göçü teşvik edebilir.

Gaziantep'te yaşayan Gaziantep'in bir ilçesi olan İslâhiyeler Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma derneği ile yapılan mülakatta sorulan sorulara verilen cevaplar Tablo 10,5'de yer almaktadır.

Tablo 10. 5. Görüşme- İslâhiyeler

5. Görüşme- İslâhiyeler		Görüşme Tarihi:23.10.2021
Soru	Cevap	
Ne kadar zamandır Gaziantep'te yaşıyorsunuz?	Ben 1965 yılından beri Gaziantep'e gelir giderim. Son 11 yıldır kesin olarak Gaziantep'e taşındım ve burada yaşamaktayım. Gaziantep'te yaklaşık 20-25bin civarı İslahiyeli yaşamaktadır.	
Cazibe Merkezleri Programları hakkında bilginiz var mıdır?	Cazibe Merkezleri programı hakkında hiçbir bilgim yoktur. Sizin açıklamalarınız sayesinde bilgi sahibi oldum.	
Yaşadığınız kentin itici faktörleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik sorunlar aşırı hissedilir duruma gelmiştir - Güvenlik sorunları - Yoğun trafik önemli sorunlarımızdır 	
Yaşadığınız kentin çekici faktörleri nelerdir?	En önemli çekiciliği iş merkezi olması insanlar ne arıyorlarsa Gaziantep'te kolaylıkla bulabiliyorlar. Çalışma amaçlı iş ve parası olanlar iş kurabiliyorlar. Özellikle Organize sanayi Bölgelerinde bulunan fabrikalar çekim merkezi oluşturuyor.	
Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır?	<p>Tersine Göç (Kentten Kıra) olgusunun yaşadığınız kentte gerçekleşmesi nelere bağlıdır.</p> <p>Cevap: Kırsalda yaşayan veya yaşamak isteyenlere istikrarlı (sürdürülebilir)iş imkânı veya toprak sahiplendirme ve hayvan üreticiliği teşvikleriyle bu politika başarılı olacaktır.</p>	

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Araştırma kapsamında yaptığımız anket ve görüşmeler nicel ve nitel anlamda analiz edildiğinde, kentlerde yaşayan insanlar hangi gelir grubuna ait olursa olsun kentlerin yarattığı avantajlardan vazgeçmek istememekte ama yaşadıkları sorunların bilincinde ve farkındadırlar. Merkezi yönetim tarafından kırsalda oluşturulabilecek bir yatırım ortamının domino taşı etkisi yaratarak metropol kentlerdeki çekim merkezleri, tersine göçü tetikleyebileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada özellikle 18-40 yaş arası grubun tersine göçe en fazla direnç gösterdiği tespit edilmiştir. Bu grup içinde psikolojik, ekonomik, sosyolojik çeşitli etmenler göz önünde bulundurularak, teşvik boyutunun tüm tabakaları etkileyebilecek içeriğe kavuşturulması o direncin kırılmasına zemin hazırlayabilir.

SONUÇ

İnsanların bireysel veya gruplar halinde sosyal, siyasal, ekonomik ve doğal nedenlerle sürekli veya süreksiz olarak mekân değiştirmeleri göç olarak adlandırılmaktadır. Göçün meydana geliş biçimleri ve etkilediği alanlar toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Göç eylemi terk edilen mekân, ikamet edilecek yeni mekân ve de göçmenler üzerinde önemli etkiler ve sonuçlar doğurmaktadır.

Kentlerdeki aşırı nüfus yoğunluğu, bölgeler arası ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, kentlerde işlenen suç oranlarının artması, kültürel dejenerasyon, bireysel buhranlar, kırsaldaki avantajların kaybolması, çalışma hayatındaki zorluklar, geniş aile ve duygu bütünlüğünden çekirdek aile ve bireyselleşmeye doğru evrilen kişisel ilişkiler vb. olarak sıralanan kentsel sorunlara ayrıca, Türkiye'nin birçok bölgesinde, yaşanması muhtemel olan çeşitli doğal afetler gerçeğini de eklemek gerekmektedir. Özellikle beklenen deprem afetlerinin metropol kentlerdeki yıkıcı etkisi tüm yetkilileri düşündürmekte ama alınan önlemlerin etkisinin de sınırlı olduğu bilinmektedir. Örneğin, yaşanılacak bir deprem afetinde metropol kentlerin özellikle gelir düzeyi düşük semtlerinde bulunan konut stokunun neredeyse yarısının önemli düzeyde risk altında olduğu bilinmektedir.

Türkiye'de, merkezi yönetim son yıllarda, kentleşme hızının kontrol altına alınması, uzun vadeli politikalar geliştirerek kentsel sorunların çözümüne ilişkin stratejilerin geliştirilmesi için Cazibe Merkezleri Programlarını uygulamaya koyarak Tersine Göç olgusunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Uygulanan bu programlar ve politikalar, çok paydaşlı bir sistem olduğundan, uygulama sürecinde bazı zorluklar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bölgesel ve kırsal ölçekteki cazibe merkezlerine sunulan çeşitli pozitif avantajların uygulanmasıyla birlikte, kentlerden kırsal alanlara doğru göçlerin oluşması ve aynı zamanda bölgesel kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Programın paydaşları başta merkezi ve yerel yönetimler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve sendikalar, basın, eğitim kurumları, üniversite akademik kadroları,

girişimciler ve yatırımcılar, ulusal kalkınma ajansları, kamu veya özel sektör danışmanlık kurumları vb. olmalıdır.

Bu çalışmada, endüstrileşme ile birlikte yaşanan nüfus hareketleri sonucunda kentlerde aşırı nüfus yoğunluğuna sebep olan göç olgusunun olumsuz etkileri ve bu olumsuz etkilere karşı alınan mevcut önlemler incelenmiştir. Bu önlemlerden birisi olan tersine göç ve göçün akım yönünü değiştirmek için CMP'lerin uygulanabilirliği, Tersine Göç yani kentten kıra olan nüfus hareketliliğinin üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Kırsalda ortaya çıkarılan güçlü cazibe merkezleri, sosyo-kültürel gelişme, tarımda finansal kalkınma ve sürdürülebilir ekonomik gelirin sağlanması durumunda, Tersine Göç akımının gerçekleşebileceği ön görülmüştür. Bu konuda toplumsal bilincin artması ve farkındalığın oluşması gerekmektedir. Bu bağlamda, kırsal alanların kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi ve kültürel sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Siyasi anlamda ise, nüfus yoğunluğunun ülke sathına daha dengeli dağılması sonucu yönetsel anlamda daha kolay ve etkili bir yönetim imkânı oluşabilir. Yerel yönetimler sayesinde yerleşim yerlerinin sorunlarına daha çabuk ve etkili çözümler üretilebilir. Teslimiyette adalet sağlandığı gibi mekâna aidiyette pekiştirilmiş olur. Özellikle kırsalda oluşturulacak yönetim birimleri, yönetici oldukları yerleşim yeri hakkında ve ihtiyaçların ne olduğunu konusunda daha iyi bilgiye sahiptirler. Kırsalda yönetime yardımcı olacak danışma konseyleri oluşturularak birçok sorun yerinde kolaylıkla çözülebilir. Ekonomik anlamda; yerleşim yerinin özellikleri göz önünde bulundurulmak suretiyle üretim, dağıtım ve tüketim kanallarının yeniden organize edilmesi sağlanarak gözden kaçan ama aslında büyük bir gizli maliyete dönüşen faktörler sistemden uzaklaştırılarak, ekonomik anlamda büyük avantajlar sağlanabilir.

Bugün ülkemizde ulaşım ve taşımacılık sektörü çok büyük ekonomik kapasiteye ulaşmış durumdadır. Bu sektörün en önemli girdisi olan enerji (petrol vb.) ülkemiz tarafından ithal edilerek sağlanan bir üründür. Kentlerin büyümesi sonucunda kentte günlük kat edilen yol ortalama kişi başı yaklaşık 20 kilometreyi bulmaktadır ve bu duruma insanlar mecbur bırakılmaktadır. Otomobil veya toplu taşıma kent yaşamının vazgeçilmez en önemli unsuru

haline gelmiştir. İşverenler için kentlerde üretim yapma maliyetinde ise işgücünün işyerine taşınması ve tekrar evine bırakılması büyük bir masraf kalemidir ve bu masraf birim olarak ürün fiyatlarına yansıtılmaktadır. Bu durum ülke üretimin uluslararası piyasada rekabet şansını da zora sokmaktadır. Aynı üretim kırsal bir mekânda çok daha az mesafe kat edilerek yapılabilecektir. Bu proje kapsamında, ülkenin kültürel, siyasi, ekonomik (Üretim, Dağıtım, Tüketim), demografik, sosyolojik, çevresel, coğrafi konum gibi iç dinamikler ve aynı zamanda, ulusal ve uluslararası dengeler göz önünde bulundurulmuştur. Birbiriyle ilgisi olmayan üretim merkezleri bir şekilde aynı mekânda toplanmaktadır. Örneğin ayakkabı üretim merkezleri ile şekerleme üretim merkezi veya kimyasal ürünler üreten bir fabrika aynı mekânda bulunabilmektedir. Bu sektörlerin herbirinin kendine özgü çeşitli üretim dinamikleri bulunmaktadır. Bir sektör için uygun olan şartlar diğer sektör için o kadar uygun olmayabilir. Örneğin ihraç edilen bir ürünün liman şehrine yakın bir mekânda üretilmesi birçok üretim faktörünü özellikle taşıma maliyetlerini azaltabilecektir. Aynı örneği hammaddeye yakınlık olarak da çeşitlendirebiliriz. Pamuğun en fazla yetiştirildiği Çukurova bölgesinde tekstil firmalarının bulunması İstanbul'da bulunmasından daha ekonomik olacaktır. Narenciye üretiminin yoğun olduğu Akdeniz bölgesinde meyve suyu üretim fabrikalarının bulunması gerektiği örneğini de verebiliriz. Demir-Çelik üretimi liman kentlerine yakın olarak üretilmesi özellikle büyük üretim tesislerin o bölgelere kurulması ile ilişkilidir ama serbest piyasa şartları gereği en büyük ve kapsamlı demir-çelik ticareti yapanlar metropol şehirlerde bulunmakta ve kent nüfusuna her anlamda yoğunluk kazandırmaktadırlar.

Tersine Göç'ün Türkiye'de başarılı olması durumunda; Ülke insanımız; daha üretken, değerlerinin ve potansiyelinin farkında olan bir insan tipine evrilebilir. Toplumsal anlamdaki bu büyük değişim kırsalda yaşayan veya yaşamak isteyen insanlarımıza moral anlamında büyük katkılar sağlayacaktır. Yaşadığı ülkenin ve gezegeninin tüm sorunlarına duyarlı bir dünya insanının kendine ve diğer insanlara yabancılaşmamış bireyler olarak kırsal bölgelerde de nitelikli eğitim alınabilir ilkesini hayata geçirerek çağdaş eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması sağlanabilir. Demografik anlamda kentlerin çekim merkezi

olmasından dolayı ülkenin işgücünü oluşturan genç nüfus kentlere yönelmek durumundadır. Çünkü en fazla iş imkanını özellikle metropol kentler sunmaktadır. Eğitimli işgücünün ilk tercihi de kentlerdeki üretim ve hizmet merkezleridir. Üretim merkezlerinin belirli büyük kentlerde toplanması doğal olarak kaliteli eğitim ve sağlık kurumlarının da bu bölgelerde yoğunlaşmasına, mavi ve beyaz yakalı işgücünün de buralarda yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Bu işgücünün görece daha fazla ücret alması ekonomik anlamda daha güçlü olması anlamına gelmemekte, kentlerde birçok gider kaleminin oluşmasından dolayı alınan yüksek ücretler daha iyi özel okullara yüksek ücret ödemelerine, ulaşım ve eğlence giderlerine, hasta, yaşlı veya çocuk bakıcılığına, evlerin temizlik ücretlerine, site veya apartman aidatlarına vb. ödenmektedir. Nitelikli eğitim almış insanlarımızın kırsalda yoğunluğunun artması bu tip kurumların kırsalda daha rahat hayat bulmasını sağlayıp, bu durumda ülkedeki standartların geniş tabana yayılmasına ve fırsat eşitliğine sebep olabilecektir.

Kırsala dönüş nedeniyle ekilebilir işlenebilir toprakların veriminin artması sürdürülebilir bir tarımsal gelirin oluşmasına neden olacaktır. Kayıt dışı ekonominin güvencesiz çalışma koşullarının en önemli kaynağı olan göç ve göçmenlerin önemli oranda azalması ekonomik anlamda ülkeye daha fazla güç katacaktır. Önemli ve ciddi özel hizmet (eğitim, sağlık, üretim) kurumlarının ülke sathına dengeli dağılımı sağlanabilecektir. Endüstriyel iş veya kentsel kazalarda azalmalar yaşanacak ve kırsalda daha sağlıklı bir yaşam standardı oluşturulduğunda insanlarımızın yaşam sürelerinin de önemli oranda artacağı unutulmamalıdır.

Çevresel anlamda; doğal ve kültürel mirasın korumasına ilişkin, bireysel ve toplumsal düzeyde bilinç ve farkındalığın oluşması önemli bir konudur. Kitlesele üretim ile birlikte başlayıp, çevre kirliliği, küresel ısınma, göç ve göçmen sorunları, açlık, toprak ve su kirliliği, salgın hastalıklar, ormansızlaşma, gelir dağılımı eşitsizliği vb. hayati sorunlara dönüşen çevresel sorunların etkileri tersine göç olarak nitelendirdiğimiz kentlerden kırsala göç ile azaltılabilir. Üretim

tesislerinin çeşitli yöntemlerle, yıkıcı çevresel etkileri önlenebilirse kırsal yerleşim alanlarının çevresel değerleri de korunabilecektir. Bu bağlamda;

- Çevreye zarar vermeyen sürdürülebilir üretim yöntemleri özendirilerek ön plana çıkartılmalı ve uygulamalarda devlet olarak öncülük edilmelidir.

- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim özendirilmelidir.

- Tedarik zinciri mesafelerinin kısaltılması ve gereksiz ambalaj israfı önlenmelidir.

- Toplumsal ve bireysel ölçekte, yeşil düşünce ve tasarruf düşüncesi yaygınlaştırılmalıdır.

- Üretim tesislerinde mutlaka filtrasyon uygulamaları zorunlu hale getirilmelidir.

- Tarımsal üretimde su israfını önleyen yenilikçi sulama yöntemleri mutlaka desteklenmelidir.

- Tarım sektöründe, eğitimler ve özendirici teşvikler sağlanmalıdır.

- Kırsal bölgelerde barınma sorununu çözebilecek, doğa ile dost,yenilenebilir enerjinin kullanıldığı,atık yönetiminin çevreye en az zarar verdiği Ekolojik yaşam siteleri yaygınlaştırılmalıdır.

Sonuç olarak, kırsal ve kentsel gelişme politikaları birbiriyle uyumlu olmalı, kırsal yaşamın çekici faktörleri artırılarak, itim güçleri azaltılmalıdır. Kırsal alanda sağlanacak sürdürülebilir ekonominin tersine göç için çekici bir faktör olacağı varsayımıyla yapılan çalışmalarda, kırsal istihdam ve tarımsal gelir artışının sağlanabilmesinin tersine göçü hızlandıracağı tahmin edilmektedir. Kırsalda âtıl kalmış tüm ekilebilir arazilerin değerlendirilmesi ve yeniden üretim döngüsüne dahil edilmesi, kırsalda yaşayanlar için sürdürülebilir bir tarım geliri sağlayabilmektedir. Kırsala dönen insanlara teşvikli tarım sigortası kapsamında prim desteği, tarım sektörü ile ilgili yenilikçi çeşitli destekleme programları

uygulanabilir, ayrıca, gübre, sulama destek primleri, ürün alım garantisi, ürün sigortalama vb. gibi işlemler ile, kırsal alanlarda, sürdürülebilir bir gelir kaynağına destek olunabilir. Kırdan kente olan göç hareketinden kaynaklı, kırsal alanlarda yaş ortalaması yükselmekte ve özellikle genç nüfusun kırsala dönmesini özendiren projeler hayata geçirilmelidir. Bölgesel ölçekte, tüm bu süreci yönetebilecek ve gereken uygulamaları yürütebilecek, özerk bir yerel yönetim biriminin varlığı elzem görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N,(2006) Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Adaklı, Gülseren. (2006) Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet Ve Kontrol İlişkileri, Ankara: Ütopya Yayınevi,
- Adıgüzel, Y. (2016) Göç Sosyolojisi, Nobel Yayınevi,Ankara
- Afat, E, (2010) Karşı Küreselleşme Hareketi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Ağaoğulları, Mehmet Ali (1989), “Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi”, A.Ü. SBF Dergisi Cilt: 44, Sayı: 3-4,
- Ağır,O. Sezik,M (2015) Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları Birey ve Toplum, Cilt 5, Sayı 9
- Ağanoğlu,H.Y. (2001) Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makus Talihi: Göç, Kum Saati , İstanbul
- Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). Göç Ekonomisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Akgür, Zeynep, G., (1997) Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,
- Akıncı, B. ve Nergiz , A. (2015).Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul , Göç Araştırmaları Dergisi.
- Akış, A-Akkuş,A. (2007), “Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (Gap) Şanlıurfa’daki

Göçe Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Akkahve, D. (2007), Bölgesel Gelişme Planlarının Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi Sempozyumu Sabancı Üniversitesi,

Ak Kuran S ve Kuran H (2022). Toprağa Dönüşçüler: Türkiye Özelinde Bir Saha 94 Araştırması. Mülkiye Dergisi, 46(1), 63-99

Aktaş, E. ve Şahin, A. (2019). Harris-Todaro Göç Modeli: Türkiye Örneği, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 28, Sayı 1

Akyıldız, İ E, (2016).Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi,B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 35, Sayı 2,

Aliağaoğlu- Koyuncu. (2019) Türk Coğrafya Dergisi,Sayın 73.

Alper, A. (2005).İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler,Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.

Anık, H. (2019) Göç Olgusunun Sosyal ve Dinsel Yaşama Etkisi,(Yüksek Lisans Tezi) , Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıner, O. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 5 yılı Tesev Değerlendirme Notları

Artar, M-Görmüş,S. (2010) Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesi Planlarının Eşgüdümünün Değerlendirilmesi,Bartın Orman Fakültesi Dergisi,Sayı:17

Aru, K. A. (1998). Türk Kenti. İstanbul: YEM Yayınları.

Bal, H. (2008).Kent Sosyolojisi. Isparta: Fakülte Kitapevi.

Bakırtaş, T (2012).Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve

Yansımaları

Başel, H. (2006) Türkiye’de İç Göçün Sonuçları Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi Cilt:0 Sayı:51

Başel,H. (2007)Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi Cilt:0 Sayı:55

Bayar,F.(2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye,Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi

Bilecen,T. (2018). 7. Uluslararası Ekonomi Konferansı (Econworld), Lizbon

Bekiroğlu, C.(2010).Türkiye’de İşsizlik Sorunun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Kadir Has Üniversitesi, İstanbul

Benek, S. (2006), “GAP Bölgesi’nin Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişme Bakımından Analizi,” IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu.

Bolat, Gündoğdu E. (2019) 1877-1924 Yılları Arasında Balkanlardan Anadolu’ya Göçler Esnasında Üsküp Vilayeti Gazi Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yüksek Lisans tezi)

Cengiz, F. (2003), “Sanayileşme ve Sürdürülebilir Sanayi Politikalarx,” III. GAP ve Sanayi Kongresi.

Childe, G. (1983).Tarihte Neler Oldu, Alan Yayıncılık, İstanbul,

Castles,S. ve Mark J. Miller,(2008).Göçler Çağı (Bal,U.B. ve Akbulut,İ. Çev) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Constant and Massey, (2002). Return Migration by German Guestworkers,

Çağlayan, S. (2006).Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,Muğla Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Sayı 17,

Çapan, F , Güvenç, B . (2017). Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü . Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,Sayı 6,

Çavuşoğlu, H. (2006). Uluslar arası Göç Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler

Çetinkaya, Ç (2013) “Eko-Kentler: Kent ve Doğa İlişkisinde Yeni Bir Sistem Tasarımı”. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi. 6(1): 12-16

Çitçi, A. E. (2009). İlkçağdan günümüze Gaziantep tarihi. Damla Matbaası, Gaziantep,

Çoban A. ve Yücel M. (2018) Kent Planlamasında Ekosistem Hizmetlerinin Rolü, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi , Cilt:6 Sayı:2

Çolakoğlu, E.(2007). ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, s. 187–202.

Coşkun, R.(2016).Küreselleşmeden Geri Dönüş,Kesit Akademi Dergisi ,Yıl:2, Sayı 6,s. 1-22

Çetin,B. (2008). Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması ,Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora tezi)

Çınar S. ve Lordoğlu K.(2010). Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri

Çılbant, Yalçınkaya (2012) Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet

Anlayışı

Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Programı, 2021-23 Eylem Planı,

Danış, D. (2013). Demografi: Nüfus Meselelerine Sosyolojik Bir Bakış.

Dinler,(1998), Bölgesel İktisat, 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa,

Doğan, A. E. (2002). Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentleri'ne Göç. (Ed. Ahmet Alpay Dikmen), Kentleşme, Göç ve Yoksulluk, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. Ankara.

Dönmez Kara., C. Ö. (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları

Ekici, S ve Tuncel,G. (2015). Göç ve İnsan,Birey ve Toplum Dergisi, Bahar ,İstanbul

Elçin, B (2012) Küreselleşmenin Tarihçesi,

Emre, Y, "Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler:Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme", Uluslararası İlişkiler, Cilt 11, Sayı 44 (Kış 2015),

Eraldemir, Z. (2013). Türkiye'de Göç Sorunu,Göçlerin Sosyo-ekonomik Yansımaları: İskenderun-Dört Yol örneği.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Erat, V, (2017) Küreselleşme ve Ulus Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası

Ergil,D TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, 2.6.1998, Dönem 20, C.53,

- Erinç, S. (1980) Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu. İstanbul Üniversitesi Yayını
- Es, M- Ateş, H (2010) Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri . Journal of Social Policy Conferences
- Erder,S.-Kaşka,S.(2003). Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye Örneği, International Organization of Migration, Geneva
- Farrel, C. (1999), The Growing Pains on Globalization, Businessweek, 26 April,
- Ferraresi G (2013). Neo-Rurality: Roots of Future in the Field. Scienze del Territorio, 1, 71-86.
- Gaziantep Ticaret Odası, (2012). Rakamlarla Gaziantep 2012, Olay Matbaası, Gaziantep
- Geniş, Ş-Adağ E.B. (2011). Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar
- Gezgin, M. (1991). İşgücü Göçü Teorileri, İstanbul Üniversitesi,İktisat Fakültesi,Sosyoloji Konferansları.
- Giddens, A. (1990). The Consequence of Modernity. Cambridge, MA: Stanford University Press.
- Giddens, A.(2005) Sosyal Teorinin Temel Problemleri (Tatlıcan,Ü. Çev) Paradigma Yayınları
- Görmüş,S- Artar,M.(2010) Bartın Orman Fakültesi Dergisi,

- Güçhan, G. (1992)Toplumsal Değişme ve Türk Sineması: Kente Göç Eden İnsanın Türk Sinemasında Değişen Profili, Ankara: İmge Kitabevi
- Gümüş, İlhan ve Gülersoy. (2013). Bir tersine göç örneği Köprücük Köyü (Varto-Muş). Turkish Studies,
- Güner, C. (2007). İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,Cilt 62,Sayı:4,
- Gürbüz,E-Çağdaş,G. (2018) Gaziantep Geleneksel Mimari Dokusunun Sosyo-Kültürel Bağlamda Mekân Dizimsel Analizi
- Güngör, M. B. (2004). Gaziantep'in coğrafi yapısına ve genel tarihine bakış. Eren Yay. İstanbul,
- Güreşçi, E.(2010). Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi , Sayı 2
- Hayır-Kanat, M. (2017). İstanbul'da Banliyöleşme ve Banliyöleşme Sonrası Kentleşme. Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi, 6
- Hobsbawn,E,J (1969) Industry and Empire (Ersoy,A. Çev.) Dost ,Ankara
- Heywood, Andrew (2011), Siyaset Teorisine Giriş, (Çev. H. M. Köse), İstanbul: Küre Yayınları
- Işık, Ş. (2005) Ege Coğrafya Dergisi,Sayı 14,
- İçduygu,A.-Sirkeci,İ.(1999).Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, Tarih Vakfı Yayınları,

- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2016) ” Gaziantep”kitabı, GNG Ofset
- İmir, M. (2000). Küreselleşme ve Tarım Politikalarında Yeni Yaklaşımlar, Tarım ve Köy Dergisi, Sayı:136
- İslamoğlu E,Yıldırımalp S,Benli A (2014) Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği Sakarya İktisat Dergisi Cilt 3 Sayı 1
- Kamacı, A.(2018).Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi
- Kansu, I.(1997). Emperyalizmin Yeni Masalı; Küreselleşme, İmge, Ankara,
- Kara, B. (2005) “Dramatik Bir Huzur Mücadelesi: Mübadele”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 1
- Karataş, K. (2001) T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2001 Aile Araştırma Raporu
- Karahan, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Ankara: TDK Yayınları.
- Karpat,K. (2003), Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm,(Çev.Abdulkerim Sönmez),İmge Yayınevi
- Karpat, K. (2015). Önsöz. (Ed. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya). Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kaya, A. (2009). Türkiye’de İç Göçler-Bütünleşme mi Geri Dönüş mü İstanbul

Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kaygalak, S.(2009).Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme,Dipnot, Ankara

Kaygalak, S. (1999). Zaman ve Mekan Boyutuyla Göç ve Kentleşme: Demirtaş Mahallesi Örneği. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Keleş, R (1996) Kentleşme Politikası,İmge yayınevi,14.Baskı Ankara

Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü,İmge,Ankara

Keleş, R (2002) Kentleşme Politikası, İmge, Ankara,

Keleş, R (2016) Kentleşme Politikası,İmge,Ankara

Kepenek, Uğuzman, (2018) Sosyal Politikalar Dergisi, s.40/2

Kızıroğlu,A.M. (2017) Türkiye'nin Nüfus Değişimine Göre İl Bazında Kentleşmesine Bir Bakış

Kocaman, T (1993).Türkiye'de İçgöçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri, DPT, Ankara.

Koçak, Y.,Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Koyuncu, A. (2015). Kentleşme ve Göç. Hikmetevi Yayınları.

Köse, O, (2017). Tarihten Günümüze Göç I, Canik Belediyesi Kültür Yayınları

Sayı:55

Kurt, H . (2006). Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri . Yönetim Bilimleri Dergisi , 4

Kurtulmuş, N (2012). Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Gücü, Journal of Social Policy Conferences

Kurtuluş. B (2002).Dünya’da ve Türkiye’de beyin Göçü,İstanbul Üniversitesi,(Yüksek Lisans Tezi)

Külek, A. (2010). 71 numaralı Gaziantep şer’iye sicili transkripsiyonu (Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van

McLuhan ,M. Ve Powers,B (2001) Küresel Köy (Düzgören,B. Çev.) Scala,İstanbul

Nakipoğlu, F.Arslan, İ; Bozkurt, C.(2011), Kayıt Dışı İstihdamın Gaziantep Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, Gaziantep,

Naz, Y.(2015). Türkiye’nin Uluslar Arası Göç Politikası Ve Uluslar Arası Göçün Türkiye’deki Güncel Sorunları (Yayımlanmış yüksek lisans tezi)Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Ohmae, K: “(1993) The Global Logic of Strategic Alliances”, Harwars Business Review,

Okan,O. (2002). Yirminci Yüzyıl Kenti,İmge,Ankara

Orhan, F. (2017). Erzincan’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yaşanan Sorunlara Yönelik Coğrafi Bir İnceleme,Türk Coğrafya Dergisi,Sayı 69

Orria B (2015/2016). Moral Economy of Neo-Rurality Between Urban and Inner Areas: Alternative Ag

Orria B ve Luise V (2017). Innovation in Rural Development: "Neo-Rural" Farmers Branding Local Quality of Food and Territory. Italian Journal of Planning Practice, 7(1), 125-153.

Ozan Örmeci, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2013, Sayı:29,

Örselli, E. ve Babahanoğlu,V. (2016). Türkiye'nin Göç Yönetimi Ve Göçmen Politikalarının Gelişimi Bir Kamu Politikası Analizi Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Sayı 43,

Özbekmezci, Ş. Sahil, S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi, Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19

Özdemir, E. (2018). Modernizm, Kentleşme ve Türkiye . Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Sayı 4 ,

Özgül, S. (2019). ABD İşgücü Piyasasında Ücretler ve Göç İlişkisi: Neoklasik Göç Teorisi, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 2019, 4(2)

Özkalp, E. (2019). Sosyolojiye Giriş 14.Baskı,Ekin,Bursa

Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi . Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 33 (47) , 127-145 .

Öztürk, C.veTekiner,M.A.(2016). Göç Yönetimi Çerçevesinde Türkiye,Güvenlik Çalışmaları Dergisi,Cilt 19,Sayı 1

- Öztürk, M, ve Altuntepe,N (2008), “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, Journal of Yasar University, Cilt:3, Sayı:11,
- Parlak, G. (2014), “Gaziantep İli Yer Adları Üzerine Bir İnceleme”Fırat Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü
- Peker, M. (2004). Çalışma Ortamı Dergisi Sayı 73
- Sarıca, İ. (2001) Türkiyede Bölgesel Gelişme Politikaları,Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi
- Sarıçiçek, K. (2019) Kır Hayatı İle Kent Hayatı Arasındaki Değişen Göç İlişkisi, International Journal of Academic Value Studies, Vol:5, Issue:1
- Selim,S ve Üçdoğruk,Ş (2005) Türkiye’de Doğurganlık,Nüfusbilim Dergisi, Sayı 27
- Serter, N.(1994). Türkiyenin Sosyal Yapısı,Filiz Yayınevi,İstanbul
- Sönmez, V (2002).Küreselleşmenin Felsefi Temeller, Eğitim Araştırmaları, Sayı:6,Anı,Ankara
- Suner, F. A. (2002). “Tabutta Rövaşata’da Agorafobik Kent ve Dehşet”, Toplum ve Bilim.94,
- Sune, E, (2019) Geç Kapitalizmlerde Uluslararasılaşma ve Devlet: Çin, Rusya ve İran Ekseni
- Sürmeli , İ.(2017).Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu
- Şen, E. (1984).Türkiye’de Mevsimlik İşgücü Üzerine Düşünceler, Ege Coğrafya

Dergisi, S 2

Şimşek, D.(2018). Mülteci Entegrasyonu,Göç Politikaları Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Sayı 40.

Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. Kamu-İş Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4.

Tekeli, İ. ve Erder,L.(1978) Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler Hacettepe Üniversitesi Yayınları,Ankara

Tekeli, İ. (2008) Göç ve Ötesi,Tarih Vakfı Yurt Yayınları,

Tepealtı, F. (2019). Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskânı, Coğrafya Dergisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları,İstanbul

Tezcan,M.(2009).Kentten Köye Göç,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,Cilt22,S1,s37-42

Todaro, M. (1976). Internal Migration in Developing Countries,International Labor Office, Geneva

Toksöz, G.(2006).Uluslararası Emek Göçü,İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Topçu, N.(2019). Küreselleşme, Uluslararası Göç ve Avrupa Birliği Göç Politikaları Uluslararası Toplum ve kültür Çalışmaları Dergisi,S 3

Toros, A. (2008), Sorunlu Bölgelerde Göç, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

Toy,S Gündüz, O. (2016) Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Türkiye Tecrübesi Başarılar ve Başarısızlıklar

Tuna, M. Ve Özbek, Ç. (2012).Yerlileşen Yabancılar,Güney Ege Bölgesinde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü

Tüsiad, (1999) Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, İstanbul.

Uğurlu, Ö.(2010).Kentlerin Tarihsel Gelişimi,Kent Sosyolojisi Çalışmaları,

Ulusoy, R. Turan, N. (2016) Gaziantep Ekonomisinin Ortadoğu Açısından Önemi

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, (2016). 2014 - 2015 Faaliyet Raporları, <http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/2016fr.pdf>, Erişim tarihi: 29.12.2016

Uzer, U, (2013) 21.Yüzyilda Tek Kutupluluk Tartışmaları Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 8,

Ünay, H. (2020). Küreselleşme Göç ve Sınır Duvarları, Sınırsız Dünya Sorgulanıyor,Göç Araştırmaları Vakfı

Wirth, L,(2002) "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme "Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.),20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara,

Yakupoğlu, E. ve Korkmaz Hasmaden, F.(2013).Sürdürülebilir Ekolojik Yerleşmelere Örnek Olarak Freiburg Şehri

Yalçın, C. (2004) Göç Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yazıcı, K. (2009), Sovyetler Birliği'nin Dağılması Sonrasında Türkiye- Avrasya İlişkileri, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

- Yıldırım, A. (2004). Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara
- Yıldırım, A.E. (2020) Üretme Tüket- İthalat Siyaset Rant Kıskaçında Tarım, Sia Yayınları
- Yıldırım, E. (1997)“Anthony Giddens’in Yapılanma Teorisi”, , 5. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi , Ankara
- Yıldız, A. (2017), “Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık”, Göç Araştırmaları Dergisi, No.1,
- Yılmaz.A. (2014).Uluslararası Göç Çeşitleri,Nedenleri,Etkileri, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(2), 1685-1704
- Yılmaz, C. (2007) Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı.21,
- Yırtıcı, H. (2011). Türkiye’de Bir Sermaye Birikim Aracı Olarak Toprak Rantı ve Kent Mekânının Dönüşümü Mimarlık Dergisi Kasım-Aralık
- Yırtıcı, H. (2011) İktidarın Mekânı Olarak Bir “Ders” ve Öteki(ler) Olarak “Öğrenciler” Cilt 2 , Sayı 3
- Yüceol, H, M. (2005) Küreselleşme, Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2005,
- Yüksel, H, (2014) Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politika Dinamikleri Üzerinde Neden Olduğu Değişimin Analizi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü DergisiYıl: 2014/1, Sayı:19

Yürüdü, E. Koyulhisar İlçesinde (Sivas) Göç Hareketleri, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 13.

<http://www.mevzuat.gov.tr> 6831 sayılı Orman Kanunu

<http://www.resmigazete.gov.tr> 03.07.2005

<http://www.resmigazete.gov.tr> 25 Ocak 2018

<http://www.sanayi.gov.tr/bölgesel> kalkınma faaliyetleri

[http:// cumhuriyet.com.tr](http://cumhuriyet.com.tr) 18 Haziran2021

[http:// gaziantep.gov.tr](http://gaziantep.gov.tr) Gaziantep Valiliği

<http://www.gso.org.tr> Gaziantep Sanayi Odası,

Ek 3. Anket soruları

Cazibe Merkezi programlarının Kentten Kıra (Tersine Göç) göç mekanizması üzerindeki etkisi ile ilgili bir anket çalışmasıdır. Lütfen size uygun seçeneğin yanında bulunan ( ) bölüme X işaretleyiniz.

SORULAR

Soru-1	CİNSİYETİNİZ		
	A-) KADIN ( )	B-) ERKEK ( )	
Soru-2	YAŞINIZ		
	A-)18-30 ( )	B-)31-40 ( )	C-)41-50 ( )
	D-)51-60 ( )	E-)61-70 ( )	F-) 71 ÜZERİ ( )
Soru-3	EĞİTİM DURUMUNUZ		
	A-)OKUR-YAZAR( )	B-)İLKÖĞRETİM( )	C-) LİSE ( )
	D-) ÜNİVERSİTE ( )	E-) YÜKSEK LİSANS ( )	
Soru-4	MESLEĞİNİZ		
	A-) İŞÇİ ( )	B-) MEMUR ( )	C-) SERBEST ( )
	D-) İŞSİZ ( )	E-) ÖĞRENCİ ( )	F-)İŞVEREN/ESNAF ( )
	G-) EV HANIMI ( )	H-) EMEKLİ ( )	I-) DİĞER ( )
Soru-5	MEDENİ DURUM		
	A-)EVLİ ( )	B-)BEKAR ( )	C-) BOŞANMIŞ ( )
Soru-6	SOSYAL GÜVENCENİZ		
	A-)ÖZEL ( )	B-) SGK ( )	
	C-) YEŞİLKART ( )	D-) YOK ( )	

Soru-7	GELİR DÜZEYİNİZ								
	A-)0-2000 TL ( )	B-)2001-5000 TL( )	C-)5001-10000TL ( )						
	D-)10001-15000TL( )	E-)15001 ÜZERİ ( )							
Soru-8	KAÇ YILDIR BULUNDUĞUNUZ KENTTE İKAMET EDİYORSUNUZ.								
	A-) 0-5 YIL ( )	B-) 6-10 YIL ( )	C-) 11-20 YIL ( )						
	D-) 21-30 YIL ( )	E-) 31 VE ÜZERİ ( )							
					TAMAMEN KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	KARARSIZIM	KATILYORUM	TAMAEN KATILYORUM
Soru-9	Yaşadığım kentin iş imkanları bana cazip geldiği için kentte yaşamayı tercih ederim.								
Soru-10	Yaşadığım kentin eğitim ve sağlık hizmetleri daha kaliteli olduğu için kentte yaşamayı tercih ederim.								
Soru-11	Yaşadığım kentin sosyal alanları (Park, Avm vb.) bana cazip geldiği için kentte yaşamayı tercih ederim.								
Soru-12	Yaşadığım kentin kültürel alanları (Müze, Sinema vb.) bana cazip geldiği için kentte yaşamayı tercih ederim.								
Soru-13	Hizmetlere ulaşım kolay olduğu için kentte yaşamayı tercih ederim								
Soru-14	Küçük şehirler, ilçe, köy, vb. kırsal yerleşim yerleri sakın olduğu için yaşamayı tercih ederim								
Soru-15	Küçük şehirler, ilçe, köy, vb. kırsal yerleşim yerleri temiz çevre koşullarına sahip olduğu için sürekli yaşamayı tercih ederim								
Soru-16	Küçük şehirler, ilçe, köy, vb. kırsal yerleşim yerlerini tarımsal faaliyetlerden dolayı sürekli yaşamayı tercih ederim								

Soru-17	Küçük şehirler, ilçe, köy, vb. kırsal yerleşim yerlerinde kültürel yakınlık olduğu için sürekli yaşamayı tercih ederim					
Soru-18	Yaşadığım kentten trafik ve ulaşım sorunlarından dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-19	Yaşadığım kentten nüfus yoğunluğundan dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-20	Yaşadığım kentten çevre kirliliği sorunlarından dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-21	Yaşadığım kentten çalışma şartlarının ağırlığından dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-22	Yaşadığım kentten barınma, kiracılık sorunlarından dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-23	Yaşadığım kentten suç oranı yoğunluğundan dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-24	Yaşadığım kentten muhtemel deprem veya su baskını gibi doğal afetlerden dolayı uzaklaşmak isterim.					
Soru-25	Yaşadığım kente özel veya devlet yatırımı yapılması beni mutlu eder.					
Soru-26	Yaşadığım kentin spor kulübünün başarısı beni mutlu eder.					
Soru-27	Yaşadığım kentin önemli üç tarım ürünü bilirim.					
Soru-28	Yaşadığım kentin mutfak kültürünü ve ünlü yemeklerini bilirim					
Soru-29	Yaşadığım kentin ünlü simalarını bilirim.					
Soru-30	Yaşadığım kentin il ve ilçe yöneticilerini bilirim.					
Soru-31	Halen göç ettiğim yerleşim birimi ile ilişkim devam etmektedir.					
Soru-32	Kendimi yaşadığım kente ait hissediyorum					
Soru-33	Sürdürülebilir bir tarım gelirim olsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim.					
Soru-34	Ekolojik yaşam siteleri yoğunlaşsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim.					
Soru-35	Hizmetlere ulaşım kolay olsa kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim					
Soru-36	Daha kaliteli eğitim ve sağlık hizmetleri alabilsem sürekli kırsalda sürekli yaşamayı tercih ederim.					
Soru-37	Güçlü firmalar kırsalda fabrika kursalar ikincil bir yerleşim yerinde(kırsalda) sürekli olarak yaşamayı tercih ederim.					
Soru-38	Kentten kıra göçü teşvik amaçlı Cazibe Merkezleri Programları hakkında yeterli bilgiye sahibim.					

Soru-39	Devlet yönetiminin güçlü teşvikleri olduğu takdirde Kentten kıra göç(Tersine Göç) başarılı olabilir.					
Soru-40	Özel sektör yatırımcıları istekli oldukları takdirde Kentten kıra göç(Tersine Göç) başarılı olabilir.					

Anketimiz bitmiştir. Katılımınız için teşekkür ederiz.